

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA**

EDITA ANDRIKONYTĖ

REGIONINĖS PLĖTROS EKONOMIKOS NEAKIVAIZDINIŲ MAGISTRANTŪROS

STUDIJŲ PROGRAMA

**LIETUVOS INTEGRACIJOS Į EUROPOS SĄJUNGĄ
PROBLEMOS PIENININKYSTĖS SRITYJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Ramutis Alfredas Grižas

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS.....	3
1. RINKOS EKONOMIKOS SAŲVOKA IR KRITERIJAI.....	6
2. EUROPOS SAJUNGOS POLITIKA PIENININKYSTĖS SRITYJE.....	9
2. 1. Pienininkystę reguliuojanti teisinė bazė.....	9
2. 2. Europos Sąjungos taikomos rinkos reguliavimo ir apsaugos priemonės.....	11
3. LIETUVOS PIENININKYSTĖ IR INTEGRACIJOS Į EUROPOS SAJUNGA	13
PROBLEMAS.....	
3. 1. Lietuvos pieno gamybos sektorius ir derybos dėl narystės Europos Sąjungoje.....	13
3. 1. 1. Pieno kvotų sistemos taikymas.....	14
3. 1. 2. Pieno ūkių dydis.....	16
3. 1. 3. Kokybės reikalavimai pieno ūkiams ir juose gaminamai produkcijai.....	21
3. 1. 4. Karvių bandos produktyvumas.....	23
3. 1. 5. Pienininkystė ir kooperacija.....	25
3. 1. 6. Finansinės paramos poveikis pieno ūkių konkurencingumui.....	26
3. 2. Pieno pramonės sektoriaus problemos integruojantis į Europos Sąjungą.....	29
3. 2. 1. Pieno pramonės įmonių koncentracija.....	31
3. 2. 2. Investicijos į pieno perdirbimo įmones.....	33
3. 2. 3. Pieno gamybos įmonių tarptautinių kokybės reikalavimų įgyvendinimas.....	34
3. 2. 4. Stambios Lietuvos pieno perdirbimo įmonės ir jų finansinis pelnas.....	35
3. 2. 5. Pieno produktų užsienio prekybos politika.....	38
3. 2. 5. 1. Pieno produktų eksportas ir jo kaita.....	42
3. 2. 5. 2. Pieno produktų importo kaita.....	44
3. 3. Pieno žaliavos stygius vidaus rinkoje.....	46
3. 4. Pieno žaliavos ir produktų kainos ir jas įtakojoantys veiksniai.....	48
3. 4. 1. Pieno žaliavos supirkimo kaina.....	48
3. 4. 2. Lietuviškų pieno produktų kaina vidaus rinkoje ir svetur.....	51
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	57
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY.....	63
SANTRUMPOS IR TERMINŲ PAAIŠKINIMAI.....	64
PRIEDAI.....	67

IVADAS

Europos Sąjungos (ES) vieningos rinkos kūrimo iniciatyva suformavo labai konkurencingą maisto produktų gamybos sektorių. Tarptautinės konkurencijos procesas sąlygojo pramonės įmonių jungimąsi, kuris sumažino gamintojų skaičių, tačiau padidino kiekvieno jų gamybos apimtį. ES maisto pramonei būdingas gamybos efektyvumas, kurį, be kitų aspektų, sąlygoja augantys vartotojų poreikiai bei griežti produktų kokybės ir saugos reikalavimai.

Lietuvoje maisto pramonė turi galias tradicijas ir jau daugelį metų pirmauja apdirbamosios pramonės sektoriuje pagal sukuriama pridėtinę vertę – 2005 m. maisto ir gėrimų šakoje sukurta 18 proc. šalies bendro vidaus produkto bei joje dirbo apie ketvirtadalis visų maisto pramonės darbuotojų.¹

Perėjimo į rinkos ekonomiką laikotarpiu Lietuvoje sparčiai besiformuojantys privačios nuosavybės santykiai pakeitė gamybos būdą. Artėjant į pabaigą pasirengimo narystei ES etapui, Lietuvai buvo labai svarbu vykdyti tokią politiką maisto pramonės atžvilgiu, kuri sudarytų palankias sąlygas konkuruoti vieningoje ES rinkoje ir garantuotų bent minimalų pelną žaliavos tiekėjams ir jos perdirbėjams.²

Pieno pramonė yra viena iš pagrindinių maisto pramonės šakų, anksčiausiai prisitaikiusi prie ES keliamų rinkos ir produktų kokybės reikalavimų bei dėl pasiekto aukšto perdirbimo įmonių koncentracijos lygio ir sėkmingo investavimo į gamybos modernizavimą užsitikrino stabilias užsienio prekybos rinkas. Derybos dėl narystės ES pieno gamybos ir perdirbimo sektorių įpareigojo įgyvendinti tam tikrus reikalavimus stiprinant produktų konkurencingumą. Rinkos ekonomikos egzistavimas, grįstas privačios nuosavybės bei produktų paklausos ir pasiūlos santykių sąlygota kainų politika, buvo vienas iš pagrindinių kriterijų sėkmingai Lietuvos narystei tarptautinėse organizacijose.

Atsižvelgiant į tai, jog integracija yra laipsniškas ir dinamiškas procesas, nesibaigiantis narystės pradžios data, pienininkystei keliamų ES reikalavimų taikymas ir jo poveikio nagrinėjimas sudaro sąlygas sėkmingam tolimesniam integracijos procesui.

Darbo problema. Nepakankamas Lietuvos pieno gamybos ir perdirbimo sektoriaus konkurencingumas ES rinkoje.

Darbo tikslas. Išnagrinėti integracijos į ES problemas Lietuvos pienininkystėje.

Atsižvelgiant į suformuotą darbo tikslą, keliami pagrindiniai darbo **uždaviniai**:

¹ Skinderytė S. Maisto pramonė – perdirbamosios pramonės flagmanas. Verslo žinių priedas „Lietuvos verslo lyderiai 2005/2006“. 2005. P. 42.

² Kriščiukaitienė I. Lietuvos integracijos į ES įtaka ūkių restruktūrizavimui. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 10

- apibūdinti rinkos ekonomiką ir jai būdingus bruožus;
- aptarti ES politikos mechanizmą pienininkystės srityje;
- išskirti pieno gamybos sektoriaus problemas žaliavos kokybės, bandos produktyvumo, ūkių dydžio bei kooperacijos aspektais;
 - įvertinti pieno kvotų sistemos poveikį pieno gamybai, aptariant taikomus žaliavos stygiaus sprendimo būdus;
 - išanalizuoti valstybės ir ES finansinės paramos poveikį pieno gamintojams ir perdirbėjams konkurencingumo didinimo atžvilgiu;
 - aptarti pieno produktų eksporto ir importo kaitą integracijos į ES kontekste;
 - išanalizuoti Lietuvos pieno perdirbimo įmonių konkurencingumo aspektus tarptautinėje ir vidaus rinkose;
 - įvertinti pieno supirkimo ir produkcijos kainų poveikį pieno gamintojams ir perdirbėjams.

Hipotezė. Pieno gamybos ir perdirbimo sektorius nėra pilnai konkurencingas vidaus ir tarptautinėje rinkose.

Darbo dalykas. Lietuvos pieno bei jo produktų gamybos ir perdirbimo sektorius.

Darbo objektas. Lietuvos pienininkystės problemos ir jų sprendimo būdai integracijos į ES kontekste.

Darbo aktualumas. Pieno gamybos ir pramonės sektorius yra viena iš perspektyviausių maisto pramonės šakų, tačiau moksliniai tiriamieji darbai, atlikti Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto, yra daugiau susiję su konkrečių ES politikos priemonių taikymo poveikiu šalies pienininkystei. Sėkmingas šalies dalyvavimas ES bendrojoje rinkoje galimas turint išsamią šio sektoriaus problemų analizę. Šalies pienininkystės problemos integracijos ES kontekste nėra išsamiai aptartos. Atsižvelgiant į tai, jog autorė dirba šalies pieno kvotų sistemą administruojančioje institucijoje, išsamesnė informacija apie pienininkystę įgalino plačiau pažvelgti į šią sritį per integracijos į ES prizmę.

Darbo metodologija. Darbas yra teorinio analitinio pobūdžio, paremtas teisinės bazės, dokumentų, mokslinių tyrimų, statistinės medžiagos, specialios literatūros, publikacijų periodiniuose leidiniuose, su nagrinėjama sritimi susijusių institucijų, įstaigų ir organizacijų internetinių svetainių informacijos analize.

Trumpa literatūros apžvalga:

- 1) Teisinė ES pieno sektorių reglamentuojanti bazė.

2) Teorinė medžiaga, iš kurios daugiausiai remiamasi lietuvių autorių knygomis (Klaudijus Maniokas „Lietuvos kelias į Europos Sąjungą“, Vygantas Paulikas „Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas“, Vytautas Snieška ir Gražina Startinė „Mikroekonomika“ ir kitos).

3) Lietuvos institucijų (Vyriausybės, Žemės ūkio ministerijos (ŽŪM), Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM, Ūkio ministerijos) metinės ar periodinės ataskaitos, statistinė informacija, pateikiama Statistikos departamento bei Maisto ir žemės ūkio produktų rinkos informacinėje sistemoje, taip pat internetiniuose puslapiuose publikuojami ŽŪM, Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) ir kitų institucijų pranešimai spaudai.

4) Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto atlikti integracijos į ES poveikio tyrimai muitų, ūkių restruktūrizacijos, pieno kvotų sistemos ir ES teisės aktų taikymo srityse.

5) Palyginamajai analizei naudojamos metinės Latvijos ir Estijos apžvalgos apie žemės ūkį, tarptautinės 2006 m. Taline vykusios konferencijos apie pieno kvotų sistemų taikymą atskirose šalyse medžiaga.

Darbo struktūra. Pirmoje darbo dalyje analizuojamas rinkos ekonomikos mechanizmas ir jo veikimo sąlygos. Nusakomas pasiūlos ir paklausos santykis, pusiausvyros taško susiformavimo aplinkybės bei kainų funkcijos reikšmė.

Antroje dalyje aptariama ES teisinė bazė, reguliuojanti pieno sektorių, išskiriamos rinkos reguliavimo ir produktų kokybės priemonės, jų taikymo apimtys vykdant bendrosios žemės ūkio politikos reformą.

Trečioje dalyje pateikiama išsami pieno gamybos ir perdirbimo sektoriaus problemų, mažinančių šalies konkurencingumą ES vidaus ir išorės rinkose, analizė.

1. RINKOS EKONOMIKOS SAŲVOKA IR KRITERIJAI

Rytų ir Vidurio Europos šalyse iki XX a. pabaigos veikusi planinė ekonomika, paremta nuolatine valstybės priežiūros ir kišimosi politika į šalies ekonomiką, kai visos svarbios prekybos operacijos pavedamos centralizuotoms valstybės agentūroms, sąlygojo tokius rinkos iškraipymus kaip perteklinė pieno produktų gamyba ar nepaslanki konkurencinei rinkai jų kaina.³

Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, sovietinė okupacija per 50 metų panaikino privataus ūkininkavimo tradiciją, todėl perėjimas iš planinės į rinkos ekonomiką buvo didžiulė permaina, lėmusi taip pat ir didelį gamybos nuosmukį, o 1998 m. prasidėjusi Rusijos ekonominė krizė dar labiau neigiamai paveikė beatsigaunantį pieno sektorių į ir tradicines eksporto rinkas.

Rinkos ekonomikos egzistavimas, siejamas su privačia nuosavybe, konkurencija ir liberalia kainų sistema, buvo viena iš pagrindinių integracijos į ES sąlygų.

Privati nuosavybė apibrėžia savininko valią bei teises, susijusias su konkretaus turto valdymu, naudojimu ir disponavimu, o tai visada yra svarbi šalies ekonomikos organizavimo sistemos dalis. Teisė turėti ir disponuoti savo turtu verčia savininkus eikvoti savo išteklius kiek įmanoma rezultatyviau. Lietuvoje pieno įmonių privatizacijos procesas lėmė tai, jog, siekiant išlikti vidaus ir užsienio rinkose, dalis įmonių buvo priverstos bankrutuoti ar jungtis į stambesnes grupes.

Vienas iš pagrindinių vaidmenų rinkos ekonomikoje tenka *kainos funkcijai*, kuri yra individų sprendimų, lemiančių gamybą ir vartojimą, suderinimas. Be to, kainos apriboja vartojimą ir signalizuoja apie netobulą visuomenės išteklių naudojimą, nes jos parodo, kur gamintojas, investuodamas pinigus, gali gauti didesnę pelną, o vartotojas – sutaupyti pinigų, pradėjęs vartoti kitą prekę. Produktų kainų kilimas verčia vartotojus ieškoti pigesnių prekių arba iš viso jų atsisakyti. Kainoms krintant, elgiamasi priešingai. Kainos funkcija taip pat parodo, kaip verslininkai vertina įvairius turimus išteklius, ir kiek kainuoja pagaminti vieną ar kitą produktą.⁴ Vykstant laisviems mainams, prekių, paslaugų ir išteklių kainos nusistovi be išorės įsikišimo, ir jos išreiškia rinkos dalyvių (gamintojų – pardavėjų, vartotojų – pirkėjų) interesų suderinimą.

Lietuvoje didesnė rinkos įtaka pieno žaliavos ir produkcijos kainai pastebima nuo dalyvavimo bendrojoje ES rinkoje pradžios. Iki 2002 m. valstybės reguliuojama pieno supirkimo kaina nors ir iš dalies garantavo minimalias pieno gamintojų pajamas, tačiau neatspindėjo realios žaliavos kainos rinkoje.

Konkurencijos esmę ir turinį atskleidžia rinkos dalyvių skaičius, produkto ypatybės, išteklių perkėlimas iš vieno verslo į kitą ir informuotumas (ar visi rinkos dalyviai yra vienodai informuoti

³ Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 256.

⁴ Snieška V. Startinė G. Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2003. P. 20.

apie padėtį rinkoje). Kadangi išteklių ir produktų kiekiai yra riboti, bet kurios ekonomikos dalyviai varžosi dėl jų įsigijimo.⁵ Rinkos ekonomiką sudaro atviros ir tarpusavyje konkuruojančios rinkos, garantuojančios sandorių laisvę ir rinkos dėsnių veikimą.

Lietuvoje iki narystės ES vyravęs šalies pieno perdirbimo įmonių dominavimas vidaus rinkoje, t. y., silpna importuojamų produktų konkurencija, iš dalies leido vietos perdirbėjams daryti įtaką pagamintos produkcijos kainoms. 2003 m. įvyko žymus pieno produktų kainų šuolis, kuriuo siekta kompensuoti perdirbėjų patirtus nuostolius dėl eksporto kainų sumažėjimo.⁶

Konkurencijos politika kuria laisvos rinkos funkcionavimo taisykles, tačiau egzistuoja pagrindiniai principai, ribojantys įmonių konkurenciją:

Paklausos pakeičiamumas. Įmonė ar įmonių grupė negali daryti didelio poveikio kainai, jeigu vartotojai nesunkiai gali gauti pakeičiančiųjų prekių ar pirkti jas iš kitur esančių tiekėjų. Ekonominiu požiūriu paklausos pakeičiamumas reiškia drausminančią jėgą tam tikros prekės tiekėjams, ypač jų sprendimams dėl kainos nustatymo;

Pasiūlos pakeičiamumas reiškia, kad, atsiliepdami į ilgalaikius nedidelius santykinų kainų pakitimus ir nepatirdami didesnių papildomų sąnaudų ar rizikos, tiekėjai per trumpą laiką⁷ gali pakeisti atitinkamų prekių gamybą.⁸

Pieno žaliavos ir produktų rinkos mechanizmą apibūdina pasiūlos ir paklausos modelis, kurio tikslas - nustatyti prekės kainos ir kiekio tarpusavio santykį. (*1 pav.*) Jei rinkoje yra pusiausvyra, tai prekės kaina tokia, kad prekių kiekis, kurį gamintojas nori parduoti, sutampa su prekės kiekiu, kurį pirkėjai nori pirkti: $Q_D = Q_S$ (1 paveiksle - taškas E). Pusiausvyros kaina yra maksimaliai galima pirkėjui ir minimaliai tinkama gamintojui. Rinkos pusiausvyra yra dinamiška, pusiausvyros kainą bei kiekį veikia paklausos ir pasiūlos pokyčiai.

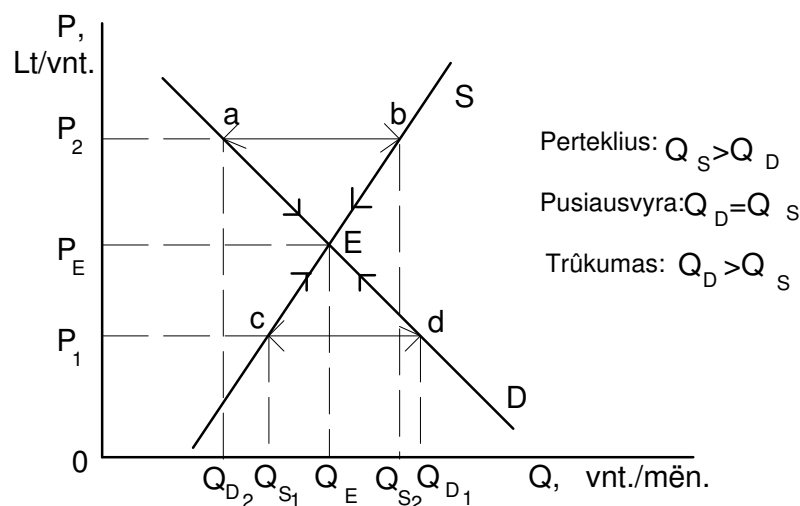
⁵ Klebanskaja N., Lydeka Z. Taikomoji ekonomika. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement. 1997. P. 15.

⁶ Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga 2003. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2004. P. 102.

⁷ Tai toks periodas, per kurį nereikia atlikti didesnio materialaus ir nematerialaus turto pertvarkymo.

⁸ Europos Komisijos 1997 m. gruodžio 9 d. pranešimas Nr. 97/C 372/03 „Dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo Bendrijos konkurencijos teisės tikslams“. // Europos Sąjungos oficialus leidinys. 1997, Nr. C372/5.

[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/08/01/31997Y1209\(01\)LT.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/08/01/31997Y1209(01)LT.pdf)

1 pav. Rinkos pusiausvyros modelis

Šaltinis: Snieška V. Startinė G. Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2003. P. 41.

Paklausos ir pasiūlos kiekiai rinkoje ne visada yra subalansuoti. Pasikeitus situacijai, rinkos jėgos veikia pusiausvyros link. Dėl to kinta kaina, o tai lemia pusiausvyros susidarymą. Pusiausvyros kainą ir pusiausvyros kiekį veikia paklausos ir pasiūlos pokyčiai.⁹ Rinkoje pirkėjai ir pardavėjai susitaria ir mainosi prekėmis bei paslaugomis. Kainos nusistovi tokios, kad rinka susibalansuoja – norimų pirkti ir parduoti prekių kiekiai tampa lygūs. Jeigu išauga vartotojų poreikiai įsigyti daugiau prekių, kainos pakyla, atsiranda daugiau norinčiųjų gaminti ir tokiu būdu vėl susiderina prekių gamyba ir vartojimas.

Tarkime, kaina yra mažesnė už pusiausvyros kainą P_E ir lygi P_1 . Tuomet paklausos kiekį rodys taškas d paklausos kreivėje D, pasiūlos – taškas c pasiūlos kreivėje S. Už tokią kainą pirkėjai norėtų pirkti daugiau, negu pardavėjai parduoti, t.y., paklausa viršija pasiūlą: $Q_{D_1} > Q_{S_1}$, ir susidaro prekių trūkumas (paklausos perteklius).

Trūkumo mastą parodo prekių kiekio, kurį pirkėjai norėtų pirkti esant tokiai kainai, ir prekių kiekio, kurį gamintojai norėtų parduoti už tą pačią kainą, skirtumas. (1 paveiksle atstumas cd rodo trūkumo dydį.) Šioje situacijoje pirkėjai ima tarpusavyje konkuruoti ir siūlyti didesnę kainą. Didėjat kainai, didėja pasiūlos kiekis, o paklausos – mažėja. Veikiama rinkos jėgų – vartotojo noro pigiau pirkti ir gamintojo siekimo brangiau parduoti didesnę kiekį prekių – kaina pasiekia pusiausvyros tašką.

⁹ Snieška V. Startinė G. Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2003. P. 41.

Pastaruoju metu rinkos pusiausvyros veikimą Lietuvoje atspindi didėjanti pieno žaliavos supirkimo kaina, kurią sąlygoja didesnė produkto paklausa nei pasiūla. Spartesnę kainų augimą stabdo iš užsienio šalių importuojama pieno žaliava.

Jei yra kaina P_2 , t. y., ji didesnė už pusiausvyros kainą, tai pasiūla viršija paklausą: $Q_{D2} < Q_{S2}$. Susidaro pasiūlos perteklius. Šiuo atveju pirkėjai renkasi, o pardavėjai konkuruoja tarpusavyje. Pardavėjai, pastebėję, kad dalis prekių lieka nenupirkta ir didėja neparduotų prekių atsargos, ima mažinti jų kainą, o tai sukelia pasiūlos kiekio mažėjimą, o paklausos – augimą.¹⁰

Rinkos ekonomikos egzistavimas ir gebėjimas atlaikyti ES konkurencinį spaudimą valstybėje, buvo viena iš kelių ES sąlygų, apibrėžtų 1993 m. Kopenhagoje, siekiančioms narystės šioje organizacijoje šalims.¹¹

Klasikinis rinkos modelis, kuris funkcionuoja ne laisvosios konkurencijos principų dėka, yra taikomas ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje (BŽŪP). ES, taikydama apsaugos nuo išorės konkurencijos mechanizmą (pvz., importuojamų žemės ūkio produktų importo kvotas, muitus), riboja laisvąją konkurenciją tarp žemės ūkio produktų ir tuo pačiu užtikrina vidaus perdirbimo įmonių pranašumą tarptautiniame lygmenyje.

2. EUROPOS SAJUNGOS POLITIKA PIENININKYSTĖS SRITYJE

Integracijos procesas sujungia į visumą atskiras dalis, kurios reguliuojamos visos sistemos interesų atžvilgiu, ir įtraukia valstybę, jos institucijas, privatų sektorių bei visuomenines organizacijas. Kopenhagos reikalavimų atitikimas įpareigojo šalis kandidates imtis reformų įgyvendinimo socialiniame, politiniame ir ekonominiame lygmenyse. Reikia pažymėti, jog kai kurių su integracija į ES susijusių priemonių neįmanoma atskirti nuo rinkos ekonomikos veikimo sąlygų. Pavyzdžiui, užsienio prekybos liberalizavimas yra svarbi tiek integracijos, tiek ir ekonominės reformos dalis. Tai galima pasakyti ir apie daugelį kitų priemonių, kuriomis Lietuvoje sudaromos sąlygos rinkos ekonomikos funkcionavimui.

2.1. Pienininkystę reguliuojanti teisinė bazė

Atsiradus žemės ūkio produktų stygiui ES vidaus rinkoje, prasidėjo BŽŪP formavimas viršnacionaliniu lygmeniu. ES žemės ūkį reglamentuojančios teisės normos įtvirtintos Europos

¹⁰ Snieška V., Startinė G. Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2003. P. 42.

¹¹ Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 61.

Bendrijos steigimo sutarties II skyriaus „Žemės ūkis” 32-38 straipsniuose. Kaip esminį sutartyje numatytą teisės principą galima išskirti žemės ūkio produktų vieningos rinkos ir BŽŪP vienybę. Siekdama šių tikslų, ES turi teisę reguliuoti visus veiksmus, tiesiogiai ir netiesiogiai veikiančius žemės ūkio produktų, tarp jų ir pieno, gamybą, prekybą ir vartojimą, užtikrinant proporcingumo bei nediskriminavimo principų įgyvendinimą. Pieno gamybos ir perdirbimo sektorius ES pradėtas reguliuoti 1964 m. teisiškai patvirtinus tikslines pieno ir intervencines sviesto supirkimo kainas, galiojusias iki 1968 m.

Šiuo metu pieno gamybos ir perdirbimo sektorių Europos Sąjungoje reglamentuoja šie pagrindiniai teisės aktai:

- ✓ 1992 m. Tarybos reglamentas Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio taikymo pieno ir pieno produktu sektoriuje įvedimo;
- ✓ 2001 m. Komisijos reglamentas Nr. 1392/2001/EB nustatantis išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, nustatančio kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisykles;
- ✓ 1992 m. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1255/1999 “Dėl bendrosios pieno ir pieno produktų rinkos organizavimo”;
- ✓ 1992 m. Tarybos sprendimas 92/608/EEB “Dėl termiškai apdoroto pieno, skirto žmonių vartojimui, analizės metodų”;
- ✓ 1991 m. Komisijos sprendimas 91/180/EB “Dėl žalio ir termiškai apdoroto pieno kokybės analizės metodų”;
- ✓ 1992 m. Tarybos direktyva 92/46/EB “Dėl higieninių sąlygų pateikiant į rinką žalią, termiškai apdorotą pieną ir kitus pieno produktus”.
- ✓ 2003 m. Tarybos reglamentas 1788/2003, nustatantis mokestį pieno ir pieno produktų sektoriuje
- ✓ 2004 m. Komisijos reglamentas 595/2004, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1788/2003, nustatančio mokestį pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisykles.

Sėkmingas šių teisės aktų įgyvendinimas pieno sektoriuje priklausė nuo ES valstybės narės ar kandidatės pasirinkimo juos taikyti. Atsižvelgiant į tai, jog pieno ir jo produktų gamyba ES reguliuojama įvairiais teisės aktais, Lietuvos pieno ūkiui ir pramonei keliami nemaži reikalavimai jų įgyvendinimui. Iki 2004 m. Visi pienininkystę reglamentuojantys teisės aktai buvo perkelti į Lietuvos teisinę bazę.

2. 2. Europos Sąjungos taikomos rinkos reguliavimo ir apsaugos priemonės

ES taikomas vidaus rinkos palaikymo mechanizmas įgyvendinamas per:

- ✓ rinkos reguliavimo priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti tam tikrą pieno gamintojų pajamų lygį, palaikant vidaus rinką ir apsaugant ES sienas nuo didelių importo mastų;
- ✓ pieno bei jo produktų kokybės ir rinkodaros priemonės.

Rinkos reguliavimo priemonės apima:

✓ pieno gamybos kvotų taikymą, t. y., kiekvienoje valstybėje narėje pagaminamo pieno kiekis ribojamas, siekiant išvengti pieno perprodukcijos ir subalansuoti pieno produktų paklausą ir pasiūlą ES vidaus rinkoje;

✓ intervencinius pirkimus. Superkami į intervenciją balansiniai pieno produktai¹²: sviestas (82,5 proc. riebumo) ir lieso pieno miltai, nustatyta intervencine ar jai artima kaina. (Intervenciniai sviesto pirkimai prasideda, kai sviesto kainos valstybės narės vidaus rinkoje dvi savaites iš eilės yra žemesnė nei 92 proc. nustatytos intervencinės šio produkto kainos.¹³) Šiuos pirkimus vykdo intervencinės agentūros;¹⁴

✓ fiksuotus importo muitus ir kvotas, kurie kontroliuojami per importo licenzijų išdavimo mechanizmą. Importo kvota, suderinus pozicijas su Pasauline prekybos organizacija (PPO), nustatomas vieneriems metams. Kai importuojamo produkto kaina yra 10 proc. mažesnė nei referencinė kaina, numatomas papildomas importo muitas;

✓ eksporto subsidijas, kurios mokamos pieno produktus į trečiąsias šalis eksportuojančioms įmonėms, kompensuojant skirtumą tarp pasaulinės ir vietinės ES rinkos kainos. Eksporto subsidijos sūriui yra diferencijuotos pagal pardavimo rinkas, visiems kitiems pieno produktams - mokamos vienodo dydžio subsidijos, nepriklausomai nuo to, kur tie produktai gabenami. Ši rinkos reguliavimo priemonė yra viena iš kelių priemonių, siekiančių tiesiogiai padidinti eksportuojančių ES įmonių pajamas ir jų konkurencingumą tarptautiniame lygmenyje;

✓ finansinę paramą už konditerijos pramonėje naudojamą sviestą bei mokymo įstaigose vartojamą pieną ir jo produktus;

✓ lieso pieno miltų panaudojimo gyvulių pašarams subsidijas;

✓ privataus saugojimo subsidijas, kurios skiriamos sezoniniams svyravimams išlyginti ir taikomos sviestui, grietinėlei ir ilgo brendimo sūriams. Perdirbėjai minėtus pieno produktus turi saugoti savo sandėliuose nuo kiekvienų metų kovo 15 d. iki rugpjūčio 15 d. (nuo 90 iki 210 dienų).

¹² Pieno produktai, į kuriuos galima perdirbti visą pieną.

¹³ Intervencinė kaina yra žemiausia kaina, kurią gali gauti pieno perdirbėjai, kad galėtų padengti savo gamybos išlaidas ir gautų minimalų pelną.

¹⁴ Dubinas V. Pienininkystė Europos Sąjungoje // Pienininkystė. 2000. Nr. 6. P. 3.

Privataus lieso pieno miltų saugojimo subsidijos gali būti skiriamos, jei kainos ir intervencinių atsargų kiekis rodo rinkos disbalansą. Subsidijų dydis nustatomas atsižvelgiant į saugojimo kaštus ir kainas. Ilgo brendimo sūrių privataus saugojimo subsidija skiriama *Grana-Padano*, *Parmigiano-Reggiano* bei *Provolone* sūriams.¹⁵

Priemonės dėl pieno, jo produktų kokybės ir rinkodaros apima:

- ✓ geriamojo pieno standartų taikymą (į ES rinką gali būti tiekiamas tik tam tikro riebumo pienas: natūralaus, 3,5 proc., 1,5 proc. -1,8 proc. ir 0,5 proc. riebumo);
- ✓ taikomą vienodą produktų terminologiją ir ženklinimą, ekologinių pieno produktų gamybos reikalavimus;
- ✓ pieno ir jo produktų kokybės reikalavimus (pvz., būtina išlaikyti natūralų baltymų kiekį piene, užterštumas bakterijomis pieno žaliavoje negali viršyti 100 tūkst./cm³);
- ✓ pieno perdirbimo įmonių atitikimą ES veterinarijos ir sanitarijos reikalavimams.

Pieno gamybos kvotomis, importo muitais ir intervencinėmis priemonėmis ES yra palaikomas aukštesnis nei pasaulinėje rinkoje pieno ir jo produktų kainų lygis, todėl, eksportuojant pieno produktus į trečiąsias šalis, mokama finansine parama siekiama stabilų ES vidaus rinkos pieno ir pieno produktų kainų, tokiu būdu skatinant šių produktų eksportą ir ribojant jų importą.

PPO yra viena iš pagrindinių tarptautinių pasaulinės prekybos politikos formuotojų, tiesiogiai įtakančių ir atskiras ES politikos kryptis. Vienas iš pagrindinių PPO principų yra prekybos liberalizavimas. 1994 m. pasibaigusiame Bendrosios muitų ir prekybos sutarties (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) Urugvajaus raunde buvo pasirašytas daugiašalis susitarimas dėl muitų ir kitų prekybos apribojimų sumažinimo, siekiant liberalizuoti prekybą žemės ūkio produktais pasaulyje, ją globalizuoti. Atsižvelgiant į šį susitarimą, pieno sektoriuje ES įsipareigojo:

- ✓ sumažinti importo muitus 36 proc., išskyrus lieso pieno miltus, kuriems importo muitas sumažintas iki 20 proc.;
- ✓ sudaryti galimybes importuoti 3 proc. vidaus rinkoje suvartojamų pieno produktų, didinant šį kiekį iki 5 proc.;
- ✓ išlaikyti 1986 m. -1988 m. lygio importo kvotas ir sumažinti tarifus;
- ✓ sumažinti eksporto subsidijas 36 proc., o subsidijuojamų produktų kiekį - 21 proc.¹⁶

¹⁵ Dumčiūtė L. Pieno rinkos reguliavimo priemonės ES: pieno produktų intervenciniai pirkimai ir privatus saugojimas // http://zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=1226&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=82&list=10, prisijungimo laikas: 2006-07-12.

¹⁶ Paulikas V. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 49.

Atsižvelgiant į tarptautiniu įsipareigojimus bei ES biudžeto išlaidas žemės ūkiui, siekiančias 40 proc. viso biudžeto, ES pradėjo įgyvendinti BŽŪP reformą. Pieno sektoriuje nuo 2004 m. pakeistos rinkos reguliavimo priemonės: panaikinta tikslinė pieno supirkimo kaina, apribotos intervencinio sviesto supirkimo apimtys, sumažintos 25 proc. sviesto ir 15 proc. lieso pieno miltų intervencinės kainos, panaikintos minimalios importuojamų produktų kainos, o kintantys importo muitai pakeisti fiksuotais muto mokesčiais.¹⁷ Tokiu būdu mažinama valstybės parama pieno sektoriui ir produktų kainos artinamos prie pasaulinių. Pieno kvotų sistemos taikymas pratęstas iki 2015 m., o paramos atsiejimas atidėtas vėlesniam periodui (2007 m.).

Intervenciniai pieno produktų pirkimai sumažina sezoninius kainų svyravimus, eksporto subsidijos - pieno produktų pasaulinių kainų svyravimo įtaką žaliavos supirkimo kainai ir valiutų kursų pasikeitimo neigiamą poveikį valstybės pieno ūkiui, o kvotų sistemos taikymas suteikia sektoriaus plėtrai stabilumo ir aiškumo, taip užtikrinamas tam tikras pajamų lygis pieno rinkos dalyviams.

3. LIETUVOS PIENININKYSTĖ IR INTEGRACIJOS Į EUROPOS SĄJUNGĄ PROBLEAMOS

Lietuvos, kaip ir Latvijos bei Estijos žemės ūkis, veikęs socialistinėje struktūroje, po Nepriklausomybės atkūrimo, siekiant narystės tarptautinėse organizacijose, reikalavo rinkos liberalizavimu grįstos reformos. Pieno sektorius visose Baltijos šalyse buvo ir yra vienas iš valstybės prioritetų, įtakojantis šalies tarptautinės prekybos politiką bei bendro vidaus produkto (BVP) apimtį.

3.1. Lietuvos pieno gamybos sektorius ir derybos dėl narystės Europos Sąjungoje

Su naryste ES siejamas visų Baltijos valstybių pieno gamybos sektoriaus modernizavimas bei konkurencijos padidėjimas. Kadangi Lietuvos, kaip ir daugelio tuometinių valstybių kandidačių, pieno sektorius negalėjo nuo 2004 m. gegužės 1 d. visiškai perimti visų ES reikalavimų, 2002 m. pasibaigusios Lietuvos derybos pieno sektoriuje baigėsi išsiderėtais 2 pereinamaisiais laikotarpiais:

✓ *Iki 2009 m. sausio 1 d. vidaus vartojimui galima tiekti 3,2 proc., 2,5 proc., bei 1,0 proc. riebumo pieną.* Vidaus rinkoje iki 2009 m. šalis turi teisę naudoti dabar vartojamą įvairesnio asortimento nei ES pieną, priskiriant nenugriebto pieno kategorijai 3,2 proc., pusriebio pieno kategorijai - 2,5 proc. bei 1,0 proc. riebumo pieną. Šį geriamo pieno asortimentą suformavo

¹⁷ Kriščiukaitienė I. ES bendrosios žemės ūkio politikos reformos poveikis Lietuvos pieno sektoriui vidutinėje perspektyvoje (iki 2008 m.). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004. P. 2.

daugiamečiai vartojimo įpročiai ir mitybos rekomendacijos. Pavyzdžiui, 2,5 proc. riebumo pienas bendrame Lietuvoje geriamo pieno asortimente sudaro daugiau nei 50 proc. Minėto pieno gamybos nutraukimas neigiamai įtakotų bendrą pieno suvartojimą šalyje, todėl naujiems vartotojų įgūdžiams formuoti reikia papildomo laikotarpio.¹⁸

✓ *Iki 2007 m. sausio 1 d. pieno ūkiai gavo pereinamąjį laikotarpį įgyvendinti ES veterinarijos reikalavimus.* Šis pereinamasis laikotarpis leido Lietuvos pieno ūkiams ir juose gaminamam pienui laipsniškai pasiekti, kad būtų įgyvendinami pieno ūkiams ir juose gaminamam pienui keliami ES veterinarijos reikalavimai per 3 metus. Pieno produkcija, pagaminta iš gauto šių reikalavimų neatitinkančio ūkio, nuo 2007 m. sausio 1 d. bus realizuojama tik šalies vidaus rinkoje.¹⁹

Pereinamųjų laikotarpių pieno srityje suteikimas buvo viena iš prielaidų palaiapsniui įgyvendinti ES reikalavimus, nesukeliant neigiamų finansinių pasekmių pieno gamintojams bei perdirbėjams.

3. 1. 1. Pieno kvotų sistemos taikymas

Pieno gamybos kvotų sistema yra viena iš rinkos reguliavimo priemonių, taikoma ir naujosiose ES valstybėse narėse, tame tarpe ir Baltijos šalyse. Veikiančios pieno kvotų sistemos poveikis yra gana ryškus, nes ji:

- ✓ riboja pieno kiekį, kurį pieno gamintojas gali parduoti pieno supirkėjams ir / ar pieno vartotojams, t. y., užtikrina stabilias pieno gamintojų ir perdirbėjų pajamas bei riboja ūkio plėtrą.
- ✓ riboja tiekiamo į rinką pieno kiekį, o tai lemia aukštesnes pieno supirkimo kainas pieno gamintojams, taip pat - aukštesnes pieno produktų pardavimo kainas vidaus rinkoje.
- ✓ kontroliuojant patiekiamo į rinką pieno kiekį, galima gana tiksliai planuoti valstybės biudžeto lėšų poreikį šios rinkos reguliavimui.
- ✓ subalansuoja pieno pasiūlą ir paklausą.²⁰

Pieno gamybos kvotos dydis buvo vienas iš Lietuvos derybų su ES objektų, apsprendžiantis šalies pieno sektoriaus plėtros galimybes. Derybose dėl pieno kvotų (2000-2002 m.) Baltijos valstybės veikė kartu, derindamos savo pozicijas ir pabrėždamos „baltiškumo“ aspektą, t. y.,

¹⁸ Pieno ūkio plėtra integruojantis į Europos Sąjungą // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=621&langparam=LT&Title=pieno%20produkt%F8&From=&To=&Page=2&list=100, prisijungimo laikas: 2006-07-20.

¹⁹ Bagdanavičiūtė V. Aukščiausios rūšies pieno paklausa – maža // Verslo žinios, 2003 sausio 27 Nr. 17. P. 5.

²⁰ Pieno gamybos kvotų sistemos vadovas. Vilnius: Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos. P. 2.

akcentavo, jog referenciniu laikotarpiu (1995 m. - 1999 m.) pieno sektoriaus padėtis Baltijos šalyse dėl objektyvių priežasčių (tarp jų ir Rusijos krizės) buvo prastesnė nei Vidurio Europos šalyse tuometinėse kandidatėse. Todėl Baltijos valstybės siekė, kad būtų taikoma lanksti referencinių laikotarpių nustatymo metodika (kitokia nei kitoms šalims) bei skiriamos didesnės pieno gamybos kvotos nei buvo pasiūlytos Europos Komisijos.²¹ (*1 lentelė*)

1 lentelė. Baltijos valstybių išsiderėtos ir Europos Komisijos siūlytos pradiniam derybų etape pieno kvotos (tonomis)

<i>Išsiderėta 2002 m.</i>	Lietuva	Latvija	Estija
Pardavimo perdirbti kvota	1 256 440	677 568	604 422
Tiesioginių pardavimų kvota	390 499	17 827	20 061
Rezervas (nuo 2006 m.)	57 900	33 253	21 885
Viso	1 646 939	728 648	646 368
<i>Europos Komisijos siūlyta 1997 m. - 1999 m.</i>	1 459 000	489 474	562 630
<i>Skirtumas</i>	245 839	239 174	83 738

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. 2004, Vilnius: Eugrimas. P. 261.

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, jog Lietuva, kaip ir kitos Baltijos valstybės, išsiderėjo didesnę pieno gamybos kvotą nei buvo siūlyta Europos Komisijos pradiniam derybų etape. Mūsų šaliai skirta pieno gamybos kvota sudarė apie 10 proc. visoms tuometinėms valstybėms kandidatėms skirtos pieno kvotos. (Lietuvai nustatyta pieno gamybos kvota viršijo 2001 m. šalyje pagaminto pieno kiekį.) Atsižvelgiant į kvotos metais vykdomus kvotų rūšių pakeitimus šalyje, Europos Komisija 2006 m. pakoregavo kitų pieno kvotos metų pardavimo perdirbti ir tiesiogiai vartoti leistinus pieno gamybos kiekius. Nuo 2006 m. balandžio 1 d., atsižvelgiant į pieno gamybos šalyje augimą, Lietuvai pieno pardavimo perdirbti kvota padidinta derybų metu numatytą rezerve kiekiu, t. y., 57 900 tonomis.

Lietuvoje pieno kvotų sistemos diegimas reikalavo gyvulių registro sukūrimo, duomenų surinkimo apie pieno gamybos apimtį nacionaliniu lygmeniu, apie kiekviename pieno ūkyje pagamintos produkcijos kiekį, jo riebumą, bei pardavimo tipą - pienas parduodamas supirkėjui ir / ar tiekiamas tiesiogiai į rinką.

²¹ Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 245.

Lietuvoje, vadovaujantis 2002 m. gruodžio 31 d. Žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 529, nuo 2003 m. balandžio 1 d. įvestos laikinosios pieno kvotos, kurios nustatytos atsižvelgiant į konkretaus pieno gamintojo 2002 m. pieno ar pieno produktų pardavimo duomenis. Šių kvotų įvedimo tikslas - surinkti kuo tikslesnius duomenis iš įmonių ir pačių gamintojų apie pagaminamo pieno kiekį, riebumą bei karvių bandos dydį kiekviename ūkyje. Nuo 2004 m. balandžio 1 d. įsigaliojo nuolatinės pieno gamybos kvotos atitinkamai pagal parduoto pieno kiekius bei numatomą pieno ūkių plėtrą.²² (Pieno gamybos kvota gali būti didinama perimant iš kitų gamintojų jų turėtą kvotos dydį ar gaunant iš nacionalinio rezervo.)

Diegiant pieno kvotų sistemą, atsižvelgiant į pieno ūkių ekonominę situaciją ir socialinę padėtį kaime, buvo siekiama svarbiausio tikslo - sudaryti sąlygas sėkmingai šių ūkių plėtrai, jų konkurencingumo didėjimui.

3. 1. 2. Pieno ūkių dydis

Pieno ūkio dydis apsprendžia ūkio konkurencingumo laipsnį, galimybes įsisavinti struktūrinių fondų paramą, taip pat pajamų lygį už pagamintą produkciją. Vidurio ir Rytų Europos šalyse ūkių struktūra vis dar formuojasi, nes jose ūkių dydžio pokyčius lemia gana lėtai vykstantys privatizavimo ir restruktūrizavimo procesai. Dabartinę Lietuvos pieno gamybos struktūrą sąlygojo 1991 m. - 1999 m. vykusios žemės ūkio reforma – iki Nepriklausomybės dominavę stambūs ūkiai po žemės privatizavimo suskilo į daugybę smulkių.²³

Iki 2001 m. tarp Lietuvos pieno ūkių buvo pastebimi nevienareikšmiški struktūriniai pokyčiai: stambių žemės ūkio įmonių skaičius mažėjo, tačiau kūrėsi ūkiai (2001 m. buvo 37 ūkiai, turintys daugiau kaip 50 karvių). Tačiau individualių ūkių didėjimas nekompensavo žemės ūkio bendrovių skaičiaus mažėjimo ir iki 2001 m. vidutinis ūkio dydis mažėjo. (2001 m. vidutiniškai viename ūkyje buvo laikoma 1,99 karvės, ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiuose - 1,82, o žemės ūkio bendrovėse - 183 karvės.)

Nors nuo narystės ES pradžios vyksta žymus pieno ūkių stambėjimo procesas, įtakojamas ir ES finansinės paramos, smulkių ūkių skaičius išlieka vis dar labai didelis, ir tai rodo jų ribotas plėtros ir ES reikalavimų įgyvendinimo galimybes. Pieno gamyboje 2006 m. vyrauja smulkūs ūkiai: 77 proc. karvių laikoma 1-2 karvių ūkiuose. (1998 m. tai siekė 82 proc., 2002 m. - 81,6 proc.)

²² Ekspertai vertins Lietuvoje diegiamą pieno kvotų sistemą //

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?Newsid=1404&langparam=LT&Title=pieno%20rinka&From=&To=&Page=1&list=10, prisijungimo laikas: 2006-07-12.

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165.

Pažymėtina, jog dalis smulkių pieno ūkių, laikančių iki 1-2 karves, nedalyvauja prekinėje veikloje, t.y., naudoja pieną savo reikmėms, kuris nėra apskaitomas Kvotų administravimo informacinėje sistemoje.

Pastebėtina, kad ūkių, laikančių daugiau nei 20 karvių, skaičius 2006 m., palyginti su 2003 m., žymiai išaugo (padidėjo 44,3 proc.) (*1 priedas*).

Tuo tarpu vidutinis pieno ūkis turi didėjimo tendenciją: 2003 m. siekė 2,3, 2005 m. - 2,7 ir 2006 m. - 2,9 karvės. (Karvių, laikomų ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiuose, 2003 m. skaičius siekė 91,6 proc., žemės ūkio bendrovės ir įmonės – 8,4 proc.)

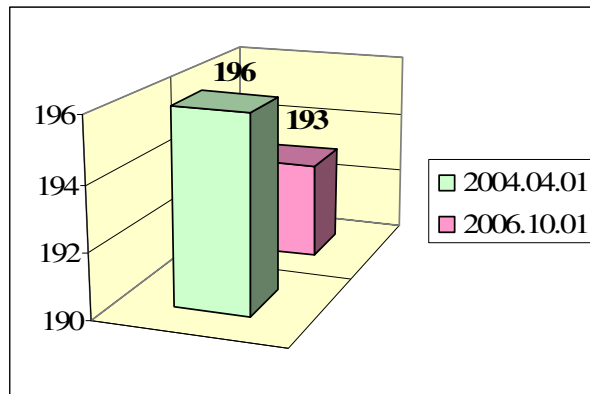
Didžioji dalis smulkių (2-3 karvių) pieno ūkių dėl mažų gamybos mastų ir dalinio užimtumo, iki 2007 m. sausio 1 d. gali nesukaupti pakankamai lėšų veiklos plėtrai, kuri atitiktų keliamus kokybės bei higienos reikalavimus, todėl dalis šių ūkių bus neprekiniai ir gamins produkciją tik savo reikmėms.

Didėjant vartotojų keliamiems kokybės, asortimento lankstumo, saugos bei kainos reikalavimams, skatinamas pieno ūkių stambėjimo procesas, kuris dalį žemės ūkio subjektų dėl nepakankamo kapitalo investicijoms ir apyvartinių fondų formavimui verčia trauktis iš prekinės pieno gamybos rinkos.²⁴ Jų socialinių ekonominių problemų sprendimui įtakos turės ES finansuojamos Kaimo plėtros programos Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės pieno gamybos priemonės įgyvendinimas bei galimybė derinti darbą ūkyje su darbu kitose kaimo ekonominėse veiklose.²⁵

Prekinių, t. y., tiekiančių pieną ar jo produktus į rinką ir dalyvaujančių pieno kvotų administravimo sistemoje ūkio subjektų skaičius taip pat turi mažėjimo tendenciją (*2, 3 pav.*). Atsižvelgiant į tai, jog pastaraisiais metais pieno gamybos apimtys ir laikomų karvių skaičius didėja, pastebimas pieno ūkių stambėjimo procesas, jų didesnės galimybės geriau įsisavinti ES finansinę paramą.

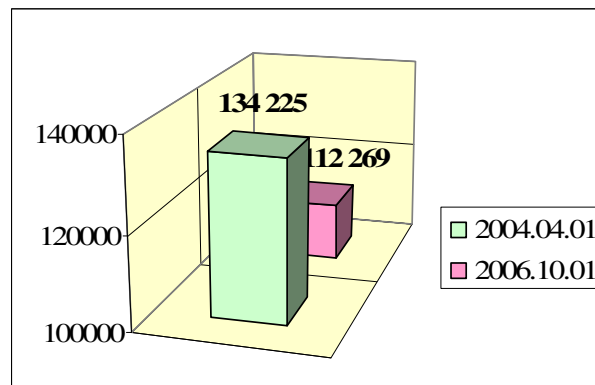
²⁴ Kriščiukaitienė I. ES bendrosios žemės ūkio politikos reformos poveikis Lietuvos pieno sektoriui vidutinėje perspektyvoje (iki 2008 m.). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004. P. 1.

²⁵ Ten pat, P. 8.

2 pav. Žemės ūkio bendrovių ir kitų juridinių asmenų, užsiimančių prekybine pieno gamyba, skaičius 2004 m. ir 2006 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kvotų administravimo informacinės sistemos duomenimis.

3 pav. Fizinių asmenų, užsiimančių prekybine pieno gamyba, skaičius 2004 m. ir 2006m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Kvotų administravimo informacinės sistemos duomenimis.

Užsienio šalių tyrimo dėl ūkių dydžių efektyvumo duomenimis, ekonominiu požiūriu vertinant, efektyvus (racionalus) ūkis turi turėti 50 – 100 melžiamų karvių, nors kiekvienu konkrečiu atveju racionalaus ūkio dydis priklauso nuo įvairių veiksnių (turimo kapitalo, naudojamos žemės, jos kokybės, darbuotojų skaičiaus ir pan.).²⁶ Nuo ūkio dydžio priklauso ir pieno supirkimo apimtys, kurios Lietuvoje vidutiniškai iš vieno pieno ūkio yra 5 tonos pieno.

²⁶ Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 18.

Skirtingi autoriai nurodo skirtingą optimalaus ūkio dydį (*2 lentelė*). Pavyzdžiui, ES (Danijos pavyzdžiu) pieno ūkių veiklos ekonominė analizė rodo, kad pelningai dirba ūkiai, turintys daugiau nei 50 karvių.

2 lentelė. Optimalių gyvulininkystės ūkių dydžių variantai

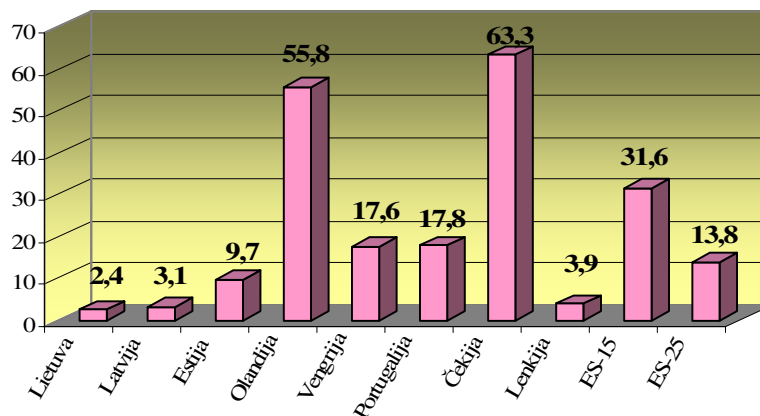
Autoriai	Optimalus gyvulininkystės ūkių dydžių variantai
Meimberg	60 karvių
Steinhauser, Fenner	70-90 karvių
Britton, Hill	60-150 karvių
Dolusehitz, Trunk	60 karvių šeimyniniame ūkyje, 200 karvių išplėstame šeimyniniame ūkyje, 5 000 karvių dideliame ūkyje
Isermeyer	Minimumas 100 karvių: JAV sąlygomis minimumas 200 karvių

Šaltinis: Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 26.

Iš pateiktų statistinių duomenų (*1 priedas*) matyti, jog Lietuvos pieno ūkių struktūra neatitinka efektyvaus ūkio struktūros modelio. Esant tokiai pieno ūkių struktūrai, neracionaliai panaudojami gamybos ištekliai, didelės darbo, pieno surinkimo, kokybės tyrimų sąnaudos. Smulkiems ūkiams yra sunkiau atitikti ES taikomus kokybės, maisto saugos ir kitus standartus dėl ribotų pieno ūkių galimybių gauti ES paramą. Mokamos žemesnės pieno supirkimo kainos smulkiesiems gamintojams tiesiogiai mažina jų grynąsias pajamas. Dalis smulkių pieno ūkių yra nepajėgūs konkuruoti bendrojoje ES rinkoje dėl keliamų auštų kokybės reikalavimų bei didelių pieno gamybos išlaidų, todėl jie nedalyvauja prekinės produkcijos gamyboje, o tai ir sąlygoja smulkių prekinų ūkių skaičiaus mažėjimą.

Nors vidutinis Lietuvos pieno ūkis turi didėjimo tendenciją, jis lieka vienas mažiausių tarp ES šalių. (*4 pav.*) 2006 m. pradžioje viename Lietuvos ūkyje vidutiniškai buvo laikoma mažiau nei 3 (2,7) melžiamos karvės, o prekiniuose pieno ūkiuose – mažiau nei 5 (4,6) karvės. 10 ir daugiau karvių laikančiuose ūkiuose laikoma tik 151 tūkst. karvių ir tai sudaro apie trečdalį visų šalyje laikomų karvių.²⁷

²⁷ Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės apžvalga. Ūkio ministerijos 2005 metų ekonominė apžvalga. P. 74-75. http://www.ukmin.lt/lt/ukio_apzvalga/

4 pav. Karvių skaičius viename pieno ūkyje 2005 m. ES šalyse
Šaltinis: Europos Sąjungos statistikos tarnybos (eurostat) duomenys

Iš Baltijos valstybių Estija išsiskiria sparčiausiais ūkių stambėjimo tempais, tačiau visose jų, kaip ir daugumoje naujų ES narių, dominuoja individualūs ūkiai.²⁸ Stambiausi pieno ūkiai senosiose ES narėse yra Olandijoje (55,8 karvių vidutiniškai viename pieno ūkyje). Pastebima, kad šalyse, kuriose pienininkystė yra viena iš pagrindinių žemės ūkio veiklos sričių, vyrauja intensyvūs stambūs pieno ūkiai.²⁹

Lietuvos smulkesni ūkiai paaiškinami mažesniais gamybos kaštais, ypač darbo jėga. Fragmentuota pieno gamybos struktūra ir pakankamai žemas specializacijos lygis trukdo didinti karvių produktyvumą, gerinti žaliavinio pieno kokybę, apsunkina investicijas į pieno ūkį.³⁰ Smulkūs pieno ūkiai yra mažo investicinio pajėgumo, juose didelę ilgalaikio turto dalį sudaro žemė ir pastatai, trečdalį – šaldymo ir melžimo įrengimai, tačiau nedaug jų yra apsirūpinę modernia pieno technologine įranga, lėtai vyksta gamybos modernizavimas bei sunkiau yra įgyvendinami pieno kokybės, veterinarijos, higienos ir sanitarijos reikalavimai, todėl daliai ūkių kyla grėsmė neišlikti prekinėje pieno rinkoje.

Nors ir pastebimas Lietuvoje žymus pieno ūkių stambėjimo procesas, ypač pastaraisiais metais, tačiau jis dar yra nepakankamas ir kelia grėsmę daliai šalies pieno gamintojų neįgyvendinti

²⁸ Kriščiukaitienė I. Lietuvos integracijos į ES įtaka ūkių restruktūrizavimui. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 21.

²⁹ Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 17.

³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 6-165.

ES keliamų reikalavimų bei sąlygoja grynujų smulkių ūkių pajamų mažėjimą dėl stiprėjančios vidaus rinkoje konkurencijos žaliavos tiekimo srityje.

3. 1. 3. Kokybės reikalavimai pieno ūkiams ir juose gaminamai produkcijai

Vienas iš integracijos į ES keliamų reikalavimų buvo konkurencinga pieno ir jo produktų gamyba, atitinkanti ES kokybės reikalavimus.

ES veterinarijos ir higienos reikalavimai pieno ūkiuose gaminamai produkcijai pradėti įgyvendinti Lietuvoje nuo narystės pradžios. Valstybės parama per rinkos reguliavimo priemonių taikymą ir investicines programas (iki 2000 m.) buvo siekiama gerinti pieno kokybę ir palaikyti pieno gamintojų minimalias pajamas. Iki narystės ES pienas buvo skirstomas į tris rūšis: aukščiausia, pirma ir antra, kurių rodikliai palaipsniui buvo griežtinami. (Nuo 2000 m. sausio 1 d., įvedus žaliavinio pieno standarto pakeitimus, aukščiausios rūšies pienas Lietuvoje atitiko ES minimalius pieno reikalavimus.) Tačiau žemesnės kokybės pienas 2003 m. sudarė 21 proc. viso perkamo pieno kiekio (2002 m. tai siekė 35 proc., 2001 m. - 48 proc.). Todėl vienas iš valstybės tikslų buvo didinti aukščiausios rūšies pieno dalį visame gaminame pieno kiekyje.³¹ (2000 m. aukščiausios rūšies pieno užterštumas bakterijomis viename kubiniame centimetre galėjo būti ne daugiau kaip 100 tūkst. /cm³, 1998 m. - 300 tūkst./cm³.³²)

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvoje perkamas pienas neskirstomas į rūšis, o perkamas tik toks, kuris atitinka ES reikalavimus. 2004 m. 91 proc. bendro supirkto pieno kiekio atitiko kokybinius standarto LST 1137 reikalavimus, o tai trečdaliu daugiau negu 2001 m. Kasmet gerėjančią perkamo pieno kokybę rodo tai, jog 2005 m. ir 2006 m. (liepos mėn.) 93 proc. supirkto pieno nebuvo taikomos nuoskaitos.

Pieno kokybę apsprendžiantys rodikliai be bakterijų skaičiaus jame yra pieno riebumo ir baltymingumo procentas. Lietuvoje pastebima perkamo pieno kokybės gerėjimo tendencija. 2003m. supirkto pieno riebumas buvo 4,1 proc. (bazinis – 3,4 proc.), baltymingumas – 3,3 (bazinis 3 proc.) (*3 lentelė*).

³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165.

³² Bus perkamas nerūšinis pienas //

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=492&langparam=LT&Title=pieno%20produkt%F8&From=&To=&Page=2&list=100, prisijungimo laikas: 2006-07-12,

3 lentelė. Baltymų ir riebalų kiekis pieno žaliavoje rugpjūčio mėn. (proc.)

	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	Bazinis
Baltymingumas	3,30	3,20	3,18	3,19	3,30
Riebumas	4,10	3,97	3,95	3,90	3,40

Šaltinis: Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema.

Gerėjanti pieno kokybė siejama su pieno ūkių stambėjimu bei didėjančiu kontroliuojamų karvių skaičiumi (2005 m. 47 proc. visų karvių buvo kontroliuojama, 2006 m. spalio 1 d. – 50 proc.) (Stambųjų pieno ūkių, turinčių daugiau nei 50 karvių, 97 proc. bandų yra kontroliuojama.) Teikiamos žaliavos kokybė prastesnė yra smulkių pieno ūkių dėl jų ribotų finansinių galimybių, o tai didina pieno perdirbimo sąnaudas bei mažina pieno supirkimo kainą.

Prasta Lietuvos pieno ūkių veterinarinė situacija buvo vienas iš integracijos į ES derybų objektų, kurių metu išsiderėtas pereinamasis laikotarpis. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) duomenimis, 2004 m. tik 8,9 proc. iš visų patikrintų pieno ūkių atitiko ES veterinarinius reikalavimus, kuriuos pieno ūkiai įgyvendina savarankiškai. 2005 m. VMVT patikrino 16 tūkst. pieno ūkių, kuriuose laikoma 5 ir daugiau karvių (iš viso 167 380 karvių), ir šie ūkiai pagamina apie 70 proc. viso pieno. Palyginus su 2004 m., neatitikimų nustatyta perpus mažiau. Susumavus VMVT tikrinimų, kurių metu 2002 m. - 2005 m. patikrinti 87 800 pieno ūkiai, rezultatus, 28 100 (32 proc.) atitiko veterinarijos reikalavimus.³³ (*2 priedas*)

Dažniausi pažeidimai 2005 m. duomenimis buvo šie: 19 proc. patalpų atliekami veiksmai, nesusiję su melžimu, 13 proc. melžėjų ir pieno apdorojimą vykdančių asmenų nebuvo pasitikrinę sveikatos, 14 proc. melžimo vietų, 11 proc. pieno laikymo ir melžimo įrengimų bei 7 proc. karvių laikymo patalpų neatitiko nustatytų reikalavimų.³⁴

Neatitinkantys reikalavimų ūkiai nuo 2007 m. pieną galės parduoti tik pieno perdirbimo įmonėms, gaminančioms fermentinius sūrius, nokinamus ne trumpiau kaip 60 parų. Tačiau dėl išaugusių įkainių pieno perdirbimo įmonės už iš tokių ūkių supirktą pieną turės teisę mokėti kur kas mažesnę kainą ar visiškai atsisakyti pieno supirkimo dėl apsunkinto žalio pieno surinkimo.³⁵

Pasak VMVT specialistų, įvertinus atliktų pieno ūkių patikrinimų rezultatus per pastaruosius metus bei pieno ūkių stambėjimo aspektą, galima spėti, jog 2007 m. 95 proc. karvių bus

³³ Pieno ūkiai raginami tvarkytis // <http://www.vmvt.lt/index.php?parent=1&module=1&id=1421¶m=archive>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.

³⁴ Ten pat.

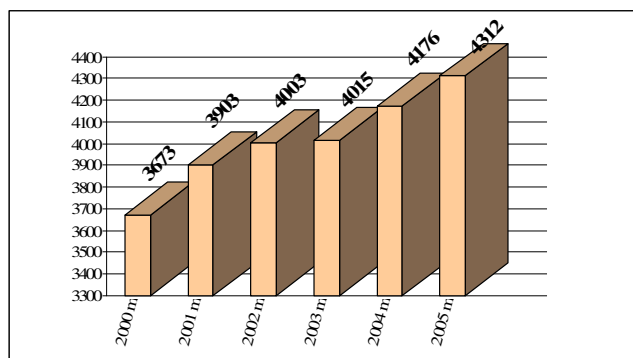
³⁵ Ten pat.

laikomi veterinarijos reikalavimus atitinkančiose patalpose.³⁶ Stambieji pieno ūkiai, investuodami savo ir ES lėšas pagal Kaimo plėtros programos kryptis į ilgalaikį turtą (naujų fermų statymą ar senų atnaujinimą, modernios pieno melžimo įrangos įsigijimą ir pan.), kartu su veterinarinių reikalavimų įgyvendinimu užsitikrina ūkio konkurencingumo ir tolimesnės plėtros garantijas.

Per pereinamąjį laikotarpį didžioji dalis pieno ūkių, vykdydami materialinės bazės modernizavimą, taip pat įgyvendina ir ES veterinarinius reikalavimus, tačiau kyla grėsmė, jog dalis smulkių pieno ūkių, neatnaujinę pieno gamybos veiksnių, nuo 2007 m. bus priversti trauktis iš prekinės pieno gamybos, o tai sąlygos ir šių ūkių pajamų sumažėjimą.

3. 1. 4. Karvių bandos produktyvumas

Viena iš pagrindinių Lietuvos pieno ūkių trūkumų, lemiančių žemą jų tarptautinį konkurencingumą, yra nedidelis bandos produktyvumas. Vidutinis 2000 m. pieno primilžis iš karvės buvo 4250 kg. per metus. Karvių bandos produktyvumas turi augimo tendenciją ir per 2000 m. - 2005 m. padidėjo 15 proc. (5 pav.)

5 pav. Karvių bandos produktyvumas 2000 m. – 2005 m. (kg)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

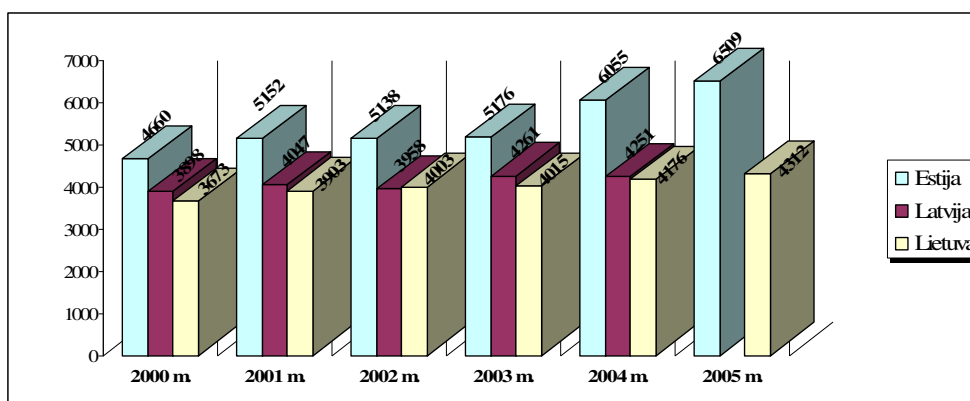
Palyginti su ES vidutiniu karvių produktyvumu, Lietuvoje jis žemesnis apie 45 proc. Žemą karvių produktyvumą lemia nepakankamo genetinio potencialo karvių banda ir žemos kokybės pašarai, gaminami mažuose ūkiuose, nepakankami praktinio valdymo įgūdžiai bei pieno ūkių struktūra. Estijos mokslininkų nuomone, jei karvės produktyvumas būtų 6000 kg., tai ūkis, laikantis daugiau kaip 27 karves, būtų gyvybingas.³⁷

³⁶ Pieno ūkiai raginami tvarkytis // <http://www.vmvt.lt/index.php?parent=1&module=1&id=1421¶m=archive>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.

³⁷ Baltic animal breeding and genetics scientific conference XII. Jurmala. Latvia. 2006. P. 28.

Lietuvoje daugiausia laikoma Lietuvos juodmargių (apie 60 proc.) ir Lietuvos žalujų veislių karvių.

Lietuvos karvių bandos produktyvumas yra panašus į Latvijos ir Lenkijos, tačiau žymiai atsilieka nuo Estijos, kur yra daug didesnis genetinis bandos potencialas (šalyje dominuoja Estijos holšteinų ir žalujų karvių bandos, kurių pieno kokybės rodikliai yra gana aukšti lyginant su Lietuvos: pieno riebumas Estijoje yra 4,21 proc., baltymingumas – 3,34 proc.,³⁸ Lietuvoje – atitinkamai 3,9 proc. ir 3,2 proc.) (6 pav.)

6 pav. Karvių bandos produktyvumas 2000 m. - 2004 m. Baltijos šalyse (kg)

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis. Vilnius: Lietuvos statistika. 2005. P. 364, Statistical yearbook of Latvia. Riga. 2005. P. 167, Statistical yearbook of Estonia. Tallinn. 2006. P. 360.

Karvių bandos produktyvumui įtakos turi ir sezoniškumo kriterijus, kuris Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, yra gana ryškus ir priklausomas nuo pieno ūkio dydžio. Daugiausiai pieno parduodama rugpjūčio mėnesį (2,4 karto daugiau nei vasarį). Tuo tarpu ES sezoniškumo koeficientas yra apie 1,3. Išaugus pieno pasiūlai, ženkliai krinta pieno supirkimo kaina. Sezoniiniai pieno gamybos svyravimai neigiamai įtakoja pieno perdirbimo įmonių veiklos efektyvumą.³⁹ (3 priedas)

Nors Lietuvoje pastebimas pieno gamybos ir pieno supirkimo kiekio didėjimas, vis dar išliekantis pakankamai aukštas sezoniškumo koeficientas, kurį įtakoja neracionali pieno ūkių struktūra, ir dominuojančios nedidelio genetinio potencialo karvių bandos sąlygoja pakankamai žemą šalyje pienu primilžį iš vienos karvės.

³⁸ Baltic animal breeding and genetics scientific conference XII. Jurmala. Latvia. 2006. P. 14.

³⁹ Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165. 2003. P. 17.

3. 1. 5. Pienininkystė ir kooperacija

Smulkių pieno ūkių kooperacija yra vienas iš veiksnių, sąlygojančių didesnes gamintojų pajamas už superkamą pieną bei garantuojančių spartesnę ūkių plėtrą. Pastaraisiais metais pieno kooperatyvai ES šalyse tampa rimtu rinkos dalyviu, padedančiu geriau subalansuoti ūkinius santykius tarp gamintojų ir perdirbėjų, todėl jų plėtra Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, yra skatinama ir remiama valstybės lygmeniu.

Lietuvoje kooperacijos procesas pieno sektoriuje prasidėjo 2003 m. priėmus Kooperacijos įstatymą, tačiau pastarosios plėtra vyko gana lėtai dėl neracionalios finansinės paramos skyrimo tvarkos. (Valstybė neskaitino stambių kooperatyvų kūrimosi - skiriamos lėšos nebuvo siejamos su narių skaičiumi juose.) 2003 m. šalyje visiškai funkcionavo tik du pieno gamintojus vienijantys kooperatyvai.⁴⁰

Pastaruoju metu Lietuvoje ryškėja kooperacijos privalumai – ji išsprendžia pieno kokybės, mobilių pieno surinkimo punktų veiklos nutraukimo, smulkių gamintojų pristatomos produkcijos apimties, vienuarūšiškumo, supirkimo punktų tankumo problemas bei įgalina derėtis su pieno perdirbėjais dėl aukštesnės supirkimo kainos.⁴¹ Pieno ūkio plėtros atžvilgiu kooperacija suteikia didesnes galimybes gauti papildomą ar naują pieno gamybos kvotą iš nacionalinio rezervo (skiriami papildomi prioritetiniai balai (10 iš 70)).⁴² Šiandieną Lietuvoje veikia 28 (2005 m. - 24) pieno gamintojus vienijantys kooperatyvai, superkantys apie 8 proc. viso superkamo kiekio (kartu su žemės ūkio bendrovėmis tai sudaro apie 10 proc.) (**4 priedas**). Kooperatyvai paprastai superka pieną iš atokesnėse vietovėse įsikūrusių pieno ūkių, taip mažindami kiekvieno iš jų sąnaudas.⁴³ Vienas iš stambiausių pieno gamintojus vienijančių ir superkančių pieną kooperatyvų šalyje yra „Lietuviškas pienelis“. Pažymėtina, jog Lietuvoje pieną superkantys kooperatyvai sudaro didelę konkurenciją dėl dažnai mokamos didesnės pieno supirkimo kainos nei supirkėjo statusą turinčios šalies pieno perdirbimo įmonės.

Pastebima, jog Lietuvoje pastaruoju metu ryškėja kooperacija, apimanti tik pieno supirkimo sritį, tačiau ji nėra plėtojama gamybos lygmenyje. Kooperacija padidintų pieno gamintojų galią rinkoje ir sumažintų individualaus pieno ūkio sąnaudas. (Kelių pieno ūkių lėšų investavimas į

⁴⁰ Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga 2002. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2003. P. 97.

⁴¹ Situacija pieno sektoriuje keičiasi //

http://www.zum.lt/min/Atstovas/dsp_news.cfm?NewsID=2336&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=1&list=1

0, prisijungimo laikas: 2006-07-13.

⁴² Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. 3D-97 „Dėl žemės ūkio ministro 2003 m. lapkričio 20 d. įsakymo Nr. 3D-495 „Dėl pieno gamybos kvotų sistemos administravimo taisyklių“ pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 34-1217.

⁴³ Tikrinami pieno kooperatyvai // <http://www.vmvt.lt/index.php?parent=1&module=1&id=899¶m=archive>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.

pieno šaldymo įrangą, pašarų gamybos techniką yra pigesnis būdas nei kiekvienam iš jų atskirai bei, tai didina ūkių konkurencingumą kitų pieno gamintojų atžvilgiu.)

Lietuvoje, palyginus su kitomis šalimis, pieno kooperatyvai yra gana smulkūs, trūksta žemdirbių motyvacijos juo dalyvauti. (Švedijoje, Danijoje, Olandijoje, Suomijoje ir kitose šalyse beveik visi ūkininkai priklauso vienai ar kelioms kooperatinėms bendrovėms.)

Estijoje, kurioje kooperacija yra labiau išvystyta dėl pastaraisiais metais geriau įsisavintos valstybės finansinės paramos, pieno gamintojus vienijančios organizacijos yra vienos iš stipriausių šalyje ir jos apima daugiau nei ketvirtadalį visų pieno gamintojų. Viena garsiausių yra komercinė organizacija „E-Piim“, vienijanti 325 pieno gamintojus.⁴⁴

Kooperacija sustiprina pieno ūkius, tačiau dėl šiuo metu pastebimos žemdirbių neigiamos nuostatos Lietuvoje ji silpnai plėtojasi, todėl būtina akcentuoti kooperacijos svarbą pieno gamybos efektyvumo didinimui ir skatinti gamintojų vienijimąsi ne tik pieno supirkimo, bet ir gamybos srityje.

3. 1. 6. Finansinės paramos poveikis pieno ūkių konkurencingumui

Pieno ūkis yra remiamas dėl daugelio objektyvių priežasčių: gamintojams sunku reguliuoti gamybą dėl ilgo jos ciklo ir sezoniškumo, lėta kapitalo apyvarta, santykinai neelastinga produktų paklausa, o investicijų poreikis yra gana didelis.

Iki 2000 m. nuolat keitėsi tiesioginės ir netiesioginės valstybės paramos pieno ūkiui kryptys, formos ir mastai. Šiuo periodu subsidijos už supirktą pieno produkciją, mokėtos iš Kaimo rėmimo fondo (KRF), buvo pagrindinė žemdirbių pajamų palaikymo priemonė, kuri smulkiam gamintojui buvo mažai efektyvi, nes valstybės investicinė parama buvo orientuota infrastruktūrai, techniniam ir intelektualiniam potencialui plėtoti. Šis fondas rėmė specializuotų pieno ūkių investicinius projektus (jų bendra vertė 2000 m. siekė 62 mln. litų).⁴⁵ Kadangi valstybės teikiama finansinė parama iš KRF sudarė nuo 25 proc. iki 50 proc. projekto vertės bei šalyje vyravo ribotos pieno ūkių finansinės plėtros galimybės, tik stambūs, pelningai ūkininkaujantys ūkiai, kurių tuo metu buvo labai nedaug, galėjo pasinaudoti šia parama. Tai iš dalies lėmė ir lėtą pieno ūkių stambėjimo procesą.⁴⁶

⁴⁴ Agriculture and rural development. Overview 2002/2003. Estonia. Tallinn: Ministry of Agriculture.2003. P. 59.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165.

⁴⁶ Kriščiukaitienė. I. Lietuvos integracijos į ES įtaka ūkių restruktūrizavimui. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 29.

Nuo 2000 m. valstybė rėmė investicijas pieno gamybos patalpoms pagal higienos reikalavimus modernizuoti, šaldymo, melžimo, pašarų ruošimo įrangai ir veisliniams pieniniams galvijams įsigyti.

Siekiant sumažinti pieno ūkių pajamų praradimą dėl mažų žaliavos supirkimo kainų, skatinant konkurencingų pieno ūkių kūrimąsi ir kontroliuojamų karvių skaičiaus augimą, 2002 m.-2003 m. buvo mokamos tiesioginės išmokos (už kiekvieną karvę po 46 Lt ir papildomai po 298 Lt už kiekvieną kontroliuojamą karvę). 2002 m. tam skirta 19 mln. Lt, 2003 m. – 52 mln. Lt. Siekiant palaikyti smulkių pieno gamintojų aukštesnį pajamų lygį, iki narystės ES mokėtos 100 Lt vienkartinės tiesioginės išmokos ūkiams, turintiems vieną – dvi karves.⁴⁷

Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, taip pat taikyta subsidijavimo tvarka, siekiant paremti žemės ūkio produkcija besiverčiančius gyventojus, tačiau ji buvo labiau nukreipta ne į pajamų palaikymą, bet į bandos produktyvumo didėjimą. (2004 m. valstybės parama karvių veislininkystei siekė 3,133 mln. Latvijos latų.)⁴⁸

Pradėjus veikti ES paramai pagal SAPARD programą, investicijos pieno sektoriui 2004 m. gruodžio mėnesio duomenimis siekė 86 363 tūkst. Lt., iš jo 64,8 proc. skirta pieno gamybos sektoriui (55 972 tūkst. Lt.) (**5 priedas**).

SAPARD programa sudarė prielaidas pieno ūkių plėtrai, spartesniam ES veterinarijos ir higienos reikalavimų įgyvendinimui, tačiau dėl menkų finansinių išteklių ir prastos kreditavimo sistemos į paramą galėjo pretenduoti tik stambūs pieno ūkiai, o tai sąlygojo smulkiųjų pieno ūkių nykimą.⁴⁹ Žemos pieno supirkimo kainos 2002 m. taip pat mažino investicijų pelningumą, todėl modernizacijos procesas vyko lėtai.⁵⁰ Dalis pieno ūkio subjektų dėl nepakankamos paramos projektų papildomam finansavimui buvo priversti pasitraukti iš prekinės pieno gamybos.

Nuo narystės ES finansinę pieno ūkių situaciją apsprendžia gaunama ES struktūrinių fondų parama, didėjanti rinkos apsprendžiama pieno supirkimo kaina bei auganti vartotojų perkamoji galia, o tai ir sudaro sąlygas pieno ūkių konkurencingumo augimui.

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. pienininkystės ūkiai gauna tiesiogines išmokas už pievų, ganyklų bei daugiamečių žolių, naudojamų pieno gamybai, plotą, o nuo 2005 m. - tiesiogines išmokas, skiriamas už kvotinio pieno toną. (Iki 2004 m. papildomos tiesioginės išmokos už piena

⁴⁷ Komentaras apie žemės ūkį // <http://www.lrinka.lt/Komentarai/Radijas23.phtml>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.

⁴⁸ Agriculture and rural development. An overview of the year 2003.Latvia. Riga: Ministry of Agriculture, 2003 P. 73.

⁴⁹ Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga 2003. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004. P. 41.

⁵⁰ Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 20.

nebuvo siejamos su gamybos apimtimi, todėl dalis lėšų atiteko ir nedalyvaujantiems prekinėje veikloje.⁵¹) Įsisavinus šią finansinę paramą, smulkių ūkių grynosios piniginės pajamos už realizuotą pieno toną per metus vidutiniškai turėtų padidėti iki 259 Lt., stambių – iki 242 Lt., paramos dalis jose sudarys atitinkamai 83 proc. ir 68 proc.⁵² ES parama taip pat sąlygoja ekologinių pienininkystės ūkių plėtrą.⁵³

Lietuvos pieno ūkiui iki ES finansinės paramos teikimo pradžios buvo būdingas veiklos nepelningumas, sąlygotas pasenusios įrangos, aukštų produkcijos kainų ir mažo finansavimo, o valstybės nekryptingai skiriama finansinė parama nesudarė sąlygų ūkių ekonominio pajėgumo stiprinimui. Nuo narystės ES pradžios skiriama finansinė parama struktūrinių fondų bei tiesioginių išmokų būdu didina pieno ūkių pajamas ir sudaro sąlygas sėkmingam jų plėtros procesui.

Nors dėl teikiamos ES finansinės paramos, valstybės vykdomos restruktūrizavimo politikos bei dėl geros aplinkosaugos būklės, žemos pieno gamybos savikainos, pigios darbo jėgos, pigesnio žolinio karvių šėrimo tipo sustiprėjo pieno ūkių konkurencingumas, tačiau vis dar išlieka:

- ✓ neracionali pieno ūkio subjektų struktūra: dominuojantys smulkūs, mažo investicinio pajėgumo ūkiai mažina darbo našumą, apsunkina investicijas ir didina pieno surinkimo kaštus;
- ✓ karvių bandos produktyvumas, riebalų ir baltymų lygis lietuviškame piene yra žemesnis, palyginti su ES vidutiniais duomenimis;
- ✓ nors ir mažėjantis, tačiau vis dar gana didelis pieno gamybos sezoniškumo koeficientas;
- ✓ neišvystyta pienininkų kooperacija gamybos srityje.
- ✓ lėtai įgyvendinami veterinarijos ir higienos reikalavimų, ypač smulkiuose pieno ūkiuose, todėl dalis pieno ūkių nuo 2007 m. bus priversti pasitraukti iš prekinės pieno gamybos.

Tolimesnė pieno ūkių plėtra ir problemų sprendimas priklauso nuo sėkmingos ES skiriamos finansinės paramos įsisavinimo, valstybės vykdomos politikos pieno ūkių atžvilgiu bei pačių pieno gamintojų iniciatyvumo.

⁵¹ Kriščiukaitienė I. ES Bendrosios žemės ūkio politikos reformos poveikis Lietuvos pieno sektoriui vidutinėje perspektyvoje (iki 2008 metų). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004. P. 6,7.

⁵² Ten pat. P. 8.

⁵³ Ten pat.

3. 2. Pieno pramonės sektoriaus problemos integruojantis į Europos Sąjungą

Iki 1990 m. Lietuvos pieno pramonė buvo viena didžiausių šalies maisto pramonės sudedamųjų dalių, kurią sudarė keturi mažesni sektoriai, gaminantys skirtingus produktus: nenugriebto pieno produktus, sūrį, sviestą ir pieno konservus. (Tuo metu šalyje veikė 45 pieninės, priklausiusios 9 dideliems pieno kombinatams.)⁵⁴

Po Nepriklausomybės atkūrimo pieno pramonės sektoriuje vyko koncentracija. Įmonės sparčiai gerino produktų kokybę, palaipsniui įgyvendino ES maisto higienos ir sanitarijos reikalavimus, modernizavo patalpas, įrengimus ir gamybos technologijas, diegė kokybės kontrolės sistemas. 1999 m. - 2001 m. išryškėjo trys didžiausios pieno perdirbimo įmonių grupės: AB „Rokiškio sūris“, AB „Pieno žvaigždės“ ir AB „Žemaitijos pienas“, perdirbusios apie 70-80 proc. viso supirkto pieno. Jos plėtėsi prisijungdamos regionines mažesnes bendroves: ŽŪK „Aukštaitijos pienas“, AB „Šiaulių pienas“, AB „Alytaus pieninė“, AB „Vilniaus pienas“, Biržų akcinę pieno bendrovę.

Iki narystės ES sparčiai kito pieno produktų gamybos apimtys, o tam didžiausią įtaką turėjo rinkos konjunktūros pokyčiai: pakitusi vartojimo struktūra Lietuvoje, pasikeitę prekybiniai santykiai su NVS šalimis, atsivėrusi prekyba Vakaruose.

Palaipsniui keitėsi perdirbtų pieno produktų struktūra: padidėjo grietinėlės, jogurto, pieno cukraus, riebių sūrinių gamyba, sumažėjo sviesto ir pieno konservų gamyba. (**6, 7, 8 priedai**) Taip pat labai išsiplėtė pieno produktų asortimentas. Pradėti gaminti nauji pieno produktai: jogurtai, grūdėtoji varškė, desertiniai pieno produktai, pasaulinėje rinkoje paklausūs „Parmasan“, „Gauda“, „Emental“ fermentiniai sūriai. Nuo 2001 m. gaminami sūriai su pelėsiomis: „Lietuviškas brie“ (AB „Pasvalio sūriai“), „Memel blue“ (UAB „Vilkyškių pieninė“), „Šilutės mėlynasis“ (AB „Šilutės Rambynas“), įvairių rūšių kietieji sūriai „Montecampo“ ir kiti (AB „Rokiškio sūris“).⁵⁵ Visa tai leido šalies pieno perdirbimo įmonėms išlaikyti pakankamai aukštą pieno produktų eksporto lygį.

Šiandien pieno pramonė išlieka viena svarbiausių maisto pramonės sričių, kurioje dominuojančią padėtį užima penkios stambiausios perdirbimo įmonės: AB „Žemaitijos pienas“, AB „Pieno žvaigždės“, AB „Rokiškio sūris“, UAB „Marijampolės pieno konservai“ ir UAB „Vilkyškių pieninė“. Pagal produktų gamybos ir pardavimų apimtį stambiausia įmonė yra AB „Rokiškio sūris“.

⁵⁴ Lietuvos žemės ūkis. Raida ir perspektyvos 2001. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2000, P. 18.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165.

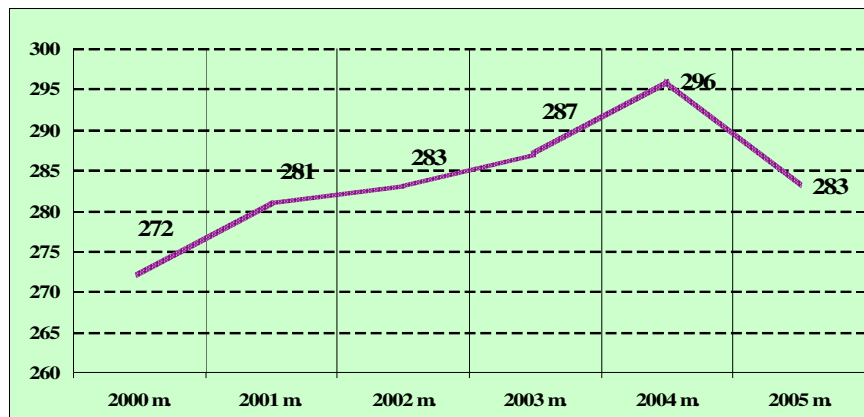
Baltijos šalių kontekste Lietuvos pieno perdirbimo pramonė turi daug didesnę konkurencinį pranašumą dėl anksčiausiai valstybėje prasidėjusių sektoriaus pertvarkymų. (4 lentelė)

4 lentelė. Pieno pramonės stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė

Stiprybės	Silpnybės
1. Gilios pieno gamybos tradicijos, daug žemės ūkio išsilavinimą turinčių specialistų. 2. Pakankamas gamybinis potencialas. 3. Santykinai tolygus pieno perdirbimo pramonės išdėstymas.	1. Šiuo metu pramonės šaka labiau orientuota į vietinę rinką. 2. Žemas darbo produktyvumas, lyginant su kitomis ES šalimis.
Galimybės	Grėsmės
1. Geros užsienio prekybos galimybės NVS ir ES šalyse. 2. Pieno produktų eksporto į JAV galimybės. 3. Didelės ES dotacijos žemės ūkiui – pigesnė žaliava. 4. Palanki mokesčių sistema maisto produktų eksportui į trečiąsias šalis (ypač į NVS) 5. Augančios gyventojų pajamos didins vietinę rinką.	1. Galimas žaliavų trūkumas. 2. Pramonės šaka stipriai susieta su politiniais sprendimais žemės ūkio srityje.

Šaltinis: Glinskienė R., Daraškevičiūtė B. Lietuvos pieno ir tekstilės pramonės šakų palyginamoji analizė. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 5. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla. 2005. P. 119.

Pieno ir jo produktų suvartojimas maistui yra vienas iš veiksnių, apsprendžiančių šalies įmonių veiklą vidaus rinkoje. Per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje jis didėja ir 2005 m. siekė 283 kg. pieno ir pieno produktų, perskaičiuotų į pieną, vienam gyventojui. (Suvartojimo padidėjimas nuo 1999 m. iki 2005 m. siekia 22,5 proc.) (7 pav.)

7 pav. Pieno ir jo produktų (perskaičiuotų į pieną) suvartojimas (kg. / 1 gyv.)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

Pieno produktų suvartojimo pokyčius lėmė produktų asortimento išplėtimas, kainų mažėjimas ir vartotojų perkamosios galios augimas. Lyginant su 2004 m., suvartojimas 2005 m. sumažėjo 4,4 proc. Tai įtakojo dėl narystės ES padidėjęs maisto prekių pasirinkimas vidaus rinkoje bei kintantys vartotojų įpročiai. Didžiąją suvartotų pieno produktų dalį sudaro produktai iš Lietuvoje pagaminto pieno.

Pieno ir pieno produktų suvartojimas maistui didėja, tačiau, palyginus su senosiomis ES valstybėmis narėmis, Lietuvoje jis yra 22,5 proc. mažesnis. Remiantis Vokietijos pieno pramonės asociacijos MIV duomenimis, vidutiniškai per metus senųjų ES valstybių narių gyventojai suvartoja apie 28 proc. daugiau pieno produktų nei naujųjų.⁵⁶ Baltijos valstybių tarpe daugiausiai suvartoja Estija, mažiausiai - Lietuva. (9 priedas)

3. 2. 1. Pieno pramonės įmonių koncentracija

Lietuvos pieno perdirbimo sektorius jau iki narystės ES pradžios pasiekė aukštą koncentracijos lygį. Šalies pieno perdirbimo pramonė iš esmės jau baigė šakos restruktūrizaciją ir koncentraciją. Pieno perdirbimo įmonių skaičius, lyginant su 2000 m., pastebimai pakito (2000 m., buvo 57, 2006 m. – 36) - dominuoja penkios pieno perdirbimo įmonių grupės su joms priklausančiais filialais. (10 priedas) AB „Rokiškio sūris“, AB „Pieno žvaigždės“, AB „Žemaitijos pienas“ perdirba apie 90 proc. viso superkamo pieno kiekio. Smulkios įmonės stambėjimo procese restruktūrizuojamos, konsoliduojamos, vyksta stambiųjų įmonių gamybos technologijų tobulinimas.

⁵⁶ Pieno produktų suvartojimas naujose ES narėse. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema.

Iš pateiktų **5 lentelėje** duomenų matyti, jog pieno perdirbimo koncentracija nuo 1999 m. turi didėjimo tendenciją. Trys didžiosios pieno perdirbimo įmonės (AB „Rokiškio sūris“, AB „Pieno žvaigždės“ ir AB „Žemaitijos pienas“ 1999 m. perdirbo 54 proc., o 2004 m. - 87 proc. viso supirkto pieno). Pastaruoju metu šalies vidaus rinkoje stiprėja UAB „Vilkyškių pieninė“ ir UAB „Marijampolės pieno konservai“ pozicijos, sukuriančios didesnę konkurenciją vidaus ir užsienio rinkose.

5 lentelė. Pieno perdirbimas Lietuvos pieno įmonėse (proc.)

	<i>1999 m.</i>	<i>2004 m.</i>
<i>AB "Rokiškio sūris"</i>	27	37
<i>AB "Pieno žvaigždės"</i>	16	29
<i>AB "Žemaitijos pienas"</i>	11	21
<i>AB "Biržai"</i>	15	-
<i>kita</i>	31	13

Šaltinis: Kriščiukaitienė I. Lietuvos pieno ūkis konkurencijai dar nepasiruošęs // Mano ūkis. 2005, Nr. 1. P. 13.

25 pieno produktus gaminančios įmonės šalyje perdirba daugiau nei 2 mln. litrų pieno per metus. Lyginat su ES šalimis, Lietuvoje pieno pramonės įmonių koncentracija ir jų grynas pelningumas siekia senųjų ES valstybių narių lygį.

Konkurencinį pranašumą Lietuvos pieno perdirbimo įmonės turi dėl pasiekto aukšto koncentracijos lygio, lyginant su kitomis Baltijos šalimis, kuriose spartesnis pramonės įmonių procesas prasidėjo tik šio dešimtmečio pradžioje. (Latvijoje 2003 m. buvo - 67 pieną perdirbančios įmonės⁵⁷, Estijoje – 35⁵⁸).

2002 m. keturios didžiausios Estijos pieno perdirbimo kompanijos („Tallinna Piimatoostus“, „E-Piim“, „Meieri“, „Rapla Dairy“) vykdė tik 40 proc. visų šalyje pagamintų pieno produktų prekybos.⁵⁹ Apie 26 proc. viso superkamo pieno perdirba Latvijos įmonė „Rigas piena kombinats“, pernai užėmusi 46 proc. šalies pieno produktų rinkos. (Apie 30 proc. įmonės produkcijos eksportuojama, maždaug 70 proc. išvežama į ES. (Į Lietuvą išvežamos produkcijos kiekis sudaro 70 proc. viso pieno "Lase" eksporto.))⁶⁰

Lietuvoje taip pat pastebimas spartėjanti įmonių konsolidacija su kaimyninių šalių įmonėmis: „Kauno pieno centras“ (priklausančio AB „Pieno žvaigždės“) kartu su Estijos bendrove

⁵⁷ Agriculture and rural development. An overview of the year 2003. Latvia. Riga: Ministry of Agriculture, 2003. P. 47.

⁵⁸ Statistic yearbook of Estonia. Tallinn. 2006. P. 360.

⁵⁹ Agriculture and rural development. Overview 2002/2003. Estonia. Tallinn: Ministry of Agriculture. 2003. P. 29.

⁶⁰ Migonytė S. Latvių maisto pramonės siekiai Lietuvoje // Verslo žinios. 2003 gegužės 12. Nr. 89.

„Tallinna Kulmhoone“ bei Latvijos bendrove „Livonia“ sudaro įmonių grupę, kuri 2002 m. pristatė bendrą prekės ženklą „Premia“.

Didelė Lietuvos pieno perdirbimo įmonių koncentracija, siekianti ES šalių lygį, sukuria įmonių konkurencinį pranašumą ne tik kaimyninių valstybių atžvilgiu ir leidžia sėkmingai užsitikrinti stabilias užsienio prekybos rinkas.

3.2.2. Investicijos į pieno perdirbimo įmones

Sėkmingas gaminamų produktų, atitinkančių tarptautinius kokybės reikalavimus, realizavimas užsienio rinkose, didėjantys vartotojų reikalavimai produktų kokybei, saugai, asortimento lankstumui bei kainai bei narystės ES keliami reikalavimai sąlygojo tai, jog pieno pramonės įmonės daugiausia investicijų skyrė higieninei būklei bei technologijoms gerinti.⁶¹

Iki 2004 m. valstybės skiriama finansinė parama pieno perdirbimo įmonėms buvo nelabai efektyvi ir daugiausiai nukreipta į aukštesnių pieno supirkimo kainų palaikymą. Todėl vienas iš pagrindinių iki narystės ES pradžios finansavimo šaltinių pieno perdirbimo įmonių plėtrai ir konkurencijos didinimui buvo SAPARD programa. Dėl didesnių apyvartinių lėšų šia parama pasinaudojo didžiosios šalies pieno perdirbimo įmonės. 2004 m. duomenimis investicijos pagal šią programą siekė 30 390 tūkst. Lt. (*5 priedas*). Du projektai įgyvendinti AB „Rokiškio sūris“, vienas – AB „Žemaitijos pienas“ (pienių modernizacijai skirta 19.826 tūkst. Lt. ir sūrio gamybos nuotekų apdorojimui - 10.564 Lt.)⁶². AB „Rokiškio sūris“ 2003 m. - 2006 m. modernizavo gamybos liniją trijuose savo filialuose: „Ukmergės pieninėje“ (pastatytas naujas pasterizavimo – separavimo cechas), „Utenos pieninėje“ (nauja įranga kremų ir desertų gamybai), Rokiškyje (modernizuota sūrių gamybos linija). Likusi dalis lėšų investuota AB „Žemaitijos pienas“ gamybos pertvarkymui.⁶³

Pasinaudojimas ES finansine parama pieno produktų perdirbimo ir marketingo tobulinimui šalies perdirbimo įmonės - AB „Rokiškio sūris“, AB „Pieno žvaigždės“ ir AB „Žemaitijos pienas“ – įgalino modernizuoti pieno gamybą, įdiegti šiuolaikines produktų gamybos technologijas.

Siekiant didesnio konkurencinio pranašumo vidaus ir užsienio rinkose, pieno perdirbimo įmonės investavo nemažai ir savo lėšų. Nuo 1999 m. UAB „Vilkyškių pieninė“ į gamybos technologijas investicijoms skyrė daugiau kaip 18 mln. Lt. UAB „Marijampolės pieno konservai“,

⁶¹ Europos Komisijos reguliarioji ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 48.

⁶² Agriculture of Lithuania 2004. Vilnius: Žemės ūkio ministerija, 2005. P. 22.

⁶³ Bendra paramos statistika pagal paramos sritis. <http://www.nma.lt/index.php?-1692640100>, prisijungimo laikas: 2006-10-10.

kuri yra viena iš sparčiausiai besiplečiančių šalies įmonių, 2005 m. į pieno konservų gamyklos automatizavimą investavo 9,5 mln. Lt (2004 m. įmonės investicijos siekė 5,5 mln. Lt.),⁶⁴ viso to išdavoje įmonės pajamos nuo 2001 m. iki 2004 m. padidėjo 95 proc.⁶⁵

Pastaraisiais metais pastebimi teigiami pokyčiai didinant pieno produktų konkurencingumą. Didesnis pieno ir pagrindinių jo produktų konkurencinis pranašumas pagal Santykinį Prekybos pranašumo rodiklį (Relative Trade Advantage Index (RTA)) yra didėjanti vidaus rinka. Pagal jį konkurencingumas pasiektas dėl žemų pieno supirkimo kainų. Įmonėms mokant už pieną tokias pat kainas kaip ir ES, esant tokiai pat produktų struktūrai, jos būtų nekonkurencingos.⁶⁶

Kryptingas ES finansinės paramos ir savų lėšų investavimas įgalino iki narystės ES pradžios Lietuvos pieno perdirbimo įmonėms pasiekti aukštą technologijų lygį ir pasiekti, kad jos gaminama produkcija atitiktų ES keliamus kokybės reikalavimus ir būtų konkurencinga tarptautinėje rinkoje.

3. 2. 3. Pieno gamybos įmonių tarptautinių kokybės reikalavimų įgyvendinimas

Lietuvos pieno pramonės sektorius bene vienas iš pirmųjų žemės ūkio produkcijos perdirbimo sektorių, gana sėkmingai pradėjęs diegti produktų gamybai keliamus aukštus kokybės, technologijos reikalavimus, ką sąlygojo prekybos rinkos perorientavimas iš Rytų į Vakarus. Palaipsniui diegiant naujausias technologijas gamybos ir vadybos srityse, užtikrinančias didesnį produktų konkurencingumą rinkoje ir aukštą produktų kokybę, daugelis didžiųjų pieno pramonės įmonių jau nuo 2000 m. taiko ES produktų kokybės reikalavimus.⁶⁷ Bendrovės, turinčios šiuos sertifikatus, buvo įpareigosotos naudoti ES standartus atitinkantį pieną⁶⁸. Tik šiuos reikalavimus atitinkanti produkcija galėjo iki 2004 m. būti eksportuojama į ES. Tuo tarp Estijoje 2000 m. iš 41 pieno perdirbimo įmonių tik 5 įmonės turėjo šią teisę, Latvijoje – 8.⁶⁹

⁶⁴ Milašius A. Prisikėlė iš pelenų // Verslo žinių priedas „Gazelė“. 2006 gruodžio 13. P. 24.

⁶⁵ Didžiausios Lietuvos bendrovės // Verslo žinių specialus priedas. 2006.

⁶⁶ Kriščiukaitienė I. ES Bendrosios žemės ūkio politikos reformos poveikis Lietuvos pieno sektoriui vidutinėje perspektyvoje (iki 2008 metų). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004. P. 2.

⁶⁷ Veterinarijos sektorius pasirengęs įgyvendinti ES teisę //

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=627&langparam=LT&Title=pieno%20produkt%F8&From=&To=&Page=2&list=100, prisijungimo laikas: 2006-07-13.

⁶⁸ Bagdanavičiūtė V. Aukščiausios rūšies pieno paklausa – maža // Verslo žinios. 2003 sausio 27. Nr. 17. P. 5.

⁶⁹ Pasaulio pienininkystės apžvalga // Pienininkystė. 2000. Nr. 6. P. 4.

Iš **6 lentelėje** pateiktų duomenų matyti, jog šiuo metu beveik visos (36) Lietuvoje pienu perdirbančios įmonės gali eksportuoti savo produkciją į ES šalis (tik AB „Kelmės pieninė“ suteiktas pereinamasis laikotarpis). (**10 priedas**)

6 lentelė. Pieno perdirbimo įmonių, turinčių eksporto į ES šalis pažymėjimus, skaičius 2000 m. – 2006 m.

2000 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m. (spalio 1 d.)
18	18	22	37	36	36

Šaltinis: Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) informacinė sistema.

Pagrindinių Lietuvos pieno pramonės įmonių (AB „Rokiškio sūris“, AB „Pieno žvaigždės“, AB „Žemaitijos pienas“, UAB „Vilkyškių pieninė“, UAB „Marijampolės pieno konservai“) šiandieną techninis lygis yra aukštas, atitinkantis ES šalių lygį. Iš naujai įsikūrusių pieno perdirbimo įmonių galima paminėti UAB „Vikeda“, kurios modernizavimo, sanitarijos ir higienos lygis atitinka ES reikalavimus. Ypatingai sūrių gamyba užsiimančios įmonės (AB „Rokiškio sūris“, UAB „Vilkyškių pieninė“) pasižymi technologinio lygio, darbo našumo augimu, o tai sudaro sąlygas eksporto srautų bei įmonių pelno didėjimui. Tačiau ypač mažesnio pajėgumo pieno perdirbimo įmonėse darbo našumas ir specializacijos lygmuo yra pakankamai mažas (palyginus su Airija, Danija, Olandija, Lietuvoje vienam dirbančiam tenkantis perdirbto pieno kiekis yra iki 10 kartų mažesnis). Specializacijos procesas įgalina įmones geriau investuoti lėšas į technologiją ir inovacijas ir gauti didesnę pelną.

Lietuvos pieno perdirbimo įmonių aukštas technologijų ir produktų kokybės lygis įgalino įmones užsitikrinti stabilias eksporto į ES rinkas dar iki 2004 m., tačiau mažesnio gamybinio pajėgumo įmonėms vis dar yra būdingas pakankamai žemas darbo našumo ir specializacijos lygmuo.

3. 2. 4. Stambios Lietuvos pieno perdirbimo įmonės ir jų finansinis pelnas

Šalyje veikiančios stambiosios pieno perdirbimo įmonės yra pasiekusios ne tik aukštą koncentracijos lygį, bet ir specializuojasi pagal veiklos sritis, o tai daro jų produkciją konkurencingesnę vidaus ir užsienio rinkose.

AB „Rokiškio sūris“ yra didžiausia ir moderniausia sūrių bei kitų pieno produktų gamybos įmonė ne tik Lietuvoje, bet ir visame Baltijos šalių regione, eksportuojanti du trečdalius savo

produkcijos. (Pakilus dolerio vertei, bendrovė atnaujino eksportą į JAV.) 2005 m. produkcijos eksporto į Italiją apimtys siekė 12.300 tonų, daugiausia fermentiniai sūriai. (Italijoje parduodama apie 50 proc. visų eksportuojamų įmonės gaminių.)⁷⁰ Azijos, Afrikos šalyse (Indijoje, Japonijoje, Vietname) AB „Rokiškio sūris“ parduoda pieno cukrų (laktozę)⁷¹. Didžiąją dalį gaminamo sviesto, pieno miltų įmonė eksportuoja į ES, JAV ir NVS šalis. Įmonės struktūriniais padaliniais būdinga aukštas specializacijos lygmuo: „Rokiškio sūryje“ gaminami fermentiniai sūriai ir pieno cukrus (laktozę), „Ukmergės pieninėje“ - varškės ir varškės sūriai „Utenos pieninėje“ - kefyras, pienas, grietinė, jogurtas, desertai, sviestas (šiam filiale gaminama daugiausia vidaus rinkai skirta produkcija).⁷²

AB „Pieno žvaigždės“ vienija šias pieno perdirbimo įmones: „Mažeikių pieninė“, „Kauno pieninė“, „Pasvalio sūrinė“ ir valdo įmonę AB „Panevėžio pienas“.⁷³ Įmonė gamina įvairius pieno produktus, kurių didžioji dalis yra eksportuojama į ES ir Baltijos šalis. (Pardavimai per septynis 2005 m. mėnesius buvo 9,6 proc. didesni nei 2004 m. tuo pat metu.) Praeitų metų pirmąjį pusmetį uždirbta 6,1 mln. Lt ikimokestinio pelno, t. y., 55 proc. mažiau nei pernai sausio-birželio mėnesiais. Pelną sumažino padidėję amortizaciniai atskaitymai bei išaugusi pieno supirkimo kaina.⁷⁴

AB „Žemaitijos pienas“ – viena didžiausių Vakarų Lietuvos pieno perdirbimo bendrovių, valdanti apie 19 proc. Lietuvos pieno rinkos ir gaminanti daugiau kaip 60 pavadinimų kokybiškų, ekologiškai švarių, natūralių pieno produktų, tačiau 2005 m. planuoti įmonės pardavimų rodikliai net kelis kartus atsilieka nuo 2006 m. rezultatų, ir tai pablogina jos padėtį pagrindinių (tiesioginių) ir netiesioginių konkurentų atžvilgiu.⁷⁵

UAB „Marijampolės pieno konservai“ yra vienintelė pieno konservų gamintoja Lietuvoje ir Baltijos šalyse. Įmonės pieno produktų gamyba yra specializuota: Kalvarijos gamybos ceche gaminami pieno miltai, UAB „Belvederio sūrinė“ – tarptautinėse rinkose ypač populiarius fermentinis sūris „Liliputas“, „Marijampolės pieno konservai“ – pieno konservus.⁷⁶ 68 proc. visos

⁷⁰ Povilaitytė E. „Rokiškio sūris“ daugiau eksportuos į Italiją // 2005 m. gruodžio 16 d. VŽ online. www.vz.lt, prisijungimo laikas: 2006-09-05.

⁷¹ Dževeckytė R. Pieno perdirbėjų nuotaika prasta // Verslo žinios. Priedas maisto pramonė. 2003 m. gegužės 12 d. P. 8.

⁷² „Rokiškio sūris“. www.suris.lt, prisijungimo laikas: 2006-08-10.

⁷³ „Pieno žvaigždės“. Apie mus.“ <http://www.pienozvaigzdes.lt/?id=2>, prisijungimo laikas: 2006-08-10.

⁷⁴ „Pieno žvaigždės“ ketina pirkti savo akcijų // Verslo žinios. 2005 rugpjūčio 8. Nr. 151.

⁷⁵ Dževeckytė R. Pieno perdirbėjų nuotaika prasta // Verslo žinios. Priedas maisto pramonė. 2003 m. gegužės 12 d. P. 8.

⁷⁶ „Marijampolės pieno konservai“. http://www.milk.lt/index_in.php?klb=1&ID=31&PSID=169, prisijungimo laikas: 2006-08-04.

produkcijos parduodama ES šalyse. Dalis produkcijos realizuojama Kazachijoje ir Uzbekijoje, tačiau per 2005 m. ne ES šalyse realizuota tik 3 proc. bendrovės produkcijos.⁷⁷

UAB „Vilkyškių pieninė“ šiuo metu gamina 10 tipų sūrius ir 9 pavadinimų sviestą bei sviesto mišinius. Didžiąją savo produkcijos dalį įmonė eksportuoja, ir 2005 m. tai sudarė apie 70 proc. Svarbiausios UAB „Vilkyškių pieninė“ prekybos rinkos yra ES šalys, Latvija ir Estija, Rusija (su Kaliningrado sritimi) bei JAV. Savo produkciją įmonė taip pat eksportuoja į Izraelį, Venesuelą, Pietų Korėją. UAB „Vilkyškių pieninė“ valdo apie 15 proc. šalies sūrių rinkos. (Per dieną įmonėje pagaminama apie 8,5 tonų sūrių.)⁷⁸

Nuo narystės ES pradžios, pasinaudojant ES taikomomis rinkos reguliavimo priemonėmis, ypač eksporto subsidijomis, kurios 2005 m. sudarė daugiau kaip 90 proc. visos paramos pieno sektoriui, padidėjo Lietuvos pieno perdirbėjų grynosios pajamos.⁷⁹ (2005 m. išmokėta 47,3 mln. Lt. subsidijų, t. y., 33 kartus daugiau negu 2004 m.) Eksporto subsidijos pagal kryptis 2005 m. yra: į Rusiją – 40 112 tūkst. Lt., Uzbekistaną - 5 228 tūkst. Lt., JAV - 1 056 tūkst. Lt., Bulgariją - 311 tūkst. Lt., Izraelį – 193 tūkst. Lt., Kazachstaną – 121 tūkst. Lt., Venesuelą – 97 tūkst. Lt., Armėniją - 91 tūkst. Lt.⁸⁰

2005 m., palyginus su 2004 m., didieji šalies pieno perdirbėjai iš savo veiklos gavo didesnę ikimokestinį pelną. Be ES mokamų eksporto subsidijų tai lėmė ir aktyvi prekyba su ES ir trečiosiomis šalimis, liberalizuota prekyba sąjungos viduje bei didėjančios eksportuojamų produktų kainos. Šiuo metu 95 proc. pieno perdirbimo įmonių pajamų tenka penkioms didžiausioms bendrovėms – AB „Rokiškio sūriui“, AB „Pieno žvaigždėms“, AB „Žemaitijos pienui“, UAB „Marijampolės pieno konservams“ ir UAB „Vilkyškių pieninei“. (7 lentelė)

⁷⁷ Milašius A. Užkariavę Vakarus mėgins sugrįžti į Rytus. 2005 m. lapkričio 17 d. VŽ OnLine.. <http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/showPDF?openAgent&data=2005.12.13&page=17>

⁷⁸ „Vilkyškių pieninė“. www.vilkyskiupienine.lt, prisijungimo laikas: 2006-08-04.

⁷⁹ Dževeckytė R. Lietuva išplauks ne tik ant baltos pieno putos // Verslo žinios. Maisto pramonė. 2006 gegužės 11. P. 1.

⁸⁰ Nacionalinės mokėjimo agentūros 2005 metų veiklos ataskaita. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“. 2006. P. 60, 62.

7 lentelė. Pieno perdirbimo įmonių pardavimai, pajamos ir ikimokestinis pelnas (tūkst. Lt)

	Pardavimai	Pajamos	Ikimokestinis pelnas	
	2005 m.	2004 m.	2004 m.	2005 m.
AB Rokiškio sūris**	437,118	451,393	25,59	33,825
"Pieno žvaigždės"***	446,331	397,512	18,401	21,92
AB "Žemaitijos pienas"	369,153	338,974	11,764	13,314
UAB "Marijampolės pieno konservai"	203,037	147,063	n.d.	n.d.
Kauno pieno centro grupė ***	94,044	90,892	-3,082	-7,4
UAB "Vilkyškių pieninė"	91,709	75,149	5,197	n.d.
AB "Kelmės pieninė"	35,326	39,438	4,012	n.d.
UAB "Ingman ledai"	28,974	21,5	-9,28	n.d.
UAB "Vikeda"*****	15,244	14	685	87

n. d. nepateikiami duomenys

* AB "Rokiškio sūris" bendrovės: "Rokiškio sūris", "Zarasų pieninė", "Šalčininkų pieninė", "Ukmergės pieninė", "Ignalinos pieninė", "Jonavos pieninė", "Varėnos pieninė", "Utenos pienas", "Eišiškių pieninė", "Švenčionių pieninė"

Šaltinis: „Didžiausios Lietuvos bendrovės“ „Verslo žinių“ specialus priedas. 2006 m. liepa.

Šalies stambiosios pieno perdirbimo įmonės dėl pasiekto aukšto koncentracijos ir specializacijos lygmens bei sėkmingai nuo 2004 m. pasinaudojamų ES rinkos reguliavimo priemonių, didina pajamas, tačiau auganti žaliavinio pieno kaina vidaus ir kaimyninių šalių rinkose mažina grynąjį įmonių pelną.

3. 2. 5. Pieno produktų užsienio prekybos politika

Užsienio prekyba daro įtaką šalies ekonomikai, jos stabilumui, ūkio restruktūrizavimui, jo konkurencingumui pasaulio ir regionų rinkose, todėl, siekiant apsaugoti vidaus rinką nuo

importuojamų pigesnių pieno produktų bei sudaryti sąlygas šalies įmonių gamybos plėtrai, Lietuvoje iki narystės ES buvo taikomos šios reguliavimo priemonės:

- autonominių, konvencinių ir preferencinių muitų sistema;
- eksporto subsidijos (taikytos iki šalies narystės PPO pradžios, t. y., 2001 m.);
- importo kvotos ir licencijavimas.⁸¹

Lietuvoje, kaip ir Latvijoje, buvo vykdoma protekcionistinė politika, akcentuojant žemės ūkio produkcijos rinkos apsaugą nuo išorės.⁸² (Estija nuo pat šalies prekybos politikos formavimo pradžios taikė liberaliausią modelį, pasižymintį visišku prekybos kliūčių panaikinimu.)

Lietuvos prekybos liberalizavimo politiką pieno produktais įtakojo tarptautinės sutartys, mažinusios protekcionistinės šalies prekybos politikos vaidmenį šalyje. Pagrindiniai susitarimai tarp Lietuvos, ES, Latvijos ir Estijos šalių pateikti **8 lentelėje**.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165.

⁸² Vilpišauskas. R. Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga. Vilnius: Arlila. 2001. P. 67.

8 lentelė. Pagrindiniai dvišaliai susitarimai tarp Lietuvos, ES ir Baltijos šalių

Sutartis	Pasirašyta	Įsigaliojo	Pagrindinės nuostatos
Prekybos ir bendradarbiavimo sutartis (su ES)	1992-05-11	1993-02-01	Didžiausio palankumo statusas prekyboje; ES generalizuotos preferencijų sistemos taikymas Lietuvai.
Asociacijos (Europos) sutartis	1995-06-12	1998-02-01	Visiškai atsisakyta importo tarifų mažiau „jautriems“ žemės ūkio ir maisto produktams; padidintos sūrio, pieno miltų, sviesto tarifinės kvotos, pagal kurias netaikomi importo muitai, ⁸³ inkorporuotos Laisvos prekybos sutarties nuostatos, politinio dialogo vystymas, ekonominis bendradarbiavimas.
Sutartis dėl laisvos prekybos žemės ūkio produktais (su Baltijos šalimis)	1996-06-16	1997-01-01	Laisvos prekybos žemės ūkio produktais zonos įkūrimas; trišalis prekybos ir sąžiningos konkurencijos skatinimas. Priemonės: eksporto ir importo muitų bei kiekybinių apribojimų pašalinimas; nediskriminacijos ir nacionalinio statuso principai, prekės kilmės taisyklės ir apsaugos priemonės.
Sutartis dėl netarifinių barjerų pašalinimo (su Baltijos šalimis)	1997-11-20	1998-07-01	Tikslai: netarifinių barjerų prekybai pašalinimas; laisvosios prekybos zonos plėtra. Priemonės: sanitarinių, fitosanitarinių ir techninių standartų, taikomų produktams ir gamybos procesams, abipusis pripažinimas.
Susitarimas dėl didesnių importo kvotų į ES, muitų bei eksporto subsidijų netaikymo	2000-06-05	Nuo 2001m.	Netaikomos eksporto subsidijos sūriams, sviestui, lieso pieno miltams; sūrių kvota 2001 m. padidinta nuo 1750 tonų iki 6000 tonų (kasmet didinant po 500 tonų), lieso pieno miltams – nuo 4375 tonų iki 5000 tonų (kasmet didinant po 500 tonų.), sviestui – nuo 1500 tonų iki 1750 tonų (kasmet didinant po 175 tonas). ⁸⁴

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vilpišauskas R. Lietuvos užsienio prekybos politika ir jos raida: veiksmų analizė. // Pinigų studijos. 2000. Nr. 3. P. 45-65.

http://www.lbank.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2000_3/vilpisauskas.pdf

Lietuvai tapus ES nare, užsienio prekyba tarp Lietuvos ir dabartinių ES narių reguliuojama pagal Bendrosios rinkos nuostatas. Nuo narystės ES pradžios, panaikinus muito mokesčius ir kvotas

⁸³ Kriščiukaitienė. I. Muitų politikos pokyčių dėl Lietuvos narystės ES poveikis šalies užsienio prekybai žemės ūkio ir maisto produktais. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 3.

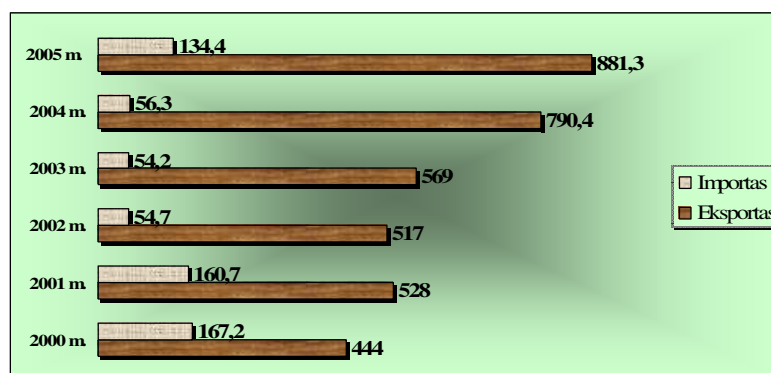
⁸⁴ Paulikas V. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 50.

prekyboje ES viduje, padidėjo galimybės parduoti Lietuvoje pagamintus pieno produktus, o tai sąlygojo gamybos apimčių didėjimą, nors atsirado didesnė konkurencija vidaus ir užsienio rinkose.

Lietuvoje iki narystės ES taikyti importuojamiems pieno produktams muitai buvo viena ir valstybės vykdomų vidaus rinkos apsaugos priemonių, garantavusių stabilias pajamas vietos gamintojams. Mūsų šalies daugumai pieno produktų taikomi muitai buvo mažesni nei šiuo metu taikomi ES. Po 2004 m. panaikinus šiuos muitus prekybai su ES šalimis, padidėjo konkurencija, tačiau didesni importo muitai su trečiosiomis šalimis saugo ES vidaus rinką nuo pigesnės importuojamos produkcijos.

Sviestui Lietuva, kaip ir Estija ir Latvija, taikė mažesnius importo muitų tarifus nei esamos ir daugelis būsimųjų ES narių. Po 2004 m. šie muitų tarifai padidėjo dvigubai. Analogiška situacija buvo ir lieso pieno miltų importo srityje. Sūrio importui Lietuvoje buvo panašūs importo muitai kaip ir kitose naujosiose ES narės.⁸⁵

Kadangi Lietuva visiškai apsirūpina pačių pasigamintais pieno produktais (2003 m. apsirūpinimo pienu procentas siekė 149 proc.) didelė dalis pagamintų pieno produktų yra eksportuojama, o importuojama labai nedaug. Užsienio prekybos balansas pienu ir pieno produktais visada buvo ir yra teigiamas (8 pav.).

8 pav. Pieno ir jo produktų eksportas ir importas (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis „Užsienio prekyba“ 1998 m. – 2005 m. Vilnius: Lietuvos statistika.

Atsižvelgiant į palankesnę prekybos režimo pieno produktų eksportui pasikeitimą, didėjančią vidaus rinką, pieno ir jo produktų gamybos masto ir sektoriaus konkurencingumo didėjimą, perdirbto pieno eksporto vidutinis metinis tempas per 2004 m. - 2005 m. padidėjo 10,3 proc., importas - 58 proc., o tai rodo žymiai padidėjusią konkurenciją vidaus rinkoje.

⁸⁵ Kriščiukaitienė. I. Muitų politikos pokyčių dėl Lietuvos narystės ES poveikis šalies užsienio prekybai žemės ūkio ir maisto produktams. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 12.

3. 2. 5. 1. Pieno produktų eksportas ir jo kaita

Per šalies Nepriklausomybės laikotarpį keitėsi eksportuojamų prekių teritorinė sklaida. Pieno produktų eksporto apimtys ir kryptys iki narystės ES labai priklausė nuo taikomų rinkos reguliavimo priemonių užsienio šalyse. Iki 1998 m. pagrindiniai eksporto srautai buvo nukreipti į Rusiją ir kitas NVS šalis. Taip pat aktyvus pieno produktų eksportas vyko į Lenkiją bei Baltijos regiono valstybes – Latviją ir Estiją.

Nuo 1998 m. eksporto apimčių mažėjimą lėmė NVS šalių ir ypač svarbiausio partnerio – Rusijos – ekonominė krizė (sutrikę atsiskaitymai, Rusijos rublio devalvacija, sumažėjusi NVS šalių vidaus rinkos paklausa). Per šį laikotarpį keitėsi ir eksporto kryptys: persiorientavo nuo nestabilios Rytų rinkos į palankesnes Vakarų rinkas. Svarbiausiu partneriu Prekių eksporte tapo ES, 2003 m. jai teko 42 proc. šalies eksportuojamų prekių vertės.

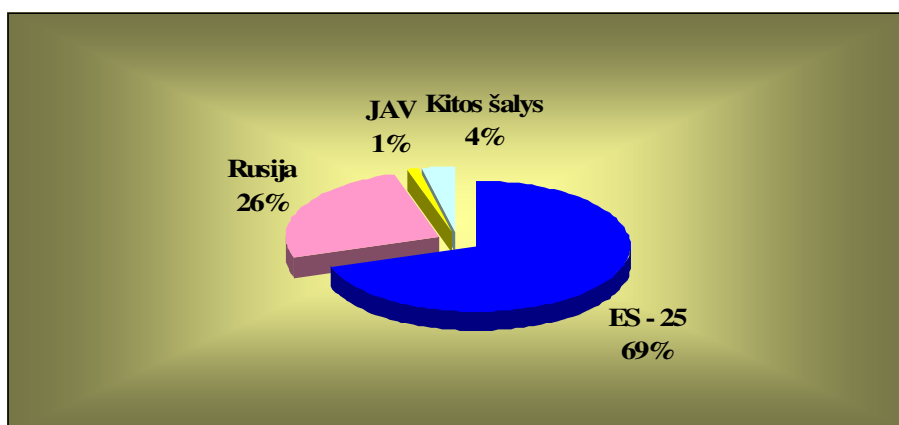
2002 m. pieno sektoriui nebuvo sėkmingi dėl pasaulio rinkose atpigusių eksportuojamų produktų bei JAV dolerio kurso kritimo. Pieno produktų eksportas į šalis, kuriose atsiskaitoma JAV doleriu, sudarė per 65 proc. viso eksporto. (2002 m. eksportuotų sūrių kainos sumažėjo 3 proc., sviesto – 9 proc., todėl per tą patį laiką už šių produktų eksportą Lietuvos pieno perdirbimo įmonės gavo 24,4 mln. Lt mažiau pajamų nei 2001 m.)⁸⁶

Nuo narystės ES eksporto apimtys žymiai padidėjo dėl prekybos režimo liberalizavimo ir padidėjusių eksportuojamų produktų kainų trečiųjų šalių rinkose. (Iki 2004 m. gegužės 1 d. konkurenciją stabdydavo ir tai, jog ES narės, parduodamos produkciją trečiose šalyse, gaudavo subsidijas, ko neturėjo integracijos ES siekiančių valstybių pieno perdirbimo įmonės.)

Eksporto į trečiąsias šalis kainų pokyčiai padidina produkcijos konkurencingumą ir skatina eksporto plėtrą, o tai turi teigiamą poveikį visam pieno sektoriui.

Šiuo metu 69,8 proc. eksporto vyksta ES viduje, nors dėl Rusijos rinkos pelningumo ketvirtadalis viso lietuviškų pieno produktų eksporto priklauso Rusijai (**9 pav.**).

⁸⁶ Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 48.

9 pav. Pieno ir jo produktų eksporto struktūra 2005 m. pagal šalis (proc.)

Šaltinis: Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 48.

Lyginant su praėjusiais metais, pieno produktų eksportas į ES šalis padidėjo 9 proc., o 84 proc. viso eksporto į trečiąsias šalis (daugiausiai JAV sąskaita) sudaro eksportas į Rusiją (nuo 2002 m. jis padidėjo 29 proc.). Eksporto struktūros pokyčiams didžiausią įtaką turėjo mokamos eksporto subsidijos, tačiau iki narystės ES eksportas į JAV pastaraisiais metais nuolat mažėja, nes prekyba su JAV nėra ES remiama.⁸⁷ Didžiausią dalį pieno ir pieno produktų eksporto į JAV struktūroje sudaro sūrių ir pieno miltelių eksportas. (Iki 2004 m. Lietuva buvo viena iš didžiausių sūrio eksportuotojų į JAV ir užėmė penktą vietą.)

Iš atskirų šalių, į kurias eksportuota 2005 m., išryškėjo Rusija ir Italija. Šiuo metu eksportuoti į Rusiją gali 16 pieno perdirbimo įmonių, tačiau nuo 2006 m. padidinus šalyje maitos mokestį importuojamiems pieno produktams bei įvedus papildomą importuojamų pieno produktų kontrolę, eksporto apimtys gali nežymiai kisti.⁸⁸ (Padidintas importo maitos pabrangino pieno produktus – (1 sūrio kilogramas kainuoja 1,2-1,3 Lt. daugiau, brangesnių sūrių importo mokestis siekia 1,03 Lt. už kilogramą). Padidėję maitos turės įtakos tolimesnei Lietuvos pieno perdirbimo įmonių prekybos politikai.⁸⁹ Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog nuo 2006 m. pradžios Rusija uždraudė gyvulinės kilmės produktų eksportą iš Ukrainos, kuri yra viena didžiausių sūrių eksportuotojų pasaulyje, Lietuvos sūrių gamintojams Rusijos rinka 2006 m. turėtų būti pelningesnė.⁹⁰ Dideli eksporto srautai išlieka į Baltijos šalis ir Lenkiją, nors pastaraisiais metais jų dalis eksporte nežymiai mažėja.

Iki narystės ES pieno produktų eksporto apimtys pagal atskiras jų grupes nebuvo tolygūs:

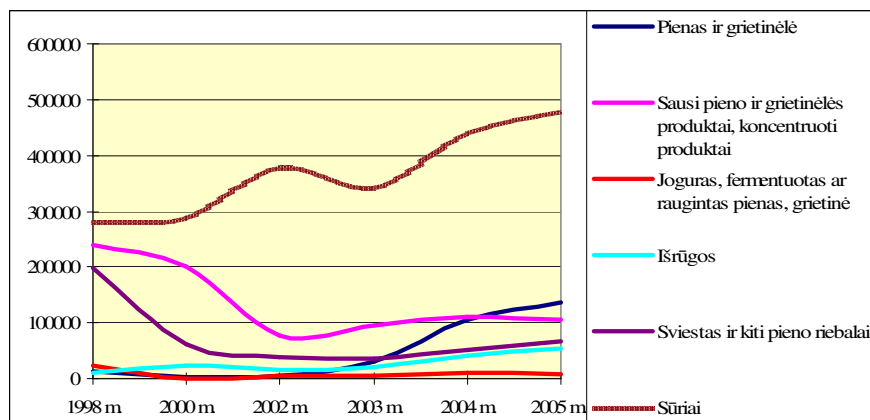
⁸⁷ Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 48.

⁸⁸ Nesitrauks // Lietuvos rytas, Nr. 2547. 2006 rugsėjo 9.

⁸⁹ Savicka A. Pienininkus nuliūdino žinios iš Maskvos. 2006 liepos 27. VŽ On Line www.vz.lt.

⁹⁰ Lietuvos ekonomikos perspektyvos. Vilnius: DnB NORD. DnB NORD bankas. 2006. P. 76.

sparčiai didėjo sūrių eksportas, kuris visoje išvežamų produktų grupėje užima didžiąsą dalį, tuo tarpu pieno ir kitų produktų eksporto apimtys kilo tik 2002 m., vykdant šalyje liberalesnę prekybos politiką. Nuo 2004 m. visų pieno produktų eksporto apimtys didėjo (daugiausiai – sūrių, mažiausiai – jogurto). Dėl ES taikomų vidaus rinkos apsaugos mechanizmų, išvežamų iš Lietuvos sausų pieno produktų kiekis šiais metais, lyginant su 2004 m., sumažėjo 4,5 proc. (šie produktai sudaro didelę eksporto į JAV ir Rusiją dalį). (10 pav.)

10 pav. Pieno produktų eksporto apimtys (tūkst. tonų)

Šaltinis: „Užsienio prekyba“ 1998 m., 1999 m., 2000 m., 2001 m., 2002 m., 2003 m., 2004 m., 2005 m. Vilnius: Lietuvos statistika.

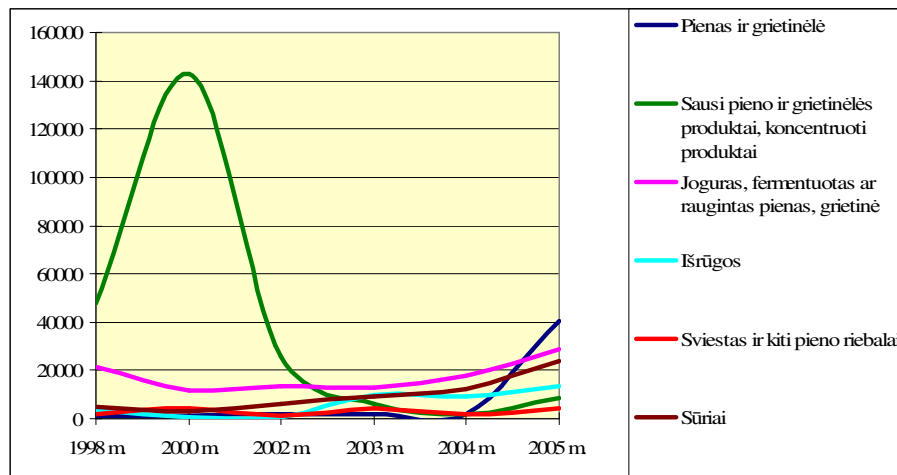
Iki narystės ES eksporto apimtys ir kryptys žymiai kito, tačiau, atsižvelgiant į ES mažinamas eksporto subsidijas dėl liberalizuojamos ES BŽŪP bei Rytuose įvedamas papildomas apsaugos nuo pigesnių lietuviškų importuojamų pieno produktų priemonės, eksporto apimtys ir geografija ateityje gali žymiai kisti.

3. 2. 5. 2. Pieno produktų importo kaita

Lietuvos vidaus rinka yra visiškai aprūpinta pieno produktais, todėl iki 2003 m. pieno produktų importuota tik apie 5 proc. (Vidaus rinkoje suvartojamų pieno produktų nuo 1998 m. kiekis beveik nekito.)⁹¹

Iki 2004 m. importo sudedamosios dalys skyrėsi nuo šiandieninių. Didžiausią importo dalį sudarė sausieji pieno produktai ir sūriai, kurie Lietuvoje negaminami. Nuo narystės ES pradžios į šalį eksportuojami didelio asortimento pieno produktai sąlygoja didesnę konkurenciją šalies pieno perdirbėjams vidaus rinkoje (11 pav.).

⁹¹ Pieno varžybas laimi latviai // Verslo žinios. 2006 rugpjūčio 28. Nr. 165.

11 pav. Pieno ir jo produktų importo apimtys (tūkst. tonų)

Šaltinis: „Užsienio prekyba“ 1998 m., 1999 m., 200 m., 2001 m. 2002 m., 2003 m., 2004m., 2005 m. Vilnius: Lietuvos statistika.

Pieno produktų importas 2005 m. sausio-spalio mėnesiais, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, išaugo 2,5 karto. Neskaitant žaliavinio pieno, pieno produktų importas 2005 m. išaugo 86 proc. Pagrindiniai importuoti produktai buvo fermentuoti ir rauginti pieno produktai (21 proc. viso importo), sūriai ir varškė (18 proc.). 97 proc. importuoto pieno ir pieno produktų įvežta iš ES šalių, daugiausia iš Latvijos (36 proc.) ir Lenkijos (30 proc.).⁹² Latvių pieno produktų gamybos įmonė „Rigas piena kombinats“ yra viena stambiausių pieno produktų eksportuotojų į Lietuvą.⁹³ Pieno produktų importo apimtys iš Latvijos sudaro 13 proc., Vokietijos - 12 proc., Estijos - 10 proc. 2005 m., lyginant su 2004 m., labiausiai išaugo pieno ir pieno produktų importas iš Lenkijos (2,8 karto). Nuo 2002 m. importo dalis iš ES senųjų narių nuolat didėjo.

Lietuvos rinkoje pirmąjį 2006 m. pusmetį buvo parduota 76 tonų Latvijos perdirbimo įmonėse apdoroto ir į pakuotes išpilstyto geriamojo pieno. Pienas iš Latvijos užėmė maždaug 0,2 proc. šalies pieno vidaus rinkos. Per pirmąjį 2006 m. pusmetį į Lietuvą iš ES šalių įvežta 47 330 tonų geriamojo pieno (iš Latvijos įvežta 91,8 proc. viso kiekio).⁹⁴ Pirmąjį šių metų pusmetį į Lietuvą iš Latvijos importuota daugiau geriamojo pieno, nei jo vidaus rinkoje pardavė šalies gamintojai. Antroje vietoje pagal importo apimtį buvo jogurtai.⁹⁵

2005 m. sausio – spalio mėn. 64 proc. importo iš Latvijos sudarė žaliavinis pienas. (2005 m. iš viso žaliavinio pieno importuota 40 tūkst. t. (daugiausiai iš Lenkijos ir Latvijos)). Importuota

⁹² Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 50.

⁹³ Mignonytė S. Latvių maisto pramonės siekiai Lietuvoje // Verslo žinios. Nr. 89. 2003 gegužės 12.

⁹⁴ Latviškas pienas nekaraliauja // Verslo žinios Nr. 167 2006 rugpjūčio 30.

⁹⁵ Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 41.

pieno žaliava sudarė 3 proc. viso Lietuvos importo. Tai leido didinti gamybą Lietuvos pieno perdirbimo įmonėse ir eksporto apimtis.

Pagrindinės didėjančio pieno produktų importo priežastys yra kainų skirtumai ir produktų įvairovės didinimas. Importo šuolį sąlygojo liberalesnės prekybos sąlygos bendrojoje ES rinkoje. Prognozuojama, jog importo srantai į Lietuvą didės. Tiek ES lygį pasiekusios šalies kainos, tiek produktų įvairovės didinimas, supaprastėjus prekybai, pamažu leis užimti importuojamiems pieno produktams didesnę Lietuvos rinkos dalį.

Liberalizuota prekybos politika ES šalių tarpe koreguoja importo apimtis į šalies vidaus rinką. Nors Lietuva pakankamai apsirūpina savo pagamintais pieno produktais, vis labiau pastebimas importo srautų didėjimas.

Aukštas koncentracijos lygmuo, sėkmingai įgyvendinti produktų kokybės reikalavimai bei teikiama ES finansinė parama didina pieno pramonės įmonių finansinį pelną. Šalies pieno pramonė išlieka į eksportą orientuota ūkio šaka, nors vidaus rinkoje didėja įvežamų, daugiausia iš kaimyninių šalių, pieno produktų apimtys, o tai skatina šalies įmones imtis priemonių didinti produkcijos kokybę, asortimentą bei mažinti kainas.

Siekiant išlaikyti esamas prekybos rinkas ir skverbtis į naujas, reikia toliau investuoti į pažangias technologijas, orientuotas į sudėtingesnių produktų gamybą, didinti darbo našumą ir plėsti produktų asortimentą.

3. 3. Pieno žaliavos stygius vidaus rinkoje

Kvotų sistemos taikymas, kuriuo ribojamas žaliavinio pieno patekimo į rinką kiekis, gali sąlygoti žaliavinio pieno stygiaus atsiradimą pieno perdirbimo įmonėms. (Pieno gamybos kvotos įvykdymas Lietuvoje turi didėjimo tendenciją (2004-2005 pieno kvotos metais nacionalinė kvota įvykdyta 85 proc.) Tai verčia Lietuvos perdirbėjus ieškoti žaliavos kitų šalių rinkose.

Lietuvoje yra gerai išplėtotą pieno pramonę - dominuoja stambios įmonės, pagaminančios didelį kiekį pieno produktų. Atsižvelgiant į tai, jog pastaruoju metu pieno produkcijos, ypač sūrio, kainos ir paklausa nuolat auga, šis verslas tampa labai pelningas. Tačiau Lietuvos ūkininkai negali aprūpinti žaliava visų perdirbėjų, todėl jiems tenka pirkti ją iš Latvijos. Prieš dvejus metus pieno kaip žaliavos eksportas Latvijoje apskritai nebuvo išplėtotas. 2005 m. Latvijos pieno gamintojai

pardavė Lietuvai pieno už 6 mln. latų.⁹⁶ Tačiau tai sąlygoja pieno žaliavos stygių Latvijos vidaus rinkoje.

Vienas didžiausių Latvijos pieno perdirbėjų „Vidzemes piens“ 40 proc. žaliavos perka Estijoje. Lietuvos pieno perdirbėjai už Latvijoje perkamą pieną moka 15–20 proc. daugiau nei Lietuvoje. (Latvijos rinkoje pieno supirkimo kainoms iki 2005 m. vidurio buvo būdinga mažėjimo tendencija.) Latvijos pieno gamintojams, kuriems vietos pieno perdirbėjai vėluoja mokėti už pieną bei siūlo mažesnę kainą, pieno pardavimas Lietuvos įmonėms yra pelningesnis. Per pirmąjį 2006 m. pusmetį iš Latvijos į Lietuvą eksportuota daugiau nei 30 tūkst. tonų pieno už 25 mln. Lt.⁹⁷ Pasak Latvijos konkurencijos tarnybos, Lietuvos pieno perdirbimo įmonės, pirkdamos pieną iš Latvijos nepažeidžia šios šalies konkurencijos įstatymo, nes nė viena jų neužima dominuojančios padėties Latvijos pieno supirkimo rinkoje, o jų siūlomos pieno supirkimo kainos atitinka jo kokybę ir kiekį.⁹⁸ (ES teisės aktai neriboja žaliavinio pieno eksporto iš kitų šalių).

2006 m. iš Latvijos importuojamas pienas sudaro 7 proc. Lietuvos pieninėse perdirbamos žaliavos. Dvi Lietuvos įmonės perka pieną Latvijoje: AB „Rokiškio sūris“ ir AB „Pieno žvaigždės“. (AB „Rokiškio sūris“ prieš pusantrų metų pirmasis pradėjo supirkinėti pieną Latvijoje pritrūkęs žaliavos Lietuvoje. Latviškas pienas dabar sudaro apie 10 proc. viso įmonės perdirbamo pieno, t. y., apie 3.500 t. per mėnesį.⁹⁹) Tuo tarpu latviai iš Lietuvos gamintojų pieno beveik nesupirka arba tai būna tik pavieniai atvejai.¹⁰⁰

Šalyje vykstant pieno ūkių stambėjimo ir karvių bandos produktyvumo procesams, išskyla nacionalinės pieno kvotos įgyvendinimo grėsmė. Atsižvelgiant į didelius Lietuvos pramonės įmonių gamybinius pajėgumus, didėja importuojamos pieno žaliavos kiekis vidaus rinkoje, kuris ateityje, kaip prognozuojama, taip pat turės augimo tendenciją.

⁹⁶ Latvijos premjeras skelbia karą Lietuvos karvėms // http://prekyba.litfood-fair.com/index.php?content=pages&lng=lt&page_id=263&news_id=60, prisijungimo laikas: 2006-08-04.

⁹⁷ Latvija: Lietuvos pienininkai kuria „katastrofišką“ situaciją // <http://www.lrt.lt/news.php?strid=31489&id=2523158>, prisijungimo laikas: 2006-08-04.

⁹⁸ Povilaitytė E. Latviai skelbia naują pieno karą Lietuvai // Verslo žinios. Nr. 163. 2006 rugpjūčio 24.

⁹⁹ Pieno upės iš Latvijos teka Lietuvon. Kmieliauskas L. // Verslo žinios Nr. 158 2006 rugpjūčio 17.

¹⁰⁰ Povilaitytė E. Latviai skelbia naują pieno karą Lietuvai // Verslo žinios. Nr. 163. 2006 rugpjūčio 24.

3. 4. Pieno žaliavos ir produktų kainos ir jas įtakojoantys veiksniai

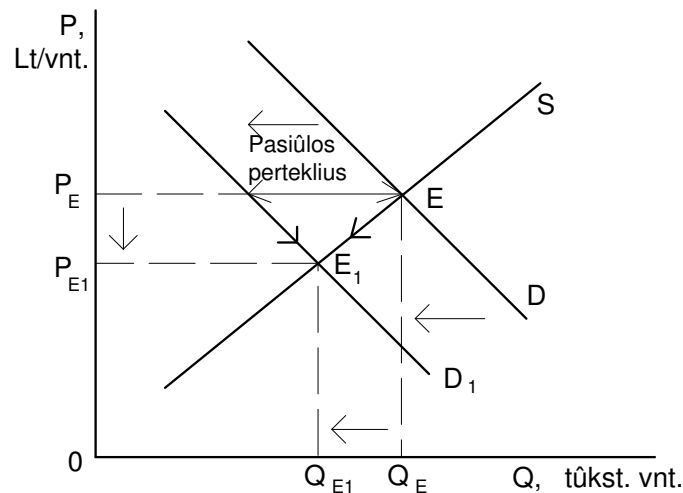
Pieno žaliavos supirkimo, pieno produktų kainos ir jų reguliavimo mechanizmas apsprendžia pieno gamintojų ir perdirbėjų grynąsias pajamas bei vartotojų išlaidas. Šalyje diegiant rinkos mechanizmą, kainų politika žymiai kito.

3. 4. 1. Pieno žaliavos supirkimo kaina

Siekiant garantuoti pieno gamintojams minimalių pajamų lygį, ko negalėjo garantuoti rinka, 1994 m. - 2000 m. Lietuvoje supirkimo kainos buvo reguliuojamos valstybiniu lygmeniu, t.y., atsižvelgiant į sezoninius pieno gamybos svyravimus, nustatyta minimali pieno supirkimo kaina.

Tačiau valstybinė pieno supirkimo kainų reguliavimo sistema nedavė teigiamų rezultatų, pieno gamintojų pajamas taip pat mažino pasaulinių pieno produktų kainų kritimas bei JAV dolerio vertės mažėjimas euro atžvilgiu, o mažos pieno supirkimo kainos neskatino ūkių plėsti gamybą. Pieno gamintojų situacija negerėjo dėl vėluojamų atsiskaitymų, o perdirbėjai, pirkdami žaliavą už didesnę nei rinkos kainą, nesugebėjo realizuoti perdirbtos produkcijos, jos eksportuoti už Lietuvos ribų, ir tokiu būdu liko įsiskolinę pieno gamintojams.¹⁰¹

Pagal rinkos modelį, kuris pateiktas *12 paveiksle*, minimalios pieno supirkimo kainos nustatymas sąlygoja pasiūlos perteklių susiformavimą ir pusiausvyros kainos padidėjimą.

12 pav. Pasiūlos ir paklausos kreivės, kai nustatoma minimali pieno supirkimo kaina

Šaltinis: Snieška V., Startienė G. *Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija. 2003. P. 70.*

Kai valstybė nustato kainą, deficitas ar trūkumas sudaromas dirbtinai ir sugriaunama rinkos

¹⁰¹ Kubiliūtė G. Lietuviški pieno produktai garsėja brangumu // Klaipėda. Nr. 599. 2006 gegužės 15.

pusiausvyra. Kadangi minimali kaina nustatoma aukščiau pusiausvyros (taškas E), rinka destabilizuojama, nes gamintojai gamina vieną pieno gamybos apimtį, o supirkėjai perka daug mažesnę kiekį.¹⁰²

Vadovaujantis rinkos ekonomikos modeliu, bet kokios pastangos panaudoti kainas kitiems tikslams, ypač norint užtikrinti tam tikrą pajamų lygį gamintojams, ves prie neefektyvumo ir iškreipymų.¹⁰³ Sumažinus rinkos iškreipimus didėja konkurencija, auga paskatos efektyviau dirbti, tobulinti ūkinę veiklą, mažėja kainos ir auga prekių bei paslaugų pasirinkimas.

Liberalusis rinkos kainų nustatymo modelis iš visų Baltijos valstybių taikytas tik Estijoje, kur pieno gamintojų pajamų lygis buvo palaikomas per subsidijas.¹⁰⁴

Nuo 2000 m. pieno supirkimo kaina reguliuojama rinkos, o finansinė parama pieno gamintojams iki narystės ES buvo teikiama per subsidijas. Vidutinė pieno supirkimo kaina, lyginant 2001 m. – 2003 m., sumažėjo 19,3 proc. ir siekė 409 Lt. už toną.¹⁰⁵ 2003 m., skaičiuojant kartu su pieno perdirbimo įmonėms teikiama parama supirkimo kainoms palaikyti, ji buvo 2 kartus mažesnė nei pieno kaina ES šalyse. (2002 m. aukščiausia ir žemiausia kainos skyrėsi 38 proc. (aukščiausia kaina buvo 35,8 eurai / 100 kg., žemiausia - 25,9 eurai / 100 kg.)) Tai lėmė aštri konkurencija tarp šalies perdirbimo įmonių vidaus rinkoje, sumažėjusios pasaulinės pieno produktų kainos, lito susiejimas su euru ir JAV dolerio vertės kritimas euro atžvilgiu bei smulkių ir neorganizuotų pieno ūkių negalėjimas apginti savo interesų prieš pieno perdirbėjus.¹⁰⁶ **(13 pav.)**

¹⁰² Snieška V. Startinė G. Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2003. P. 71.

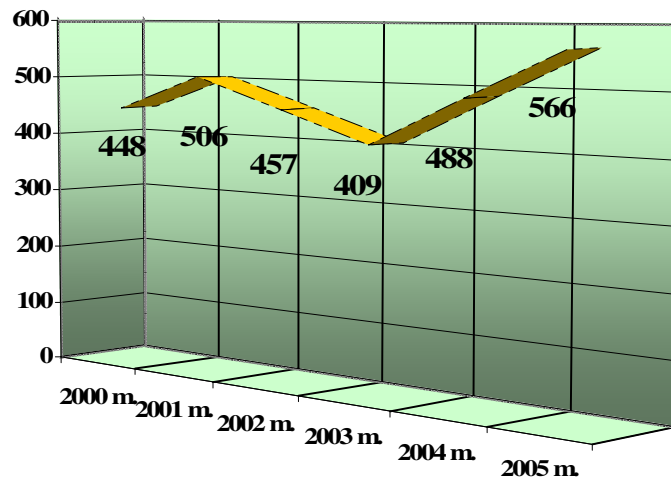
¹⁰³ Tracy. M. Maisto pramonė ir žemės ūkis rinkos ekonomikos sąlygomis. Žemės ūkio politika Europos Sąjungoje. Briuselis, Vilnius: Diemedžio leidykla. 1998. P. 118.

¹⁰⁴ Agriculture and rural development. Overview 2002/2003. Estonia. Tallinn: Ministry of Agriculture. 2003. P. 51.

¹⁰⁵ Dumčiūtė L. Pieno rinkos reguliavimo priemonės ES: Lietuviškų pieno produktų eksporto kainų įtaka pieno perdirbėjų ir gamintojų pajamoms//

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=1229&langparam=LT&Title=pieno%20perdirb%EBjai&From=&To=&Page=1&list=10, prisijungimo laikas: 2006-08-10.

¹⁰⁶ Paramos milijonai sukiršino perdirbėjus // Verslo žinios. Nr. 115. 2003 birželio 17.

13 pav. Pieno, perskaičiuoto į bazinį, supirkimo kainos kaita (Lt. / 1 kg.)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

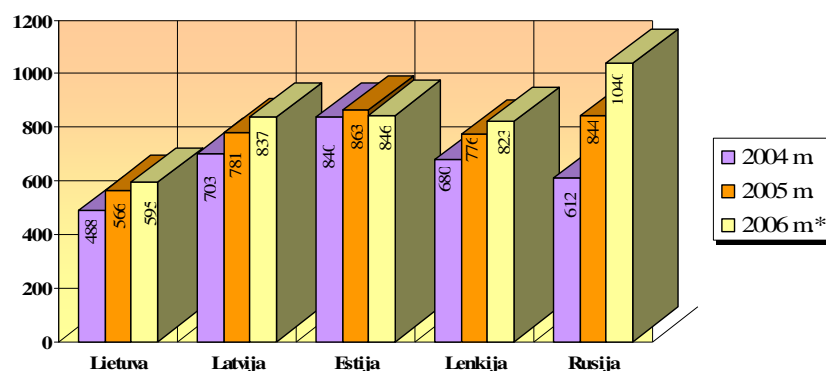
2003 m. valstybės skirta 56 mln. litų parama pieno supirkimo kainoms stabilizuoti buvo naudojama neįvertinus pieno perdirbimo įmonių gamybos kaštų ir neatsižvelgus į pieno produktų kainų pokyčius. Pastebima tendencija, kad didinant valstybės paramą pieno gamintojams, perdirbimo įmonės mažino ir supirkimo kainas.¹⁰⁷

Nuo 2003 m. vyko nuolatinis pieno supirkimo kainos augimas (iki 2006 m. ji padidėjo 31,3 proc.), tačiau ji vis tiek yra pati žemiausia ES. Senųjų ES valstybių narių pieno supirkimo kaina 2005 m. spalio mėnesį buvo 1012 Lt/t.

Mažą pieno supirkimo kainą lemia vyraujantys smulkūs pieno ūkiai, kuriems už superkamą pieną mokama daug mažiau. Tuo tarpu stambiesiems pieno tiekėjams mokama kaina yra artima kai kuriose ES-15 šalyse esančiai vidutinei kainai.¹⁰⁸ (14 pav.)

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 metų veiklos ataskaita. www.lrv.lt.

¹⁰⁸ Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 41.

14 pav. Pieno, perskaičiuoto į bazinį, supirkimo kaina Baltijos šalyse, Lenkijoje ir Rusijoje 2004 m. – 2006 m. (Lt. / t.)

Šaltinis: Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema.

Lietuvoje rinkos sąlygomis susiformavęs kainų lygis atskiroms skirtingo dydžio pieno gamintojų grupėms artimiausiu metu neturėtų žymiai keistis, kadangi pieno supirkimo kainų augimą stabdys mažėjančios kainos senosiose ES narėse ir mažėjančios eksporto subsidijos. Pieno supirkimo kainų svyravimui ir toliau turės įtakos sezoniškumo veiksnys. Vidutinė supirkimo kaina turėtų kilti dėl stambių pieno gamintojų dalies augimo.¹⁰⁹

Nors liberalizavus pieno supirkimą jo kaina iki 2003 m. turėjo mažėjimo tendenciją, tačiau iki 2000 m. pieno sektoriui buvo būdingi iškreipti rinkos santykiai tarp skirtingų gamybos grandžių, valstybės ir perdirbimo įmonių skolos žemdirbiams, dideli nerealizuotos perdirbtos produkcijos kiekiai. Nuo 2003 m. sparčiai kylančios pieno žaliavos supirkimo kainos vis dar nesiekia senųjų ES šalių lygio, tai lemia neracionali pieno ūkių struktūra bei mažėjančios pieno supirkimo kainos ES viduje.

3. 4. 2. Lietuviškų pieno produktų kaina vidaus rinkoje ir svetur

Kaip jau minėjome, Lietuvoje bendros pieno produktų kainos iki 2003 m. turėjo mažėjimo tendenciją. Kai kurių Lietuvos pieno pramonės produktų (sviesto, lieso pieno miltų) kaina vidaus rinkoje, lyginant su ES šalių, 2003 m. buvo 40 proc. mažesnė, tačiau ji viršijo eksportuojamų produktų kainas. Skaičiavimai rodo, kad iki narystės ES Lietuvos vartotojai, pirkdami pieno

¹⁰⁹ Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius. P. 41.

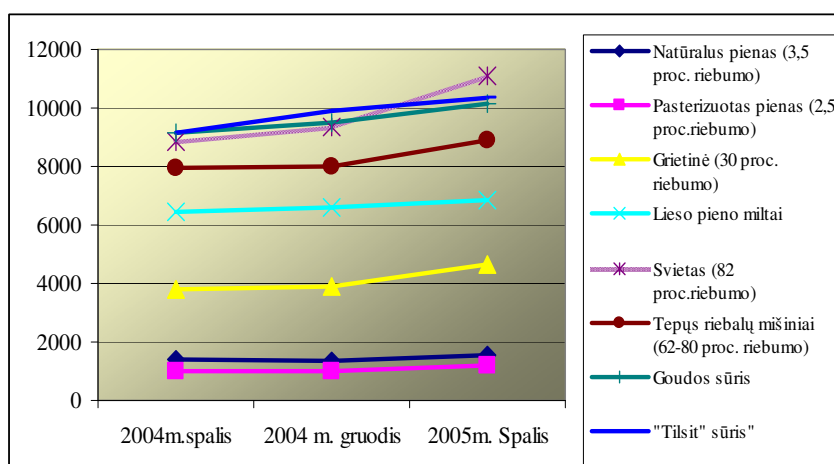
produktus, dengė nuostolius, susidariusius eksportuojant pieno produktus, per santykinai didesnes šių produktų pardavimo kainas vidaus rinkoje.¹¹⁰

Nuo narystės ES pradžios, įgyvendinant rinkos reguliavimo priemones Lietuvoje, palaipsniui didėja pieno ir jo produktų kainos nuo gamintojo iki vartotojo. Pastaraisiais metais kainos palaipsniui artėja prie didesnių ES produktų kainų, o tai neigiamai įtakoja vartotojų grynąsias pajamas.¹¹¹

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys pieno produktų kainų didėjimą, yra:

- ✓ pieno produktų kainų augimas vidaus ir užsienio rinkose;
- ✓ rinkos reguliavimo priemonių įgyvendinimas;
- ✓ gyventojų perkamosios galios augimas.

Nuo 2005 m. vidaus rinkoje padidėjo visų pieno produktų kainos. Daugiausia pabrango pienas, sviestas ir grietinė, mažiausiai – lieso pieno miltai. Spalio mėnesį pieno produktų kainų skirtumas tarp Lietuvos ir kai kurių ES šalių buvo nedidelis. Tolesnės pieno produktų kainų tendencijos turėtų būti panašios kaip ir visoje ES.¹¹² (15 pav.)

15 pav. Lietuvos vidaus rinkoje parduodamų produktų kainos 2004 m. ir 2005 m.

Šaltinis: Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema.

Vidaus rinkoje kainų svyravimas taip pat priklauso ir nuo pieno perdirbėjų tarpusavio konkurencijos, kadangi didžiąją dalį Lietuvos pieno produktų rinkos sudaro lietuviški gaminiai. Be

¹¹⁰ Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 18. P. 39.

¹¹¹ Kriščiukaitienė I. ES bendrosios žemės ūkio politikos reformos poveikis Lietuvos pieno sektoriui vidutinėje perspektyvoje (iki 2008 m.). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas 2004. P. 9.

¹¹² Pienas. Rinkotyra Nr. 4 (30), 2005. Vilnius. P. 44.

to, papildoma kainų kėlimo priežastimi gali būti energetinių išteklių pabrangimas ar nenumatytos aplinkybės, mažinančios pieno žaliavos gamybą.¹¹³

Lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis, Lietuvoje daugelio pieno produktų mažmeninės kainos yra aukščiausios. Žemiausios kainos yra Estijoje, nors pieno supirkimo kaina yra didžiausia tarp visų Baltijos valstybių. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos duomenimis, 200 gramų sviesto Lietuvoje vidutiniškai kainuoja 3,10 Lt., Latvijoje – 2,75 Lt., Estijoje – 3,13 Lt., Lenkijoje – 2,16 Lt., geriamas pienas (3,5 proc. riebumo): Lietuvoje – 2,35 Lt., Latvijoje - 1,87 Lt., Estijoje - 2,05 Lt., Lenkijoje – 1,87 Lt.¹¹⁴

Prognozuojama, jog artimiausiu metu pieno produktų kainos dėl žaliavinio pieno stygiaus gali šiek tiek padidėti, tačiau jų augimą stabdys mažėjančios kainos ES šalyse senbuvėse ir menkėjančios eksporto subsidijos.¹¹⁵

Lietuvos pieno produktų kainos užsienio ir vidaus rinkoje artėja prie ES šalių lygio, didindamos perdirbimo įmonių pelną, tačiau mažindamos šalies vartotojų pajamas, netolygiai augant pragyvenimo lygiui. Nors neprognozuojamas didelis pieno ir jo produktų kainų augimas ES viduje, perdirbimo įmonių konkurencija ir galimas žaliavinio pieno stygius vidaus rinkoje gali sąlygoti pieno ir jo produktų kainų augimą ir ateities perspektyvoje.

Apibendrinant pagrindinę šio darbo dalį, galima teigti, jog integracija į ES išryškino tam tikras pieno gamybos ir perdirbimo sektoriaus problemas, kurių sprendimas buvo ir vis dar išlieka svarbi ne tik pienininkystėje dalyvaujančių subjektų, bet ir valstybės užduotis. Nors dalis šių problemų yra beveik išspręstos ar vis dar išlieka neracionali pieno ūkio subjektų struktūra, kuri apsunkina investicijas ir mažina jų konkurencingumą, vyrauja ženkliai mažesnis nei ES šalyse karvių bandos produktyvumas, išlieka vis dar gana didelis pieno gamybos sezoniškumo koeficientas, neišvystyta kooperacija gamybos srityje bei lėtai įgyvendinami veterinarijos ir higienos reikalavimai, kas rodo, jog dalis pieno ūkių, ypač smulkiųjų dėl nepakankamo konkurencingumo bus priversti pasitraukti iš prekinės pieno gamybos.

Didelė Lietuvos pieno perdirbimo įmonių koncentracija, aukštas stambiųjų perdirbėjų specializacijos lygmuo gamybos srityje bei iki narystės ES sėkmingai įdiegti produktų kokybės standartai sudaro sąlygas tolimesnei šalies pieno perdirbimo sektoriaus plėtrai, įmonių pajamų

¹¹³ Pienas. Rinkotyra Nr. 4 (30), 2005. Vilnius. P. 44.

¹¹⁴ Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema.

¹¹⁵ Dževeckytė R. Lietuva išplauks ne tik ant baltos pieno putos // Verslo žinios. 2006 gegužės 11. P. 1.

didėjimui, tačiau mažėjančios eksporto subsidijos bei stiprėjanti konkurencija vidaus rinkoje ateityje gali sąlygoti pramonės įmonių gamybos apimčių ir prekybos geografijos kaitą

Tolimesnė pienininkystės šalyje situacija priklauso nuo efektyvaus pieno gamybos ir perdirbimo sektoriuje problemų sprendimo, situacijos tarptautinėje rinkoje bei sėkmingo ES finansinės paramos įsisavinimo. Didelę įtaką, ypač pieno gamybos srityje, daro valstybės vykdoma politika.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Pienininkystė yra viena iš labiausiai išvystytų šalies ūkio šakų, didžia dalimi daranti įtaką šalies bendro vidaus produkto apimčiai. Perėjimas iš planinės į rinkos ekonomiką sąlygojo tai, jog dalis veikusių pieno pramonės įmonių buvo priverstos bankrutuoti, o pieno gamybos sektorius suskilo į smulkius pieno ūkius. Integracijos į ES procesas tiesiogiai paveikė pieno gamintojus ir perdirbėjus bei išskėlė tam tikrus reikalavimus siekiant sėkmingo dalyvavimo ES BŽŪP.

2. Išsiderėtos didesnės nei buvo siūlytos Europos Komisijos pieno gamybos kvotos sudaro sąlygas pieno ūkių plėtrai, tačiau kasmet didėjantis nacionalinės kvotos įvykdymo procentas kelia grėsmę dėl nacionalinės kvotos viršijimo.

3. Lietuvoje pastebima žymi pieno ūkių stambėjimo, karvių bandos produktyvumo augimo tendencija, tačiau vis dar dominuojantys smulkūs, mažo investicinio pajėgumo ūkiai mažina darbo našumą, apsunkina investicijas ir didina pieno surinkimo kaštus, o karvių bandos produktyvumas, palyginti su ES vidurkiu, išlieka žemas.

4. Nors ir mažėjantis, tačiau vis dar gana didelis pieno gamybos sezoniškumo koeficientas šalyje įtakoja pieno supirkimo kainos svyravimus. Kooperacija pieno gamybos srityje yra silpnai išvystyta ir apsiriboja tik pieno supirkimo sritimi, o tai mažina pieno ūkių, ypač smulkių, plėtros galimybes.

5. Dėl gana lėtai įgyvendinamų veterinarijos ir higienos reikalavimų, ypač smulkiuose pieno ūkiuose, ir riboto ES finansinės paramos įsisavinimo dalis pieno ūkių nuo 2007 m. bus priversti pasitraukti iš prekinės pieno gamybos.

6. Pieno pramonėje yra pasiektas aukštas koncentracijos ir technologinių pajėgumų lygmuo. Jos gaminamos produkcijos ES kokybės standartų atitikimas bei sėkmingas stambųjų įmonių ES finansinės paramos įsisavinimas įgalino užsitikrinti stabilias eksporto rinkas ir tapti konkurencingesnėmis Baltijos šalių atžvilgiu. Tačiau didėjantys importo srautai šalies pieno gamintojus verčia didinti gaminamos produkcijos asortimentą bei mažina kainas.

7. Nuo narystės ES pradžios taikomos eksporto subsidijos didina šalies pieno perdirbimo įmonių pajamas, pieno supirkimo, eksportuojamų produktų kainas bei konkurencinį pranašumą trečiųjų šalių atžvilgiu. Lietuvos pieno produktų kainos užsienio ir vidaus rinkoje artėja prie ES šalių lygio, didindamos perdirbimo įmonių pelną, tačiau mažindamos šalies vartotojų pajamas.

8. Pieno ūkiams investuojant į šiuolaikinius brangius žemės ūkio įrengimus bei techniką, augant darbo užmokesčiui, pieno gamybos savikaina artėja prie ES šalių lygio. Todėl, siekiant išlaikyti konkurencingus pieno ūkius, būtina kelti veiklos efektyvumą (didinti darbo našumą, karvių produktyvumą, karvių bandos stambinimą, finansinių lėšų įsisavinimo galimybes ir pan.) bei vykdyti racionalią valstybės politiką.

9. Reikia skatinti kooperacijos kūrimąsi ne tik pieno supirkimo, tačiau ir gamybos srityse, kuri padidintų pieno gamintojų galią rinkoje ir sumažintų individualaus pieno ūkio sąnaudas, taip didinant gamybos efektyvumą ir smulkių kooperuotų ūkių konkurencingumą.

10. Atsižvelgiant į tai, jog šalyje vyrauja smulkūs tradiciniai pieno ūkiai, turintys iki 5 melžiamų karvių, su ribotomis finansinėmis investavimo ar net išlikimo galimybėmis, reikalinga aiškesnė šalies politika pieno ūkių stambinimo atžvilgiu.

11. Siekiant didinti karvių bandos produktyvumą, tikslingas būtų lėšų investavimas į genetiškai stipresnės bandos įsigijimą, o tai garantuotų didesnę pieno primilžį iš mažesnės karvių bandos.

12. Būtinai darbo našumo ir specializacijos lygmens didinimas, ypač mažesnio pajėgumo pieno perdirbimo įmonėse, nes Lietuvoje vienam dirbančiam tenkantis perdirbto pieno kiekis yra iki kelis kartus mažesnis nei senosiose ES valstybėse narėse.

13. Mažinama ES parama pieno sektoriui eksporto subsidijų atžvilgiu bei liberalizuojama ES BŽŪP kelia grėsmę įmonių eksporto į trečiąsias šalis konkurencingumo mažėjimui, todėl didžiųjų pieno perdirbimo įmonių įsitvirtinimas ES rinkoje garantuotų jų pajamas ir ateityje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Europos Komisijos 1997 m. gruodžio 9 d. pranešimas Nr. 97/C 372/03 „Dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo Bendrijos konkurencijos teisės tikslams“. // Europos Sąjungos oficialus leidinys. 1997. Nr. C372/5.
[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/08/01/31997Y1209\(01\)LT.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/08/01/31997Y1209(01)LT.pdf)
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 6-165.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 metų veiklos ataskaita. www.lrv.lt.
4. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. 3D- 97 „Dėl žemės ūkio ministro 2003 m. lapkričio 20 d. įsakymo Nr. 3D-495 „Dėl pieno gamybos kvotų sistemos administravimo taisyklių“ pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 34-1217.
5. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. 3D- 97 „Dėl žemės ūkio ministro 2003 m. lapkričio 20 d. įsakymo Nr. 3D-495 „Dėl pieno gamybos kvotų sistemos administravimo taisyklių“ pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 34-1217.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 metų ataskaita. www.lrv.lt
7. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2001 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. 25 „Dėl gyvulių veislynų ir veislinių bandų vertinimo taisyklių“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 101-3622 .
8. Agriculture and rural development. Overview 2002/2003. Estonia. Tallinn: Ministry of Agriculture. 2003.
9. Agriculture and rural development. An overview of the year 2003. Latvia. Riga: Ministry of Agriculture, 2003.
10. Agriculture of Lithuania 2004. Vilnius: Žemės ūkio ministerija. 2005.
11. Baltic animal breeding and genetics scientific conference XII. Jurmala. Latvia. 2006.
12. Europos Komisijos reguliarioji ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 48.
13. Glinskienė R., Daraškevičiūtė B. Lietuvos pieno ir tekstilės pramonės šakų palyginamoji analizė. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 5. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. 2005.
14. Klebanskaja N., Lydeka Z. Taikomoji ekonomika. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement. 1997.

15. Kriščiukaitienė I. ES bendrosios žemės ūkio politikos reformos poveikis Lietuvos pieno sektoriui vidutinėje perspektyvoje (iki 2008 m.). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004.
16. Kriščiukaitienė I. Lietuvos integracijos į ES įtaka ūkių restruktūrizavimui. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003.
17. Kriščiukaitienė I. Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, ir Komisijos reglamento Nr. 1392/2001/EB, nustatančio išsamias Tarybos reglamento Nr. 3950/92/EEB, dėl kvotos viršijimo mokesčio įvedimo pieno ir pieno produktų sektoriuje, taikymo taisyklių įgyvendinimo pasekmių įvertinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003.
18. Kriščiukaitienė. I. Muitų politikos pokyčių dėl Lietuvos narystės ES poveikis šalies užsienio prekybai žemės ūkio ir maisto produktais. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003.
19. Lietuvos ekonomikos perspektyvos. Vilnius: DnB NORD. DnB NORD bankas. 2006.
20. Lietuvos statistikos metraštis. Vilnius: Lietuvos statistika. 2005.
21. Lietuvos žemės ūkis. Raida ir perspektyvos 2001. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2000.
22. Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga 2002. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2003.
23. Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga 2003. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004.
24. Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2004.
25. Nacionalinės mokėjimo agentūros 2005 metų veiklos ataskaita. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“. 2006.
26. Paulikas V. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
27. Snieška V. Startinė G. Mikroekonomika. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2003.
28. Statistic yearbook of Estonia. Tallinn: The state department of statistic. 2006. P. 360.
29. Strange S. Valstybės ir rinkos. Vilnius: Eugrimas. 1998.
30. Tracy M. Maisto pramonė ir žemės ūkis rinkos ekonomikos sąlygomis. Žemės ūkio politika Europos Sąjungoje. Briuselis, Vilnius: Diemedžio leidykla. 1998.

31. Vilpišauskas. R. Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga. Vilnius: Arlila. 2001.
32. Bagdanavičiūtė V. Aukščiausios rūšies pieno paklausa – maža. // Verslo žinios. 2003 01 27 Nr. 17. P. 5
33. Didžiausios Lietuvos bendrovės // „Verslo žinių“ specialus priedas. 2006.
34. Dubinas V. Pienininkystė Europos Sąjungoje // Pienininkystė. 2000. Nr. 6.
35. Dževeckytė R. Lietuva išplauks ne tik ant baltos pieno putos // Verslo žinios. 2006 gegužės 11.
36. Dževeckytė R. Pieno perdirbėjų nuotaika prasta // Verslo žinios. 2003 gegužės 12.
37. Kmieliauskas L. Pieno upės iš Latvijos teka Lietuvon. // Verslo žinios Nr. 158. 2006 rugpjūčio 17.
38. Kriščiukaitienė I. Lietuvos pieno ūkis konkurencijai dar nepasiruošęs // Mano ūkis. 2005. Nr. 1.
39. Kubiliūtė G. Lietuviški pieno produktai garsėja brangumu // Klaipėda. Nr. 599. 2006 gegužės 15.
40. Latviškas pienas nekaraliauja // Verslo žinios Nr. 167. 2006 rugpjūčio 30.
41. Migonytė S. Latvių maisto pramonės siekiai Lietuvoje // Verslo žinios. 2003 gegužės 12. Nr. 89.
42. Milašius A. Prisikėlė iš pelenų // Verslo žinių priedas „Gazelė“. 2006 gruodžio 13. P. 24.
43. Milašius A. Užkariavę Vakarus mėgins sugrįžti į Rytus. 2005 m. lapkričio 17 d. VŽ OnLine
44. Nesitrauks // Lietuvos rytas, Nr. 2547. 2006 rugsėjo 9.
45. Paramos milijonai sukiršino perdirbėjus // Verslo žinios. Nr. 115. 2003 birželio 17.
46. Pasaulio pienininkystės apžvalga // Pienininkystė. 2000. Nr. 6. P. 4.
47. Pienas. // Rinkotyra. Nr. 4. 2005. Vilnius.
48. Pieno varžybas laimi latviai // Verslo žinios Nr. 165. 2006 rugpjūčio 28.
49. „Pieno žvaigždės“ ketina pirkti savo akcijų // Verslo žinios. 2005 rugpjūčio 8. Nr. 151.
50. Povilaitytė E. Latviai skelbia naują pieno karą Lietuvai // Verslo žinios. Nr. 163. 2006 rugpjūčio 24.
51. Povilaitytė E. „Rokiškio sūris“ daugiau eksportuos į Italiją // 2005 gruodžio 16. VŽ OnLine.
52. Savicka A. Pienininkus nuliūdino žinios iš Maskvos. 2006 m. liepos 27 d. VŽ OnLine.
53. Skinderytė S. Maisto pramonė – perdirbamosios pramonės flagmanas. Verslo žinių priedas „Lietuvos verslo lyderiai 2005/2006“. 2005. P. 42.

54. Statistical yearbook of Estonia. Tallinn. 2006.
55. Statistical yearbook of Latvia. Riga. 2005.
56. Vilpišauskas R. Lietuvos užsienio prekybos politika ir jos raida: veiksmų analizė. // Pinigų studijos. 2000. Nr. 3. P. 45-65.
http://www.lbank.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2000_3/vilpisauskas.pdf
57. Bendra paramos statistika pagal paramos sritis. <http://www.nma.lt/index.php?-1692640100>, prisijungimo laikas: 2006-10-10.
58. Bus superkamas nerūšinis pienas // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=492&langparam=LT&Title=pieno%20produkt%F8&From=&To=&Page=2&list=100, prisijungimo laikas: 2006-07-12.
59. Dumčiūtė L. Pieno rinkos reguliavimo priemonės ES: pieno produktų intervenciniai pirkimai ir privatus saugojimas // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=1226&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=82&list=10, prisijungimo laikas: 2006-07-12.
60. Ekspertai vertins Lietuvoje diegiamą pieno kvotų sistemą // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?Newsid=1404&langparam=LT&Title=pieno%20rinka&From=&To=&Page=1&list=10, prisijungimo laikas: 2006-07-12.
61. Europos Sąjungos statistikos tarnybos (eurostat) duomenys.
62. Komentarai apie žemės ūkį // <http://www.lrinka.lt/Komentarai/Radijas23.phtml>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.
63. Kvotų administravimo informacinė sistema (KVAIS).
64. Latvija: Lietuvos pienininkai kuria „katastrofišką“ situaciją // <http://www.lrt.lt/news.php?strid=31489&id=2523158>, prisijungimo laikas: 2006-08-04.
65. Latvijos premjeras skelbia karą Lietuvos karvėms // http://prekyba.litfood-fair.com/index.php?content=pages&lng=lt&page_id=263&news_id=60, prisijungimo laikas: 2006-08-04.
66. Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės apžvalga. Ūkio ministerijos 2005 metų ekonominė apžvalga. P. 74-75. http://www.ukmin.lt/lt/ukio_apzvalga/
67. Lietuvos statistikos departamentas.
68. „Marijampolės pieno konservai“.
http://www.milk.lt/index_in.php?klb=1&ID=31&PSID=169, prisijungimo laikas: 2006-08-04.

69. Pieno produktų suvartojimas naujose ES narėse. RIS // <http://www.ris.lt/?id=3344&action=more>, prisijungimo laikas 2006-08-03.
70. Pieno ūkiai raginami tvarkytis // <http://www.vmvt.lt/index.php?parent=1&module=1&id=1421¶m=archive>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.
71. Pieno ūkio plėtra integruojantis į Europos Sąjungą // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=621&langparam=LT&Title=pieno%20produkt%F8&From=&To=&Page=2&list=100, prisijungimo laikas: 2006-07-20.
72. Pieno žvaigždės. Apie mus. <http://www.pienozvaigzdes.lt/?id=2>, prisijungimo laikas: 2006-08-10.
73. „Rokiškio sūris“. www.suris.lt, prisijungimo laikas: 2006-08-10.
74. SAPARD paramos statistika. <http://www.nma.lt/index.php?-1692640100>
75. Situacija pieno sektoriuje keičiasi // http://www.zum.lt/min/Atstovas/dsp_news.cfm?NewsID=2336&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=1&list=10, prisijungimo laikas: 2006-07-13.
76. Tikrinami pieno kooperatyvai // <http://www.vmvt.lt/index.php?parent=1&module=1&id=899¶m=archive>, prisijungimo laikas: 2006-07-13.
77. „Užsienio prekyba“ 1998 m., 1999 m., 200 m., 2001 m. 2002 m., 2003 m., 2004m., 2005 m. Vilnius: Lietuvos statistika.
78. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) informacinė sistema.
79. Veterinarijos sektorius pasirengęs įgyvendinti ES teisę // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=627&langparam=LT&Title=pieno%20produkt%F8&From=&To=&Page=2&list=100, prisijungimo laikas: 2006-07-13.
80. „Vilkųškių pieninė“. www.vilkyskiupienine.lt, prisijungimo laikas: 2006-08-04.
81. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema. www.ris.lt

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos:

Pieno gamyba – tai veikla, kurios metu gaunama pieno žaliava.

Pieno perdirbimas – tai veikla, kurios metu žaliavinis pienas tam skirtomis technologijomis perdirbamas į pieno produktus.

Pienininkystė Lietuvoje jau nuo seno yra gerai išplėtotą veiklą, garantuojanti didelės dalies kaimo gyventojų pajamas ir įtakojanti šalies bendro vidaus produkto apimtį. Integracijos į Europos Sąjungą (ES) procesas iškėlė tam tikrus reikalavimus ir išryškino problemas šalies pieno gamybos ir perdirbimo srityje. Sėkmingas pieno gamintojų ir perdirbėjų dalyvavimas ES bendrojoje rinkoje galimas turint išsamią problemų analizę. Tai ir lemia šio magistrinio darbo aktualumą.

Pagrindinis darbo tikslas - išanalizuoti pieno gamybos ir perdirbimo sektoriaus integracijos į ES sąlygotas problemas ir jų sprendimo būdus. Atlikus minėtą analizę, paaiškėjo, kad pieno gamybos pagrindinės problemos yra susijusios su neracionalia pieno ūkių struktūra, žemu genetiniu karvių bandos potencialu bei neišplėtotą pieno gamintojų kooperacija. Visa tai mažina pieno gamintojų pajamas, jų galimybes vykdyti prekinę veiklą.

Pieno pramonė - viena iš tų maisto pramonės šakų, kurios anksčiausiai prisitaikė prie ES keliamų rinkos ir produktų kokybės reikalavimų. Dėl pasiekto aukšto įmonių koncentracijos lygio ir sėkmingo investavimo į gamybos technologijų modernizavimą Lietuvos pieno pramonė užsitikrino stabilias pozicijas užsienio rinkose. ES taikomos rinkos apsaugos priemonės didina perdirbėjų pajamas, nors bemuitis režimas žymiai padidino konkurenciją vidaus rinkoje.

Sėkmingas problemų, kylančių pieno gamybos ir perdirbimo sektoriuje, sprendimas priklauso nuo efektyvaus ES finansinės paramos panaudojimo, pieno gamintojų vienijimosi proceso, žaliavos ir produktų kainų kitimo tendencijos tarptautinėje rinkoje. Taip pat labai svarbus vaidmuo šiuose procesuose tenka ir valstybės vykdomai politikai pieno gamybos ir perdirbimo sektoriaus konkurencingumo didinimo atžvilgiu.

SUMMARY

The main definitions:

Dairy production – the process or department concerned with the production of milk.

Milk processing – the activities of producing milk using special technology.

In Lithuania dairying has been a developed branch for a long time, which has guaranteed minimum income for many people who worked in agriculture. It also influences the volume of the state's gross domestic product. The integration into EU needed lots of requirements which also posed lots of problems in Lithuania's milk production and processing sector. The successful participation of milk producers and manufacturers in EU common market is possible if there is a thorough analysis of the existent problems. These facts determine the relevance of this Graduation paper.

The primary purpose of this paper is to analyze the main problems in the Lithuanian dairy Industry caused by the integration into EU and the main ways of solving it. The fulfilled analysis in this Graduation paper shows that the main problems of milk production sector are the irrational structure of dairy farms, the low genetic productivity of cows and the non-explicated cooperation. All these factors reduce the incomes of milk producers and their possibilities to be engaged in milk production.

The milk industry is one of the branches of Lithuanians food industry, which was first adapted into EU's trade policy and started producing high quality dairy products. The high level of concentration of the industrial enterprise and the successful use of the investment to the modernization of the technology caused Lithuanian dairy industrial enterprises to have a steady position in the foreign market. On the one hand, the market safeguard which is used in EU increases the incomes of the dairy industrial enterprises, but the free trade regime on the other hand encourages higher competition level in the home trade.

The successful solution in the milk production and the milk processing sector depends on the effective way the EU financial support is been used, the higher cooperation level and the range of prices of raw milk and dairy products in the international market. The state government's policy also plays a big role in the increase of competition in the dairy sector.

SANTRUMPOS IR TERMINŲ PAAIŠKINIMAI

BŽŪP – Bendroji žemės ūkio politika – nuosekliai išplėtota Europos bendrijos politika, kurios pagrindas yra sudėtingas daugelio žemės ūkio produktų rinkos reguliavimo mechanizmas, palaikantis didesnes nei pasaulines produkcijos kainas.

ELPA (EFTA) (European Free Trade Association) - Europos laisvos prekybos asociacija, įkurta 1960m. Jos narėmis yra Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Šveicarija.

ES – Europos Sąjunga.

JAV – Jungtinės Amerikos valstijos.

KRF - Kaimo rėmimo fondas.

NVS – Nepriklausomų valstybių sandrauga.

PPO (WTO – World Trade Organisation) – Pasaulinė prekybos organizacija.

SAPARD - Specialioji žemės ūkio ir kaimo plėtros programa.

VMVT – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba.

ŽŪM – Žemės ūkio ministerija

Autonominiai importo muitai – tai muitai, kurie taikyti prekyboje su šalimis, su kuriomis nebuvo pasirašytos jokios prekybos sutartys ir jos nėra PPO narės.

Bendroji nacionalinė kvota – valstybei tam tikriems kvotos metams nustatytas bendrasis pieno pateikimo į rinką kiekis, tai yra pieno pardavimo perdirbti ir pardavimo tiesiogiai vartoti kvotų suma.

Eksporto subsidijos – piniginės išmokos, mokamos produktų eksportuotojams, prekiaujantiems su trečiosiomis šalimis.

Importo muitas – tai mokestis, kuris mokamas už įvežamas prekes.

Intervencinė kaina – tai kaina, kurią už dalį perteklinės produkcijos sumoka ES valstybėse narėse įsteigtos intervencinės agentūros tuo atveju, jei ES vidaus rinkoje konkretaus žemės ūkio produkto kaina nukrenta žemiau už minimalų kainų lygį rinkoje.

Kontroliuojama karvių banda – tai banda, kurioje karvės ir jų prieauglis suženklintas pagal galiojančią identifikavimo tvarką, vykdoma produktyvumo kontrolė ir tvarkoma pirminė veislininkystės apskaita pagal nustatytus reikalavimus.

Konvenciniai importo muitai – tai muitai, galioję su šalimis, kurioms suteiktas didžiausio palankumo prekyboje statusas, t.y. su PPO narėmis, Baltarusija, Kazachstanu, Rusija, Kinija, Uzbekistanu, Vietnamu.

Kvotos metai – 12 mėnesių laikotarpis nuo balandžio 1 d. iki kitų metų kovo 31 d., per kurį tvarkoma parduodamo pieno ir pieno produktų apskaita

Nacionalinis rezervas – bendrosios nacionalinės kvotos dalis, nepaskirstyta gamintojams. Jį sudaro bendrasis, nedalijamas ir specialusis rezervai.

Mobilūs pieno supirkimo punktai – tai pieno supirkimas, kada į stacionarius (nekintamus) punktus pienas pristatomas gamintojo taroje.

Pardavimo perdirbti kvota – gamintojui nustatytas pieno kiekis, kurį pieno gamintojas pagal šias taisykles gali parduoti supirkėjui, nemokėdamas apskaičiuotos sumos už kvotos viršijimą.

Pardavimo tiesiogiai vartoti kvota – gamintojui nustatytas pieno kiekis, kurį pieno gamintojas pagal šias taisykles gali parduoti arba nemokamai atiduoti tiesiogiai vartoti arba sunaudoti tiesiogiai vartoti parduodamų arba atiduodamų pieno produktų gamybai, nemokėdamas apskaičiuotos sumos už kvotos viršijimą.

Pienas – žalias karvių pienas.

Pieno gamybos kvota – gamintojui nustatytas pieno pardavimo perdirbti arba / ir tiesiogiai vartoti kiekis, kurį gamintojas gali tiekti į rinką per kvotos metus.

Pieno gamintojai - fiziniai ir juridiniai asmenys, gaminantys pieną parduoti.

Pieno kokybės rodikliai - bendras bakterinis užterštumas, tūkst./cm³, ir somatinių ląstelių skaičius, tūkst./cm³.

Pieno pardavimas perdirbti – pieno pardavimas supirkėjui, nepriklausomai nuo pieno pristatymo būdo.

Pieno produktai – produktai, pagaminti iš pieno (liesas pienas, grietinėlė, sviestas, jogurtas, sūris ir kt.), išskyrus neapdorotą žalią pieną, kurie prireikus perskaičiuojami į pieno ekvivalentą, taikant tam tikrus koeficientus.

Pieno sudėties rodikliai - riebalų ir baltymų kiekis procentais.

Pieno supirkėjai - fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka perka pieną iš gamintojų savo ūkinei veiklai.

Pieno ūkis – gamintojo nuosavybės, nuomos ar kitais pagrindais teisėtai valdomos pieno gamybos priemonės (nekilnojamasis turtas, mašinos, įranga, žemė) ir melžiamos karvės.

Preferenciniai importo muitai – tai muitai, taikyti prekyboje su šalimis, su kuriomis Lietuva pasirašė Laisvosios prekybos sutartis: Bulgarija, Čekija, ELPA, Estija, Latvija, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Turkija, Ukraina ir Vengrija.

Referencinė kaina – nustatyta pieno produkto kaina.

Referencinis riebumas – gamintojui nustatytas pieno pardavimo perdirbti kvotos pieno riebumas.

Rinka – tai visuma mainų santykių, pasireiškiančiu pirkimo – pardavimo aktu tarp pardavėjų ir pirkėjų, kurių sprendimai bei perkamoji galia formuoja pasiūlą ir paklausą bei jų tarpusavio ryšį.

Tikslinė pieno kaina – tai Europos Komisijos nustatyta orientacinė kaina, galiojusi iki 2004 m., kurią, esant idealiai rinkos situacijai, už pristatytą pieno kiekį turėtų gauti pieno gamintojas, ir proporcinga sviesto ir lieso pieno miltų intervencinėms kainoms.

Žemės ūkio veikla – veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą ir apdorojimą, perdirbimą, maisto produktų gamybą ir šių produktų realizavimą, taip pat žemės ūkiui teikimą.

Pieno ūkių grupės pagal laikomų karvių skaičių 1998-2006 metais

Grupės pagal karvių skaičių	1998.10.01		2000.10.01		2002.10.01		2003.06.01		2005.10.01		2006.10.01	
	Ūkių skaičius	Karvių skaičius	Ūkių skaičius	Karvių skaičius	Ūkių skaičius	Karvių skaičius	Ūkių skaičius	Karvių skaičius	Ūkių skaičius	Karvių skaičius	Ūkių skaičius	Karvių skaičius
1-2	200 091	273 020	183 519	247 989	161 398	216 313	149 822	199 600	130 080	167 196	114 415	144 570
3-9	41 178	149 469	34 394	129 342	34 357	135 760	39 443	162 300	34 721	154 057	29 823	136 162
10-19	535	6 441	773	9 503	1 291	16 075	2 204	27 800	2 574	36 438	2 854	40 735
20-49	138	4 120	192	5 504	358	9 981	537	15 200	1 003	30 103	1 331	39 781
>=50	391	69 585	208	41 335	212	41 139	253	46 000	349	60 796	452	71 307
Iš viso:	242 333	502 635	219 086	433 673	197 616	419 268	192 259	450 800	168 727	448 590	148 875	432 555

Šaltinis: Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga 2002, Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2003. P. 104, Lietuvos žemės ūkis. Ekonominė apžvalga. 2003, Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2004. P. 97,

VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro informacija

http://www.vic.lt/failai/15.Karviu_sk.20051001.xls

http://www.vic.lt/failai/15.Karviu_sk_pat20061001.xls

Specialieji reikalavimai ūkiams, gaminantiems pieno produktus

Bendri reikalavimai:

1. Gyventojų, bendrovių ar ūkininkų ūkių karvės turi būti nuolat kontroliuojamos valstybinio veterinarijos gydytojo. Šių gyvulių sveikatos būklę patvirtina išduotas gyvūno sveikatos pažymėjimas.
2. Asmenys, dalyvaujantys ruošiant pieną ir pieno produktus, privalo būti pasitikrinę sveikatą.

Reikalavimai žaliajam pienui:

1. Žalias pienas turi būti gaunamas iš sveikų gyvulių, melžiamas, laikomas ir ruošiamas pardavimui vadovaujantis Veterinarijos ir higienos reikalavimais pieno ūkiui, pieno pardavimui ir transportavimui ir turi atitikti LST 1137:1997 „Žalias karvių pienas. Kokybės reikalavimai“ Nustatymas ir įvertinimas“.
2. Leidžiama naudoti gamybai šiltą žalią pieną, primelžtą prieš 2 valandas, arba atšaldytą iki + 8 °C pieną.
3. Produktų gamyba ūkyje leidžiama, jeigu žaliava yra aukščiausios arba pirmos rūšies, kaip nurodyta LST 1137:1997 „Žalias karvių pienas. Kokybės reikalavimai. Nustatymas ir įvertinimas“.
4. Žalio pieno mėginiai turi būti tiriami kartą per metų ketvirtį įgaliotoje laboratorijoje šiems rodikliams nustatyti: bendro bakterinio užterštumo, somatinių ląstelių skaičiaus, inhibitorinių medžiagų, užšalimo taško, riebalų, baltymų.
5. Produktus gamintojas privalo gaminti tik iš savo ūkyje laikomų gyvulių žalio pieno.

Reikalavimai gamybai ir patalpoms:

1. Produktų gamybos patalpos turi būti pakankamo dydžio, kad jose atliekami darbai atitiktų higienos reikalavimus. Jos turi būti suprojektuotos ir įrengtos taip, kad būtų išvengta žaliavų ir produktų užteršimo. Patalpose:
 - 1.1. sienos turi būti lygios, šviesios, lengvai valomos bei dezinfekuojamos;
 - 1.2. grindys turi būti lengvai valomos, dezinfekuojamos, lygios, su nutekėjimu į kanalizacijos šulinėlius;
 - 1.3. lubos turi būti lygios, lengvai valomos;
 - 1.4. įrenginiai ir inventoriai, besiliečiantys su žaliavomis ir produktais, turi būti pagaminti iš korozijai atsparių medžiagų, lengvai valomi ir dezinfekuojami;
 - 1.5. turi būti įrengtas pakankamas natūralus arba dirbtinis apšvietimas;
 - 1.6. turi būti priemonės darbo įrankiams, įrengimams ir inventoriui valyti bei dezinfekuoti;
 - 1.7. turi būti tinkami įtaisai, apsaugantys nuo kenkėjų;
 - 1.8. turi būti įrengta nuotekų pašalinimo sistema, atitinkanti higienos reikalavimus;
 - 1.9. jeigu reikia, turi būti įrengtos persirengimo patalpos su lygiomis, neperšlampamomis, plovimui atspariomis sienomis, grindimis, praustuvu, taip pat tualetai su nuskalaujamu vandeniu;
 - 1.10. turi būti įrengta atskira vieta ar patalpa valymo ir priežiūros priemonėms laikyti;
 - 1.11. turi būti įrengta atskira vieta ar patalpa cheminėms medžiagoms sandėliuoti;
 - 1.12. jeigu reikia, turi būti įrengta patalpa ar šaldymo įrenginys, kad būtų užtikrintas žaliavų ir produktų laikymas numatytoje temperatūroje;
 - 1.13. turi būti pakankamas kiekis įrenginių su karštu ir šaltu arba sumaišytu iki reikiamos temperatūros tekančiu vandeniu rankoms plauti ir dezinfekuoti; prie praustuvų turi būti valymo, dezinfekavimo ir higieniško rankų sausinimo priemonių;

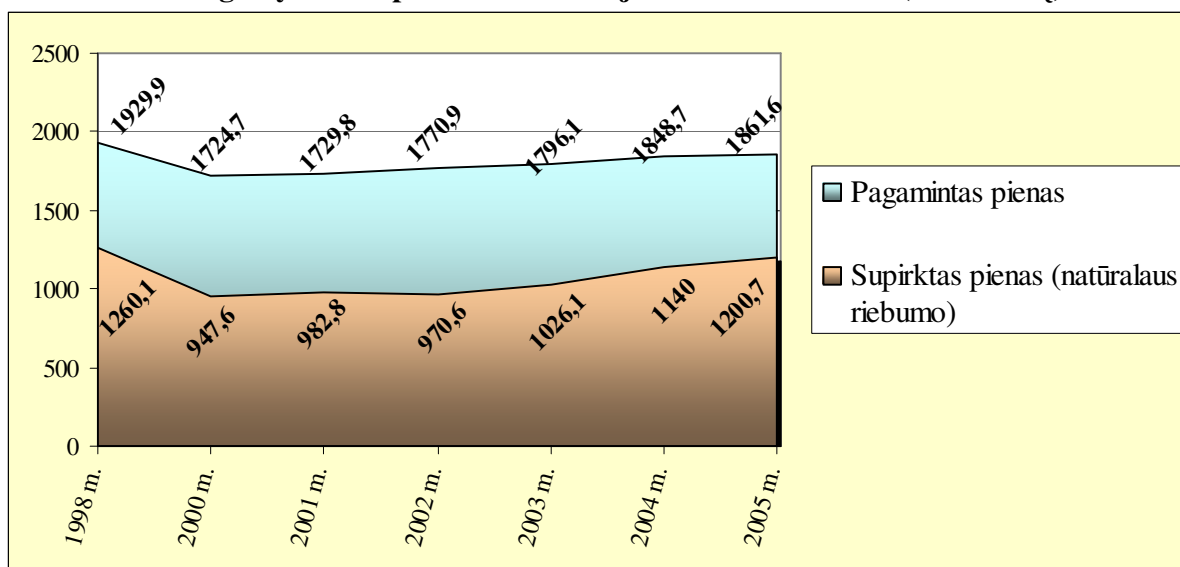
- 1.14. turi būti įrengta atskira vieta ar patalpa pakavimo ir fasavimo medžiagoms sandėliuoti.
2. Gamybinės patalpos turi būti aprūpintos geriamuoju vandeniu;
3. Privalo būti tvarkoma pagaminto žalio pieno ir produktų apskaita, pildomi plovimo, dezinfekavimo žurnalai, šaldymo įrenginio, patalpų temperatūrų, termiškai apdorojamų pieno produktų temperatūrų registracijos žurnalai.

Reikalavimai prekybai:

1. Produktais leidžiama prekiauti tik tam tikslui įrengtose parduotuvėse bei prekyviečių specialiuose paviljonuose.
2. Pieno ūkyje parduoti produktus tiesioginiam vartojimui galima tik iš specialiai įrengtos higienos sąlygas atitinkančios patalpos, kurioje yra šaldymo įrenginys.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2003 m. gruodžio 15 d. įsakymas Nr. B1-957.

Pieno gamyba ir supirkimas Lietuvoje 1998 m. – 2005 m. (tūkst. tonų)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

Pieno supirkėjų, galinčių supirkti pieną iš Lietuvos Respublikos pieno gamintojų, sąrašas

Eil. Nr.	Įmonės/ filialo kodas	Įmonės/ įmonės filialo pavadinimas	Pieno supirkėjo patvirtinimo pažymėjimo Nr.	Buveinės adresas
1.	8548038	ŽŪK „Melbras“ *	03-8548038-07	Bartninkų k., Bartninkų sen., LT-70021 Vilkaviškio r.
2.	8548956	ŽŪK „Senoji kryžkelė“**	03-8548956-06	Alksnėnų k., Pilviškių sen., LT-70478 Vilkaviškio r.
3.	135027862	UAB „Pieno upės“	03-3502786-05	Taikos pr. 92, LT- 51180 Kaunas
4.	6240345	AB „Kelmės pieninė“	03-6240345-03	Raseinių g. 2, LT-86160 Kelmė
5.	6275406	ŽŪK „Pakražantis“**	03-6275406-02	Grinių k., Pakražančio sen., LT-86262 Kelmės r.
6.	6722731	AB „Pieno žvaigždės“ filialas „Mažeikių pieninė“	03-6722731-18	Skuodo g. 4, LT-89100 Mažeikiai
7.	3568811	AB „Pieno žvaigždės“ filialas „Kauno pienas“	03-3568811-15	Taikos pr. 90, LT-51181 Kaunas
8.	7714167	AB-F „Šilutės rambynas“	03-7714167-13	Klaipėdos g. 3, LT-99115 Šilutė
9.	6404572	Kretingos rajono ŽŪB „Pienė“	03-6404572-20	Lakštingalų g. 13, Darbėnų sen., LT- 97262 Kretingos r.
10.	6143858	UAB „Vikedas“	03-6143858-19	S. Dariaus ir S. Girėno g. 1, LT-57151 Kėdainiai
11.	6572397	Vaclovo Glinsko gamybinė įmonė	03-6572397-21	Būdbalių k., Liudvinavo sen., LT-69168 Marijampolės r.
12.	6926126	AB „Pieno žvaigždės“ filialas „Pasvalio sūrinė“	03-6926126-16	Mūšos g. 14, LT-39104 Pasvalys
13.	110885255	AB „Rokiškio sūris“ filialas „Eišiškių pieninė“	03-1088525-34	A. Mickevičiaus g. 13, Eišiškių mstl., LT- 17170 Šalčininkų r.
14.	5373584	J.Vaitkevičienės individuali įmonė	03-5373584-28	Užubalių k., Alytaus sen., LT-62481 Alytus
15.	7934081	UAB „Zemrena“	03-7934081-41-01	Kesčių k., Žygaičių sen., LT-72123 Tauragės r.
16.	5756251	Joniškio rajono Bariūnų ŽŪB	03-5756251-35	Parko g. 9, Bariūnų k., Saugėlaukio sen. , LT-84415 Joniškio r.
17.	4702212	AB „Panevėžio pienas“	03-4702212-40	Tinklų g. 9, LT-35115 Panevėžys
18.	4555298	Raudėnų pienininkų kooperatyvas „Roinga“ *	03-4555298-39	Stadiono g. 2, Raudėnų k., LT-81009 Šiaulių r.
19.	8024075	AB „Žemaitijos pienas“	03-8024075-08	Sedos g. 35, LT-87101 Telšiai
20.	153686992	L. Kaminskienės pieno surinkimo punktas	03-5368699-27	Miroslavo k., Miroslavo sen., LT-64025 Alytaus r.
21.	110856741	AB „Rokiškio sūris“ filialas „Utenos pienas“	03-1085674-31	Pramonės g. 8, LT-28216 Utena
22.	173057512	AB „Rokiškio sūris“	03-7305751-32	Pramonės g. 3, LT-42150 Rokiškis
23.	182848454	AB „Rokiškio sūris“ filialas „Ukmergės pieninė“	03-8284845-33	Kauno g. 51, LT-20119 Ukmergė
24.	6041732	UAB „Liučiūnų žemė“	03-6041732-42	Gaigalų k., Čekiškių sen., LT-54207 Kauno r.
25.	8625578	Viktoro Počopko personalinė įmonė	03-8625578-45	Naujoji g. 6, Rukainių k., Rukainių sen. , LT-13178 Vilniaus r.
26.	4578435	Girkantų pienininkų kooperatyvas „Girkana“ *	03-4578435-47	Girkantų k., Raudėnų sen., LT-81320 Šiaulių r.

27.	2131369	AB „MODEST“	03-2131369-44	Jeruzalės g. 16, LT-08418 Vilnius
28.	8076859	ŽŪK „Rešketėnai“ *	03-8076859-14	Alytaus g. 7, Žarėnų mstl., Žarėnų sen., LT-88378 Telšių r.
29.	4002693	AB „Klaipėdos pienas“	03-4002643-12	Šilutės pl. 33/Vilniaus pl. 1, LT-91107 Klaipėda
30.	7170386	ŽŪKB „Pieno gėlė“ *	03-7170386-36	Žlibinų k., Žlibinų sen., LT-90261 Plungės r.
31.	7585832	Povilo Tamošaičio įmonė	03-7585832-38	Gaudžių k., Kuršėnų kaimiškoji sen., LT-81115 Šiaulių r.
32.	5145316	UAB „Marijampolės pieno konservai“	03-5145316-23	Kauno g. 114, LT-68108 Marijampolė
33.	5893761	ŽŪK „Dovainonių agroservisas“*	03-5893761-49	Alytaus g. 12, Dovainonių k., Rumšiškių sen., LT-56040 Kaišiadorių r.
34.	5367874	UAB „Krokialaukio pieninė“	03-5367874-29	Krokialaukio k., Krokialaukio sen., LT-64355 Alytaus r.
35.	7167087	ŽŪK „Pieno šaltinis“ *	04-7167087-52	Medingėnų k., Medingėnų sen., LT-90012 Rietavo r.
36.	7830107	Pienininkystės kooperatyvas „Žalmargė“ *	03-7830107-17	Kalnalaukio g. 1, LT-19107 Širvintos
37.	6571257	J. Vingelio firma „AUTOPAK“	04-6571257-53	J. Ambrazevičiaus-Brazaičio g. 1-4, LT-68132 Marijampolė
38.	7716098	UAB „Vilkyškių pieninė“	04-7716098-54	Vilkyškių mstl., LT-99254 Pagėgių r.
39.	7482543	ŽŪK „Europienas“ *	04-7482543-26	Pergalės g. 10, Lukšių mstl., LT-71177 Šakių r.
40.	8028047	ŽŪK „Kaunatavos mėsa“ *	04-8028047-57	Kaunatavos k., Upynos sen., LT-88023 Telšių r.
41.	5012871	E. Vichertienės individuali įmonė	04-5012871-58	Sūkuro g. 32, LT-62445 Alytus
42.	5363223	Alytaus rajono ŽŪB „Pienė“	04-5363223-59	Vankiškių k., Miroslavo sen., LT-64232 Alytaus r.
43.	174285675	Šakių rajono Griškabūdžio ŽŪB	04-7428567-60	J. Jablonskio g. 1a, Griškabūdžio mstl., LT-71293 Šakių r.
44.	6567281	ŽŪB „Šaltekšnis“	03-6567281-37	Sūsniškų k. Kalvarijos sen., LT-69227 Marijampolės r.
45.	7482763	KO „Zanavykų krašto pienas“ *	03-7482763-48	P. Cvirkos g. 9, LT-71112 Šakiai
46.	7741117	ŽŪKB „Pamario pienas“ *	03-7741117-01	Donelaičio g. 4, Rusnė, LT-99350 Šilutės r.
47.	7991014	ŽŪK „Dobilo lapas“ *	03-7991014-43	M. Valančiaus g. 8, LT-72190 Tauragė
48.	5703184	ŽŪK „Jonavos javai“ *	04-5703184-51	Žeimių g. 13, LT-55158 Jonava
49.	6294347	UAB „Kelmės pieno centras“	03-6294347-04	Raseinių g. 2, LT-86139 Kelmė
50.	7797551	ŽŪK „Sodžiaus pienas“ *	03-7797551-09	Šilalės g. 35, Laukuvos mstl., LT-75407 Šilalės r.
51.	1085837	Lietuvos ir Estijos UAB „Gimtinės pienas“	03-1085837-11	Mažylio g. 14-3, LT-40131 Kupiškis
52.	6173678	ŽŪKB „Pieno Banga“ *	04-6173678-55	Imbarės k., Imbarės sen., LT-97035 Kretingos r.
53.	5144984	ŽŪK „Tarpučių pienas“*	03-5144984-10	Pasieniečių g. 37, LT-68272 Marijampolė
54.	5972132	ŽŪB „Vežimas“	03-5972132-24	Jonučių k., Alšėnų sen., LT-53305 Kaunas
55.	11809965	UAB „MGL Baltija“	04-111809965-62-02	Aludarių g. 2-33, LT-01113 Vilnius
56.	1416744	ŽŪK „Paežerių pienas“ *	04-1416744-61	Luokės g. 11, Dirvonėnų k., Raudėnų sen., LT-81309 Šiaulių r.
57.	300045347	Kooperatyvas „Pieno puta“*	04-300045347-64	Mokyklos g. 2, Salamiesčio mstl., Alizavos sen., LT-40438 Kupiškio r.
58.	1413965	ŽŪK „Ėriškių pienas“ *	04-1413965-65	Ėriškių g. 58a, Ėriškių k., Upytės sen., LT-38270 Panevėžio r.

59.	300041288	Kooperatinė bendrovė „Žalioji lanka“ *	04-300041288-63	Laičių g. 23, Viešintėlių k., Viešintų sen., LT-29039 Anykščių r.
60.	300044188	Jono Dainiaus individuali įmonė	04-300044188-66	Kanyzelio k., Skuodo sen., LT-98101 Skuodo r.
61.	300088601	KO „Lietuviškas pienelis“ *	05-300088601-111	A. Mickevičiaus g. 13, LT-17170 Eišiškės
62.	300085288	KO „Dzūkijos pienas“ *	05-300085288-90	Varanausko k., Krokialaukio sen., LT-62351 Alytaus r.
63.	300097810	KO „Ūkininkų pienas“ *	05-300097810-120	Tiekėjų g. 27a, LT-97123 Kretinga
64.	287879020	V. Skvarčinsko įmonė	05-287879020-125	Didžiadvario k., Dusetų sen., LT-32300 Zarasų r.
65.	300106070	UAB „Lukšių pieninė“	05-300106070-127	A. Tatarės g. 54, Lukšių mstl., LT-71180 Šakių r.
66.	124665536	AB „Pieno žvaigždės“	05-124665536-128	Laisvės pr. 125, LT-06120 Vilnius
67.	155294538	Audrio Šimo įmonė	05-155294538-129	Ateities g. 2, Kirdonių k., Pabiržės sen., LT-41372 Biržų r.
68.	300076289	UAB „Varėnos pienelis“	05-300076289-133	Basanavičiaus g. 52, LT-65210 Varėna
69.	300510077	ŽŪK „Džiaugsmelis“ *	06-300510077-139	Raseinių g. 2, LT-86160 Kelmė
70.	300538774	KO Kooperatyvas „Eko Žemaitija“ *	06-300538774-141	Sedos g. 6, LT-87112 Telšiai

* kooperatyvas

Šaltinis: Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽŪM.
<http://www.nma.lt/index.php?-108875734>

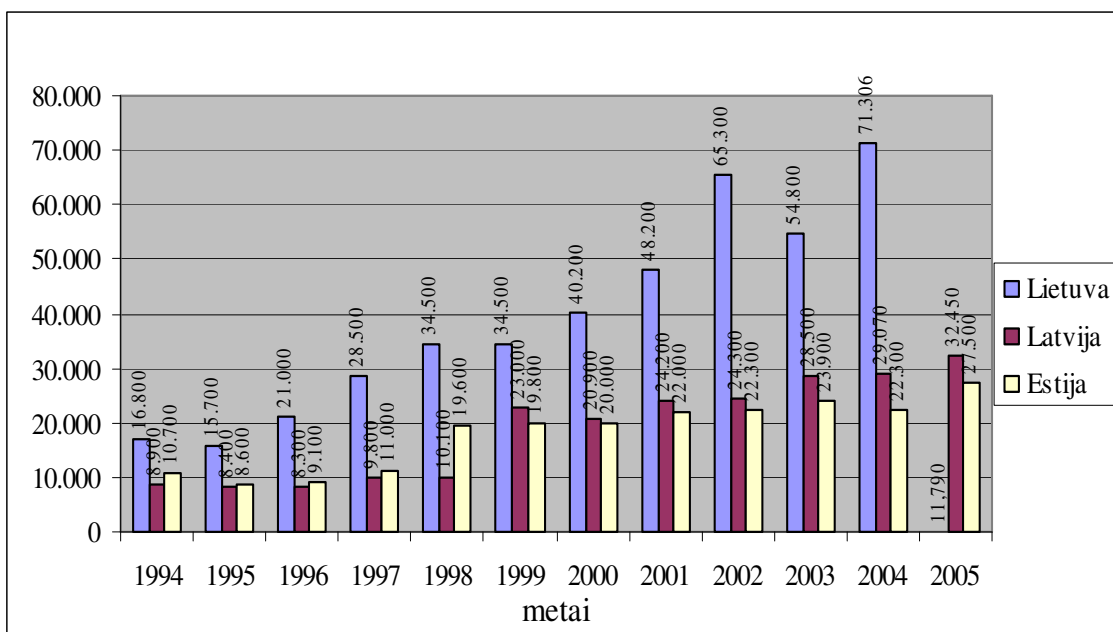
Lėšų skyrimas pieno gamybos ir perdirbimo sektoriui pagal SAPARD programą
(tūkst. Lt)*

Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą				Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir marketingo tobulinimas			
Pasirašyta sutarčių		iš jų pieno sektoriui		Pasirašyta sutarčių		iš jų pieno sektoriui	
Vnt.	Suma	Vnt.	Suma	Vnt.	Suma	Vnt.	Suma
452	237.847	87	55.972	69	363.427	3	30.391

* (2004 m. gruodžio 4 d. duomenys)

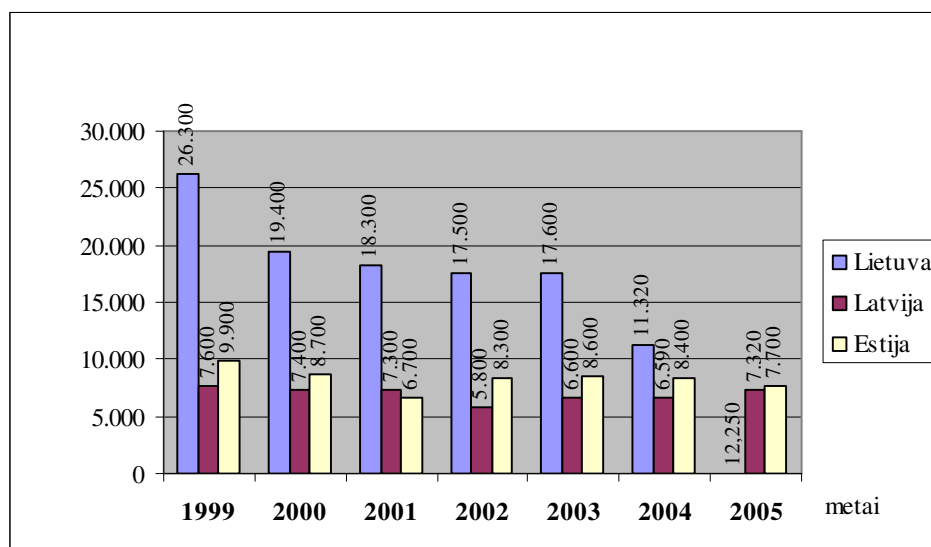
Šaltinis: SAPARD paramos statistika. <http://www.nma.lt/index.php?-1692640100>

Sūrių gamyba Baltijos šalyse (tūkst.tonų)

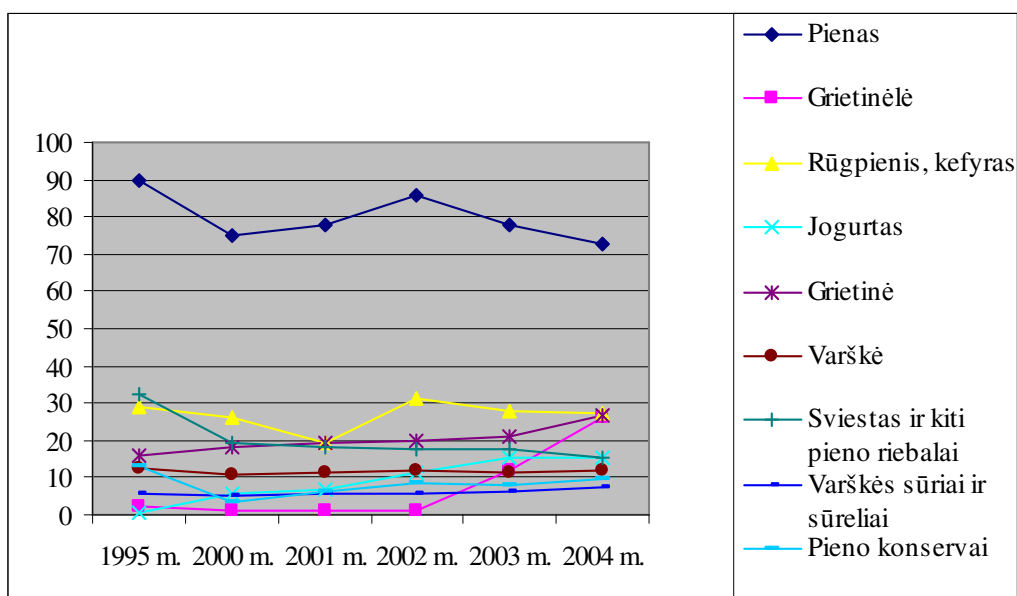
Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis. Vilnius: Lietuvos statistika. 2005. P. 562.

Sviesto gamyba Baltijos šalyse (tūkst. tonų)

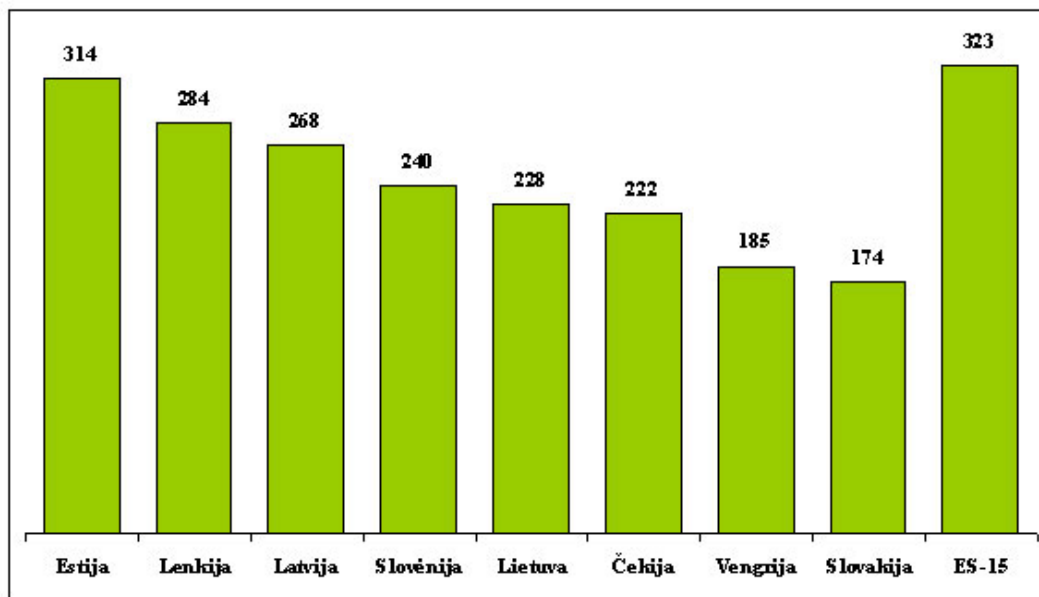
Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis. Vilnius: Lietuvos statistika. 2005. P. 562.

Pieno ir jo produktų gamyba Lietuvoje (tūkst. t.)

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis. Vilnius: Lietuvos statistika. 2005. P. 562.

Pieno produktų suvartojimas Europos Sąjungoje 2005 m. (kg / 1 gyv.)

Šaltinis: Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema.
<http://www.ris.lt/?id=3344&action=more>

Pieno produktų gamybos, perdirbimo ir sandėliavimo įmonių, patvirtintų gaminamų produktų tiekimui į bendrąją ES rinką, sąrašas

Eil. Nr.	Veterinarijos patvirtinimo Nr.	Įmonės pavadinimas	Veiklos rūšis	Patvirtinta užsienio rinkai
Didelio pajėgumo pieno perdirbimo įmonės (virš 2 000 000 litrų per metus)				
1	11-01P	BĮ UAB "Rivona"	Švieži pieno produktai, sviestas, pieno miltai	ES
2	53-05P	UAB "Vikeda"	Valgomieji ledai	ES, Rusija
3	19-01P	AB "Pieno žvaigždės" filialas "Kauno pienas"	Švieži pieno produktai	ES, Rusija
4	88-01P	ABF "Šilutės Rambynas"	Sūris	ES, Rusija
5	88-03P	UAB "Vilkyškių pieninė"	Sūris, sviestas	ES, Rusija
6	84-01P	UAB "Lukšių pieninė"	Švieži pieno produktai	ES
7	84-02P	UAB "Uriga"	Švieži pieno produktai	ES
8	18 01P	UAB "Marijampolės pieno konservai"	Švieži pieno produktai, pieno konservai, sviestas	ES, Rusija
9	51-04P	UAB "MPK" Kalvarijos cechas"	Pieno miltai; kazeinas	ES, Rusija
10	51-03P	UAB "Kraitėnė" ledu cechas	Valgomieji ledai	ES
11	27-01P	AB "Pieno žvaigždės" filialas "Panevėžio pienas"	Švieži pieno produktai, peptatas, valgomieji ledai	ES, Rusija
12	67-01P	AB "Pieno žvaigždės" filialas "Pasvalio sūriai"	Sūris, sviestas	ES, Rusija
13	73-01P	AB "Rokiškio sūris"	Sūris, laktozė	ES, Rusija
14	36-01P	UAB "MGL Baltija"	Pieno miltai, sviestas	ES
15	32-01P	AB "Pieno žvaigždės" filialas Mažeikių pieninė Akmenės cechas	Švieži pieno produktai	ES
16	47-01P	ŽŪB "Bariūnai"	Švieži pieno produktai	ES
17	78-01P	AB "Žemaitijos pienas"	Švieži pieno produktai, sūris, pieno miltai; sviestas	ES, Rusija
18	61-01P	AB "Pieno žvaigždės" filialas "Mažeikių pieninė"	Švieži pieno produktai, pieno miltai; sviestas	ES, Rusija
19	61-02P	UAB "Ingman ledai"	Valgomieji ledai	ES, Rusija
20	82-01P	AB "Rokiškio sūris" filialas "Utenos pienas"	Švieži pieno produktai, pieno miltai, sviestas, kazeinas	ES, Rusija
21	89-04P	UAB "Žalmargės pienas"	Kazeinas, švieži pieno produktai	ES, Rusija
22	81-01P	AB "Rokiškio sūris" filialas Ukmergės pieninė	Švieži pieno produktai, pieno miltai	ES, Rusija
23	89-03P	AB "Modest"	Švieži pieno produktai, valgomieji ledai	ES
24	38-01 P	UAB "Varėnos pienelis"	Švieži pieno produktai	ES

25	01-35P	UAB "Litamilk"	Pieno miltai	ES, Rusija
Vidutinio pajėgumo pieno perdirbimo įmonės (nuo 500 000 iki 2 000 000 litrų per metus)				
1	21-01P	AB "Klaipėdos pienas"	Švieži pieno produktai, valgomieji ledai	ES, Rusija
2	84-03P	UAB "Uriga"	Švieži pieno produktai	ES
3	51-01P	ŽŪB "Šaltekšnis"	Švieži pieno produktai, sūris	ES
4	77-01P	UAB "Vilkyškių pieninė" filialas Tauragės cechas	Švieži pieno produktai, sūris	ES
Mažo pajėgumo pieno perdirbimo įmonės (mažiau 500 000 litrų per metus)				
1	46-02 P	Algimantas Kubilius	Švieži pieno produktai	ES
2	46-04 P	S. Ambrozienės įm. "Vysūreta"	Švieži pieno produktai, sūris	ES
3	51-02 P	J.Vingelio f. "AUTOPAK"	Švieži pieno produktai	ES
4	57-01 P	UAB "Lavisos agrogrupė"	Pieno miltai	ES
5	77-04 P	UAB "Baltoji snaigė"	Valgomieji ledai	ES
6	41-04 P	UAB "Sevina"	Valgomieji ledai	ES
7	94-02 P	UAB "Belvederio sūrinė"	Sūris	ES

Lentelė. Pieno produktų gamybos, perdirbimo ir sandėliavimo įmonių, kurioms reikalavimų įgyvendinimui suteiktas pereinamasis laikotarpis, sąrašas

Eil. Nr.	Veterinarijos patvirtinimo Nr.	Įmonės pavadinimas	Veiklos rūšis	Patvirtinta užsienio rinkai
Didelio pajėgumo pieno perdirbimo įmonės (virš 2 000 000 litrų per metus)				
1	54-01P	AB "Kelmės pieninė"	Švieži pieno produktai	Vidaus rinkai

Šaltinis: <http://www.vet.lt/index.php?parent=148&module=148&action=page&id=116>
<http://www.vet.lt/index.php?parent=148&module=148&action=page&id=121>